

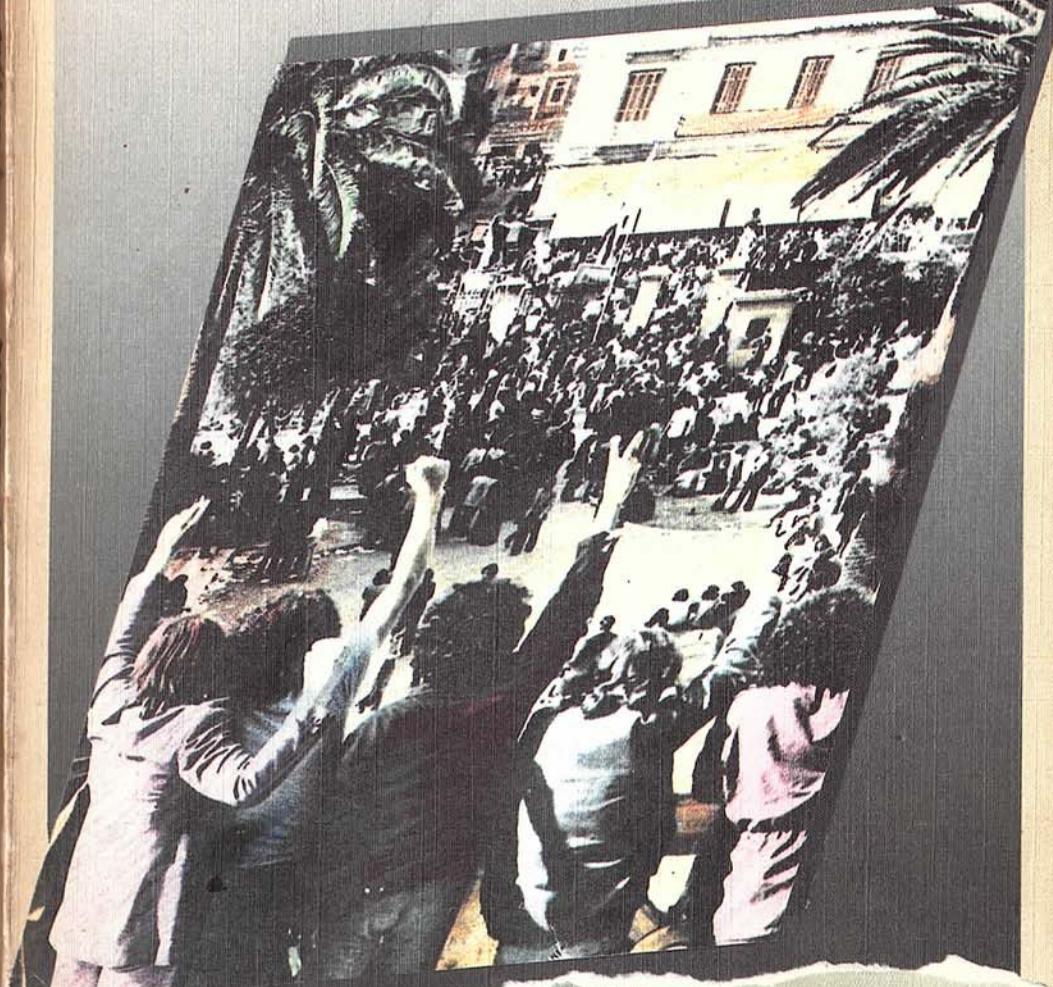
Γιάννης Γεωργακάκης

Η ιστορία του Νίκου

Ο Νίκος θα μου πει πως θύμωσε τόσο από την κουβέντα αυτή του συνταγματάρχη, που σηκώθηκε, τον ἐπιασε και τον οδήγησε στο παράθυρο και εκεί του έδειξε τους σπουδαστές που φώναζαν συνθήματα και του είπε: «Το παραμύθι που μου λες τώρα εγώ θα σου το πω διαφορετικά. Μπορεί να λέει τα ίδια ψέματα με το δικό σου, διαφέρει όμως σε ένα πράγμα: είναι νεανικό παραμύθι, έχει ελπίδα και αισιοδοξία, σε αντίθεση με το δικό σου που είναι ένα γέρικο και φρικτό παραμύθι...»

«...Εμείς είμαστε τα νιάτα, η πηγή της ζωής, και γνωρίζουμε πως η Δημοκρατία, η Ελευθερία, μαζί με τις άλλες πανανθρώπινες αξίες, ευτυχώς, δεν είναι ανθρώπινα κατασκευάσματα αλλά γεννιώνται μαζί με τον άνθρωπο και θα υπάρχουν όσο υπάρχει το Ανθρώπινο Γένος...».

Φοιτητικό κίνημα '70 - '74

ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΕΩΡΓΑΚΑΚΗΣ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ NIKΟΥ

Φοιτητικό χίνημα 1970-1974

Σειρά: ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΕΩΡΓΑΚΑΚΗΣ: «Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ NIKΟΥ»

Εξώφυλλο: Λιάνα Δενεζάκη

Διόρθωση: Ευγενία Αλεξίου

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΕΛΦΙΝΙ ΕΠΕ

Θεμιστοκλέους 23-25, 106 77 Αθήνα

Τηλ.: 36 30 955, FAX 36 36 658

ISBN: 960-309-006-9

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΕΛΦΙΝΙ

ΑΘΗΝΑ 1992

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ

Είναι δύσκολο να γράψεις για τη ζωή ενός ήρωα όταν τον γνωρίζεις από κοντά, γιατί η πολύχρονη φιλία απομυθοποιεί. Αναμφίβολα, ο Νίκος Ρεβελάκης είναι ήρωας της γενιάς του Πολυτεχνείου. Ο χαρακτηρισμός αυτός δεν έχει σχέση με αναλύσεις, ερμηνείες και προσεγγίσεις. 'Όλ' αυτά οδηγούν σε επιστημονικά δοκίμια και ασκήσεις ή σε καλλιτεχνικές δημιουργίες, που τις περισσότερες φορές κυκλοφορούν στην αγορά σαν εμπορεύματα χωρίς πάντα να το επιδιώκουν οι δημιουργοί. Είναι σίγουρο ότι ο κοινός φίλος μας Γιάννης Γεωργακάκης δε θέλει να κυκλοφορήσει ένα εμπόρευμα στην αγορά με θέμα την ιστορία του Νίκου. Εξοφλεί ένα χρέος απέναντι στον εαυτό του, στον Νίκο, σε όλη τη γενιά του Πολυτεχνείου.

Ο Νίκος λοιπόν, γιος αγρότη και αγρότισσας που ήρθαν στην Αθήνα για να γίνονται βιομηχανικοί εργάτες, είναι ήρωας γιατί αντιστάθηκε στη χούντα και πλήρωσε ακριβά την αντίστασή του. Όπως ήταν ήρωες τα αγροτόπαιδα και οι φοιτητές που πήραν τα βουνά στα χρόνια της Κατοχής και που αργότερα, όταν αντιμετώπιζαν τους στρατοδίκες και τη βέβαιη καταδίκη, στέκονταν αλύγιστοι μα ποτέ υβριστικοί. Όπως ήταν αυτοί που δεινοπάθησαν στο Μακρονήσι αρνούμενοι μια υπογραφή, όπως ο νέος που έμεινε μέχρι τέλος σκαρφαλωμένος με τη σημαία στον πεσσό της εισόδου του Πολυτεχνείου, όπως ο νέος που σταμάτησε τα

τανκς στην πλατεία του Πολυτεχνείου, όπως ο νέος που σταμάτησε τα τανκς στην πλατεία Τιέν Αν Μέν ή οι νέοι που σκοτώθηκαν έξω από το κοινοβούλιο στη Μόσχα. Ήταν όλοι ήρωες ανεξάρτητα από πρόθεση, ιδιαιτερότητες και ψυχολογικές καταστάσεις.

Οι ηρωισμοί βέβαια γίνονται σε περιόδους ή χρονικές στιγμές που τους ευνοούν. Τότε που υπάρχουν οι καλοί και οι κακοί, το άσπρο και το μαύρο. Όταν όμως η ζωή κυλάει υπό κανονικές συνθήκες, όταν είναι σαν τις ασπρόμαυρες φωτογραφίες, τότε οι τροχιές που διανύουν οι ήρωες είναι σαν αυτές των απλών ανθρώπων: Δεν έχεις μπροστά σου μόνο το δρόμο της αρετής και της κακίας, αλλά ένα πολύπλευρο οδικό δίκτυο. Σ' αυτές τις δύσκολες διαδρομές, ο Νίκος κινείται σαν παλικάρι χωρίς να διεκδικεί τα οφειλόμενα. Μάταιες ήταν οι προσπάθειες όλων μας, ακόμα και των σημερινών καθηγητών του ΕΜΠ —χθεσινών συμφοιτητών και φίλων— να τον πείσουμε να πάρει το δίπλωμα του Τοπογράφου-Μηχανικού. Ακόμα και όταν υποστηρίζει ότι θα πρέπει να γίνει μια κυβέρνηση της γενιάς του Πολυτεχνείου, δεν έχει καμιά ιδιοτέλεια, αλλά δίνει μια συμβολική διέξοδο στις σημερινές συνθήκες γενικής παρακμής.

Δεν κέρδισε λοιπόν τίποτα ο Νίκος Ρεβελάκης από την ηρωική φάση της ζωής του, αλλά δεν έχασε την ψυχή του, έστω και αν αυτή τραυματίστηκε τότε.

ΚΩΣΤΑΣ ΖΑΜΠΑΣ*
Οκτώβριος 1991

* Πολιτικός Μηχανικός, μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής των γεγονότων, σήμερα εργάζεται ως συντηρητής στην Ακρόπολη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γράφοντας αυτές τις γραμμές, που θα διαβάσετε παρακάτω σαν *Η ιστορία του Νίκου*, σκοπό δεν έχω να υμνήσω τον αντιστασιακό αγώνα ενός φίλου, ούτε πρόθεση να κάνω γνωστή την ιστορία ενός ανθρώπου που απλά και μόνο, καθώς λέει ο ίδιος, έκανε το καθήκον του όπως τόσοι άλλοι άγνωστοι νεαροί αγωνιστές της δύσκολης εκείνης εποχής. Μέσα από την αντιπροσωπευτική αυτή ιστορία, απλά θέλω να θίξω μερικές βασικές νεολαιίστικες αξίες και ιδανικά, που όχι μόνο ποδοπατούνται συνέχεια από τότε μέχρι σήμερα, αλλά φαίνεται πως θα παθαίνουν το ίδιο για πολύ χρόνο ακόμα.

Φοβάμαι πως εμείς οι άνθρωποι θα αργήσουμε πολύ να ξεπεράσουμε έναν ακόμα «αναχρονιστικό» μαρξιστικό κανόνα, που αναφέρεται στη διαρκή πάλη που γίνεται μέχρι θανάτου ανάμεσα στο παλιό που συνέχεια φεύγει και στο καινούργιο που συνέχεια έρχεται. Φοβάμαι ακόμα ότι έχουμε υπερβεί τα όρια αυτού του θανάτου, σε έναν αγώνα που, ωραιοποιώντας τον από σκοπιμότητα, ονομάζουμε «χάσμα των γενεών».

Ο αγώνας αυτός έχει εξελιχτεί πολύ απάνθωπα, έχει υπερβεί τα όρια της φύσης. Σ' αυτό τον αγώνα, εδώ και είκοσι χρόνια, δε θανατώνονται μόνο ανθρώπινα σώματα, θανατώνονται και ψυχές. Ο σωματικός θάνατος είναι δημούργημα της φύσης, όσο άδικος κι αν μας φαίνεται. Είναι

φυσιολογικό να πεθαίνει κανείς, μ' οποιονδήποτε τρόπο και αν πεθαίνει. Ο ψυχικός θάνατος όμως είναι απάνθρωπο δημιούργημα ανθρώπων, και γι' αυτό είναι φρικιαστικός.

Τα θύματα του Πολυτεχνείου, και γενικά του φοιτητικού αγώνα '70-74, δεν είναι μόνο οι τέσσερις ή πέντε δεκάδες νεκροί, που κι αυτοί αμφισβητήθηκαν. Αν προστεθούν σ' αυτούς και τα άγνωστα ψυχικά θύματα της εποχής εκείνης, τότε μπορεί να φτάσουν σε εκατοντάδες, ακόμα και σε χιλιάδες.

Τα λόγια του Νίκου —και κάθε άλλου Νίκου— βουτίζουν ακόμα στ' αυτιά μου: «Η Ελευθερία είναι ευτυχία, η δύναμη της ψυχής. Το ότι θα με ξεκάνουν είναι πολύ φανερό, για το πώς θα με ξεκάνουν γίνεται η μάχη. Εγώ είμαι αποφασισμένος να τους δώσω τη ζωή μου, αυτοί όμως θέλουν την ψυχή μου περασμένη σε σούβλα, κι αυτό είναι ταπεινωτικό, όχι μόνο για μένα αλλά για όλο το φοιτητικό κίνημα...»

Τη δύναμη, το μεγαλείο, αλλά και το ποδοπάτημα της νεανικής ψυχής, στους δύσκολους καιρούς μας, προσπαθεί να πλησιάσει αυτό το βιβλίο. Ο αναγνώστης, ας κρίνει γι' αυτό.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΕΩΡΓΑΚΑΚΗΣ

Σημείωση: Η συγγραφή του βιβλίου έγινε το 1985.

Παραφράζοντας ένα ποίημα του Χαλίλ Ζιμπράν, απ' αυτά τα σκαλιά, θα πω:

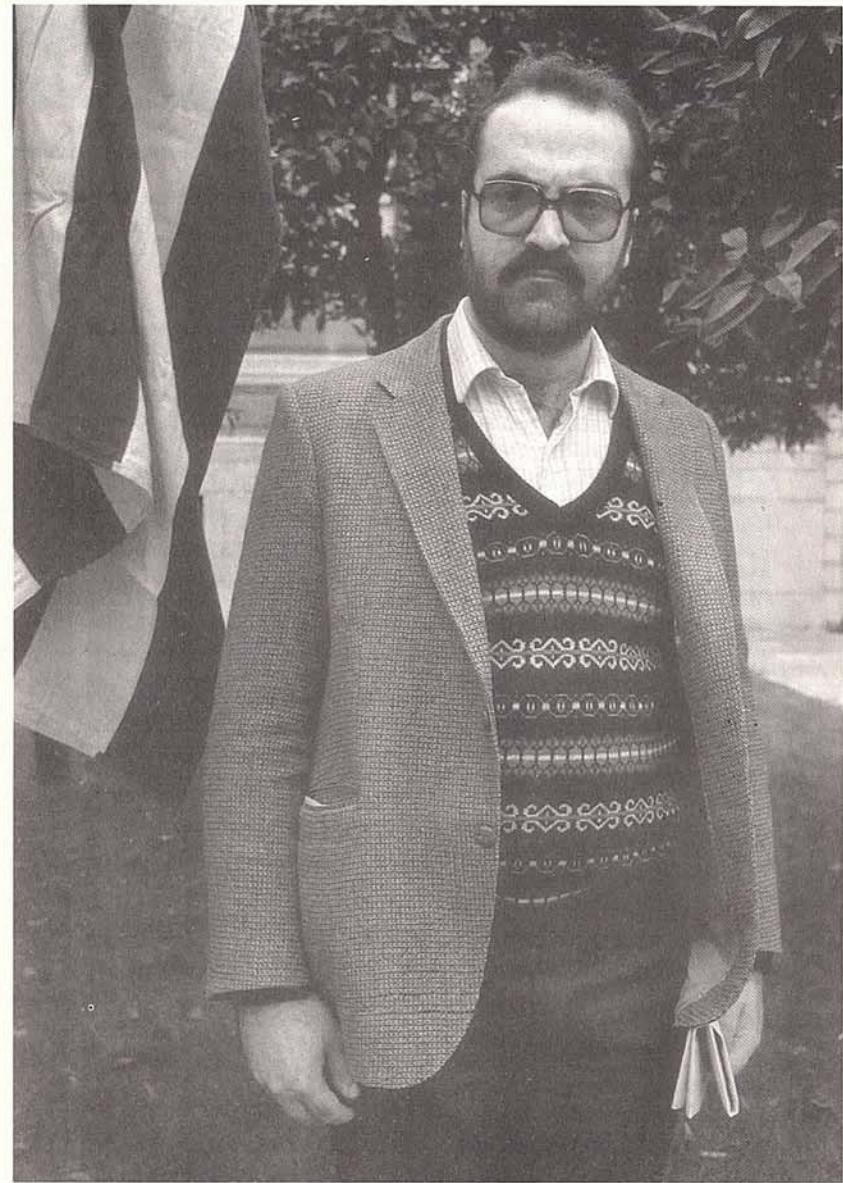
*Σημερινή πολιτεία και παρακράτος,
διώξατε άλλη μια φορά
τα σώματά μας από το Πολυτεχνείο,
όχι όμως και την ψυχή μας.
Γιατί η ψυχή μας κατοικεί στο σπίτι του αύριο,
που εσείς δεν μπορείτε να επισκεφτείτε
ούτε στα όνειρά σας.»*

Δημήτρης Αρχοντής
(Στρατευμένος σπουδαστής για τα γεγονότα στις 14.2.1973)

Απόσπασμα από μια ομιλία του Δημήτρη Αρχοντή στις 19.2.1973.

Ο Νίκος Ρεβελάκης, τριτοετής σπουδαστής, το 1973

Ο Νίκος Ρεβελάκης όπως είναι σήμερα

«Παρά τη ΥΓΑ κρατούνται 10 άτομα»

«ΑΝΑΚΟΙΝΟΥΤΑΙ ότι κατά την χεισινήν 26-1-73 διαδήλωσιν ομάδος φοιτητών, συνελήφθησαν 4 φοιτηταί, οίτινες αφέθηκαν ελεύθεροι.

Παρά τη ΥΓΑ κρατούνται 10 άτομα, εν οις και φοιτηταί, δυνάμει ενταλμάτων, ως ενεχόμενοι εις παράνομον οργάνωσιν.

ΤΜΗΜΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΕΩΣ

Κ Α Τ Α Σ Τ Α Σ Ι Σ

Φοιτητών συλληφθέντων κατά την διαδήλωσιν της 26-1-73 εις τάς δδούς Σταδίου-Πανεπιστημίου-Ακαδημίας.

1) ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ *Ιωάννης τος Σπυρίδωνος καὶ τῆς Βούγινασιας, γεν. τῷ 1952 εἰς θεσσαλονίκην, σπουδαστής Ε.Μ.Π. (εὸν Μηχανολόγων), μάτοικος ἐνταῦθα δόδος Φυλῆς 25 (I4.15' κ. Καλύβας).

2) ΣΤΕΜΗΗΣ *Αντώνιος τοῦ Δημητρίου καὶ τῆς Αικατερίνης, γεν. τῷ 1952 εἰς Λαθήνας, φοιτητής Νομικής (εὸν), μάτοικος ἐνταῦθα δρυπών 4ε (I4.50).

3) ΙΩΑΣΤΑΚΗΣ *Εμμανουὴλ τοῦ Ἐλευθερίου καὶ τῆς Ἀνδριανῆς, γεν. τῷ 1950 εἰς Ἡράκλειον, μάτοικος ἐνταῦθα δόδος Ηπουρούβαλα 77, φοιτητής ΑΣΟΕΕ (4ον) (I5.10' Κ.562).

4) ΑΓΓΕΛΙΚΑΣ *Ἀλέας τοῦ Ἀναστασίου καὶ τῆς Ἀγγέλας, γεν. τῷ 1951 εἰς Νέας Ιωαννίνων Πειραιῶς, μάτοικος δομίων παρ. Ν. Ιωάννας 78, φοιτητής ΒΜΠ (4ον Πηχ. *Ηλεκτρ.) (ώρα I5 K.562)

5) ΡΕΒΕΛΑΚΗΣ Νικόλαος τοῦ Ἐμμανουὴλ καὶ τῆς Αικατερίνης, γεν. τῷ 1951 εἰς Καλυβιανήν Χανίων, φοιτητής Ε.Μ.Π. (εὸν Τοπογρ. μάτοικος ἐνταῦθα δόδος Μυλλέροι 16-18. Ραχήλ Μιχαήλη Μητρούνης 97/7 812)

6) ΒΑΡΛΑΜΗΣ *Ιωάννης του Χρυσοστόμου καὶ τῆς Διονυσίας, γεν. τῷ 1951 εἰς Λαμίαν, φοιτητής Νομικής (εὸν ΠΟΕ), μάτοικος ἐνταῦθα Παπαναστασίου 55.

7) ΙΑΦΑΖΑΝΗΣ Παναγιώτης τοῦ Γεωργίου καὶ τῆς Ζωῆς, γεν. τῷ 1951 εἰς Ἐλευθερίαν, φοιτητής Φυσικομαθηματικής (Μαθηματικού), μάτοικος ἐνταῦθα δόδος Παπάγου 24. Αλικαρνασσού, ίση χειρογραφή.

- Αγιαθηνος Αγιαξ. Μη.
- Κρυρμονγιζ Αγιμ. Μη.
- Κιρργκιουργές Αγιη. Φυνιοη.
- Οιγιέριος Ζηλήρα Παρ.
- Τατζι Θρεθάρρου Θεοβ. Παρ.
- Ροζίκης Αριθης-φερη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Όταν έχεις ζήσει από κοντά και ειδικά από «μέσα» τα γεγονότα του ξεστρωμού του Πολυτεχνείου, και γενικά όλο το φοιτητικό κίνημα της περιόδου '70-74, και θέλεις να παραμείνεις αντικειμενικός απέναντι τους, το καλύτερο που έχεις να κάνεις είναι να... σωτάσεις ή να σωπαίνεις όσο αντέχεις. Εξάλλου, κανείς δεν μπορεί να αμφισβήτησει ότι όλα τα μεγάλα γεγονότα στην ιστορία της ανθρωπότητας είχαν περισσότερη αξία όταν συνέβησαν παρά όταν γράφτηκαν.

Αν μετά από 15 ολόκληρα χρόνια δεν άντεξα και υπέκυψα στην ανάγκη να γράψω μερικές αναμνήσεις και γεγονότα από την αντιστασιακή ζωή ενός φίλου, αυτό οφείλω να ομολογήσω ότι δεν απαλλάσσει τα γραφόμενά μου και τις εκτιμήσεις μου από μια συναισθηματική φόρτιση.

Ότι υπάρχει όμως μέσα σ' αυτό το βιβλίο, ανεξάρτητα με το πώς έχει γραφτεί, είναι πέρα για πέρα αληθινό, ανταποκρίνεται περισσότερο σε προσωπικές εμπειρίες δικές μου, καθώς και του ίδιου του Νίκου, και σε μαρτυρίες των φίλων και συναγωνιστών της εποχής εκείνης. Και το σπουδαιότερο, στηρίζεται σε ντοκουμέντα της ΚΥΠ και της Ασφάλειας που τον πολέμησαν μεθοδικά και επίμονα, επειδή τον φοβούνταν και κατά βάθος τον θαύμαζαν.

Η απόφαση του Πρωτοδικείου, από τον πρώτο διορισμό των χουντικών συμβουλίων στους φοιτητικούς συλλόγους το 1969, έλεγε ότι με τη λήξη της θητείας τους έπρεπε να διενεργήσουν εκλογές. Η θητεία όμως πέρασε και οι διορισμένες προσωρινές διοικήσεις επαναδιορίστηκαν και για το ακαδημαϊκό έτος 1970-71, χωρίς τίποτα ν' αλλάξει.

Στο Πολυτεχνείο, αλλά και γενικά σε όλο το σπουδαστικό και φοιτητικό χώρο, δεν κουνιόταν ούτε κουνούπι. Στις φοιτητικές λέσχες υπήρχε παγωνιά και στα εστιατόρια οι σπουδαστές, ειδικά σ' εμάς στο Πολυτεχνείο, σε μακρινές μελαγχολικές ουρές, διάβαζαν αθλητικές εφημερίδες και μιλούσαν μονάχα για ποδόσφαιρο και για οποιαδήποτε άλλα θέματα εκτός πολιτικής. Στις ουρές αυτές των εστιατορίων, σε κάθε δέκα φοιτητές υπήρχε κι ένας χουντικός χαριές.

Θυμάμαι πως πλησίαζαν οι γιορτές των Χριστουγέννων και ήταν Δευτέρα, ημέρα που είχε πολύ συνωστισμό στα εστιατόρια. Είχε φτάσει η σειρά μου, είχα περάσει από τον γκισέ όπου άφηνε ο μάγειρας τα διάφορα φαγητά, είχα πάρει ότι ήθελα και έφτανα σιγά-σιγά στο ταμείο όπου θα έδινα το κουπόνι μου.

Μπροστά μου ήταν δύο συνάδελφοι. Ο ταμίας, ενώ συγχρόνως κτυπούσε στη μπχανή, έλεγε φωναχτά: «10 δρχ. το κοτόπουλο, 5 δρχ. η μακαρονάδα και 5 η σαλάτα με το γλυκό μας κάνουν 20, και 2 δρχ. η γκαζόζα, 22.»

Το κουπόνι μου είχε τότε 20 δρχ., ο λογαριασμός βρέθηκε ένα δίφραγκο παραπάνω. Ο σπουδαστής ψάχτηκε, αλλά δεν είχε δραχμή. Γύρισε στον ταμία και του 'πε γελαστά:

«Δεν έχω, χρέωσέ μου το και όταν έρθει η Δημοκρατία, θα σε... πληρώσει.»

Ο ταμίας όμως κοίταξε δεξιά κι αριστερά φοβισμένα και του είπε:

«Άσε τα καλαμπούρια, αυτά με τους συναδέλφους σου, όχι με μένα. Κατέβαινε το δίφραγκο. Και σήμερα Δημοκρατία έχουμε.»

Ο σπουδαστής γύρισε απότομα, κόκκινος από θυμό, στράφηκε προς την ουρά ήρεμα και κτύπησε τα χέρια του στον πάγκο δύο φορές λέγοντας δυνατά:

«Συνάδελφοι, παρακαλώ, ακούστε με.» Σαν έπεσε νεκρική σιγή, πρόσθεσε ειρωνικά: «Το φαγητό που πήρα σήμερα κάνει 22 δρχ., το κουπόνι έχει 20 δρχ. Για το δίφραγκο που απομένει είπα στον ταμία πως θα του το πληρώσει η Δημοκρατία όταν έρθει. Και ξέρετε τι μου απάντησε; Ότι, λέει, και σήμερα Δημοκρατία έχουμε. Γι' αυτό οφείλω να του δώσω ενώπιόν σας την απάντηση.»

Μετά σήκωσε το δείκτη του αριστερού χεριού του και, ενώ το κουνούσε προς το μέρος του ταμία, τόνιζε μία-μία φωναχτά και θυμωμένα τις λέξεις του:

«Όχι, κύριε ταμία, δεν έχουμε Δημοκρατία, έχουμε χούντα!»

Την τελευταία λέξη την είπε τόσο φωναχτά, που ακούστηκε σε όλη τη λέσχη. Στην αίθουσα έπεσε παγωνιά, οι σπουδαστές έμειναν για μερικά δευτερόλεπτα ακίνητοι και μετά αυθόρυμη ξέσπασαν σε ένα παρατεταμένο και έντονο χειροκρότημα.

Με το δίσκο στο χέρι, ο σπουδαστής προχώρησε αργά και αδιάφορα, σαν να μην τ' άκουγε καθόλου, και κάθισε στο βάθος της αίθουσας σ' ένα τραπέζι. Αυτός ήταν ο Ρεβελάκης.

Από τους πρώτους σπουδαστές στη Σχολή Τοπογράφων του ΕΜΠ, πάντοτε σοβαρός, αλλά με την αίσθηση ενός καυστικού και κριτικού χιούμορ, που σε συνδυασμό με την κρητική λεβεντιά του, ενέπνεε ένα σπάνιο αίσθημα υπευθυνότητας και σιγουρίας.

Αυτή η καυστική χιούμοροιστική κριτική του ήταν επόμενο να τον φέρει αρχικά σε φραστική σύγκρουση με τη χούντα από πολύ νωρίς, από το δεύτερο εξάμηνο της σπουδαστικής χρονιάς '70-71 που ήταν πρωτοετής σπουδαστής. Τότε που στον σπουδαστικό και γενικά στο φοιτητικό

χώρο, μετά από ένα σωρό αντιδραστικά μέτρα, οι φοιτητές διάβαζαν μόνο αθλητικές εφημερίδες, ο Νίκος κυκλοφορούσε κιόλας παραμάσχαλα με το *Bήμα*.

Το πνεύμα του, η σωματική και η ψυχική δυναμική του, στην περίπτωση αυτή, λειτούργησαν σ' έναν τέλειο συνδυασμό, με αποτέλεσμα μια σπάνια δράση στα περισσότερα μέτωπα και τις «πτυχές» του φοιτητικού κινήματος.

Θυμάμαι πως μετά το επεισόδιο με το κουπόνι καθόταν σε μια γωνιά της λέσχης και έτρωγε ήρεμα, λες και δεν είχε συμβεί τίποτα. Καθόταν μόνος. Λίγο παραπέρα, στο διπλανό τραπέζι καθισμένοι, μερικοί σπουδαστές τον κοίταζαν με φανερή ικανοποίηση, αλλά δίπλα του δεν τολμούσε να καθίσει κανείς. Έριξα μια ματιά τριγύρω στην αίθουσα και πήρα το θάρρος να πάω να καθίσω δίπλα του. Σαν σύμωσα στο τραπέζι του, τον ρώτησα:

«Συνάδελφε, επιτρέπεται να καθίσω;»

Μου 'ριξε μια γρήγορη ματιά και μου 'πε γελαστά:

«Αν θες άδεια για να κάτσεις, να τη γυρέψεις από τον πατριώτη μας τον Παττακό.»

Σαν κάθισα, τον ρώτησα πώς το κατάλαβε πως είμαι Κρητικός και μου 'πε:

«Στην ουρά που καθόμαστε σ' άκουσα που 'πες στο διπλανό σου "επαέ θα περιμένουμε μέχρι να ξαστερώσει", και μετά, μέχρι να 'ρθει η σειρά σας, είπατε την ιστορία της ζωής σας. Του 'λεγες πως πέρασες στρατοδικείο —δε λέγονται αυτά στις ουρές. Βλέπεις τώρα έχουμε χούντα, και οι τοίχοι έχουντε αυτιά... έχει όμως κι ο Ρεβελάκης. Ο παππούς μου, ο γερο-Ρεβέλος, άκουγε το γκάνισμα της γαϊδούρας του από τον κάμπο και θυμόταν πως την είχε ξεχάσει δεμένη. Εμάς μας έχουν ξεχάσει ούλοι. Βέβαια εμείς δεν είμαστε μόνο ζώα για να φωνάζουμε, μπορούμε και να λυθούμε κιόλας γιατί είμαστε κι άνθρωποι. Υπάρχει όμως και ο κίνδυνος να συνηθίσουμε το ζυγό μας, είμαστε "δεμένοι" κοντά τέσσερα χρόνια και μερικοί χέστες νομίζουν ότι

είναι λεύτεροι. Γι' αυτό πρέπει να μπήξουμε και τις φωνές όταν μπορούμε, για να τους το θυμίζουμε, κατάλαβες;»

«Εκθέτεις τον εαυτό σου φανερά σε κίνδυνο, τώρα δεν ξέρουμε πώς θα αντιδράσουν εδώ οι χαφιέδες. Σου ξαναλέω, είσαι ο πρώτος που τολμά κάτι τέτοιο, μπορεί και να στείλουν να σε συλλάβουν.»

Σταμάτησε απότομα το φαγητό του, σοβάρεψε, θύμωσε και με αυστηρό ύφος μου 'πε:

«Καλύτερα να με συλλάβουν παρά να ακούω μαλακίες. Οι ανθρώπινες πράξεις, πιστεύω, σήμερα μα και πάντοτε, δεν είναι θέμα μεξούρας, είναι θέμα ελευθερίας.»

«Κατάλαβα», του 'πα, «αλλά και συ πρέπει να καταλάβεις ένα πράγμα, ότι είσαι ο πρώτος που τόλμησε και είπε σε φοιτητικό χώρο δημόσια και με τόσο βροντερό τρόπο μια τέτοια κουβέντα.»

Με ακόμη πιο αυστηρό ύφος, μου 'πε:

«Σου δίνω το λόγο μου πως ήθελα να 'μαι τελευταίος», και μετά μονολόγησε: «Άκου εκεί πάλι πρώτος.»

Σαν τον είδα να θυμώνει έτσι, παρ' όλο που δεν κατάλαβα το γιατί, θέλησα να αλλάξω κουβέντα. Είπα μόνο:

«Εντάξει, συνάδελφε, μια άλλη φορά, σε άλλο μέρος, αν θες, τα λέμε...» Και συνέχισα το φαγητό μου.

Αυτός, θυμωμένος πάντα, παραμέρισε το πιάτο του, μου ζήτησε τσιγάρο και σαν τ' άναψε, ξεφούσκωντας κοιτάζοντας τον καπνό που ανέβαινε στο ταβάνι.

Όταν απόφαγα, τον είδα ήρεμο αλλά ακόμα σκέπτικό να κοιτάζει έξω από το παράθυρο σαν να μην υπήρχα δίπλα του.

Τον ρώτησα κρητικά:

«Ίντα σκέπτεσαι, πατρίδα; Με το συμπάθιο, αλλά δεν ήθελα να σε θίξω.»

Μ' απάντησε ήρεμα, εξακολουθώντας να κοιτάζει όμως μακριά.

«Καταρχήν, λέγε με Νίκο. Έπειτα μάθε ότι δε σκέπτομαι, παρά... στοχάζομαι.» Μετά στράφηκε σε μένα και, σάν να

μην είχε συμβεί τίποτα, άρχισε: «Είσαι Κρητικός και θα πρέπει να ξέρεις πως στην Κρήτη άλλο είναι η σκέψη σκέτη και άλλο η ελεύθερη σκέψη που σημαίνει στόχαση. Θέλεις λοιπόν να σου μιλήσω ελεύθερα; Η λέξη “πρώτος” που μου ’πες προηγουμένως μου τη δίνει, γιατί καταρχήν δεν είναι δημοκρατική, σε ξεχωρίζει απ’ τους άλλους, από τους πολλούς, κρύβει ανασφάλεια, φιλοδοξία και αυταρχισμό. Πρώτο μπορείς να πεις και τον Παπαδόπουλο σήμερα που κάθεται στο σβέρχο μας. Η λέξη αυτή μου θυμίζει τη μονάδα που απέχει ένα σκαλί από το τίποτα. Όταν είσαι πρώτος νιώθεις μόνος, ξεκομιμένος από το σύνολο, που είναι δημοκρατική λέξη και σημαίνει τα πάντα. Από το Δημοτικό, όταν άρχισα να καταλαβαίνω λίγο, σιχαινόμουν αυτή τη λέξη. Θυμάμαι πως σαν είχα αρχίσει να ψηλώνω σαν σπαύλι, στην έκτη τάξη, με έβαλε ο δάσκαλος πρώτο στη γραμμή και ένιωθα άβολα. Γύρναγα λοιπόν συνέχεια και κοίταζα πίσω μου, γιατί μ’ άρεσε να βλέπω τους άλλους ότι με ακολουθούσαν, για να μη νιώθω ξεκομιμένος από τους πολλούς, και αυτός μου έμπτηζε τις φωνές.

»Βλέποντας και ζώντας τη μαζέρια και τον αγώνα της αγροτικής ζωής, ήθελα να ξεφύγω απ’ αυτή, γι’ αυτό αγάπησα τη μόρφωση και προπάντων τα φυσικομαθηματικά. Από καλοσύνη βοηθούσα τους χωριανούς μου, τους συμμαθητές μου, αγαπούσα τους δασκάλους μου και στην αρχή κολακευόμουν που ήμουν πρώτος μαθητής. Υπήρξα πρώτος μαθητής στο Δημοτικό και πρώτος σε όλες τις τάξεις του Γυμνασίου. Αποφοίτησα με το μεγαλύτερο βαθμό απολυτηρίου σε όλο το νομό Χανίων.

»Σιγά-σιγά όμως οι πρωτιές αυτές άρχισαν να με ενοχλούν. Με έκαναν να βλέπω τις αδυναμίες τις δικές μου, αλλά και την αδυναμία των άλλων. Μια αδυναμία ανθρωπινή, αλλά πάρα πολύ ενοχλητική, γιατί πηγή είχε το σύστημα εκμετάλλευσης του ανθρώπου απ’ τον άνθρωπο.

»Θυμάμαι πως στην έκτη τάξη του Γυμνασίου αρνήθηκα

στην παρέλαση της 25ης του Μάρτη να κρατήσω τη σημαία, γιατί δεν ήθελα να ξεχωρίζω από τους άλλους.

»Έβλεπα τις ανθρωπινές αδικίες που γεννούσε και γεννά το εκπαιδευτικό σύστημα που με είχε αναδείξει πρώτο και μου τη βίδωνε. Για μένα, ο πρώτος μαθητής στην τάξη ήταν ένα μπασμένο, Βασίλη τον λέγανε. Ήταν ένα μαυριδερό, ηλιοψημένο, αδύνατο, που φρόντιζε ίσα-ίσα να περνά τις τάξεις, πανέξυπνος διαβολάκος που έκανε το μήμα στην τάξη και κορδίδενε σαρκαστικά όλους —τους δημάρχους, τους καθηγητές, τους πολιτικούς, εμάς τους καλούς μαθητές, τα πάντα. Δούλευε όμως από την ώρα που σχολάζαμε μέχρι το βράδυ, γιατί είχε έξι αδέλφια και γενικά πολύ φτωχή οικογένεια.

»Πουλούσε κουλούρια, έκανε το χαμάλη στο λιμάνι, ήτανε ξυπόλητος κι έσβηνε το αποτσίγαρό του με την πατούσα του. Σε ένα διάλειμμα που μ’ είχε φωνάξει να του δείξω μια άσκηση, μου ’πε: “Μη σε κουράζω άλλο, την ξέρω την υπόλοιπη. Μ’ αρέσουν και μένα τα γράμματα, μα δεν έχω χρόνο να διαβάσω γιατί πληρώνω την καύλα του πατέρα μου —προχθές ξαναγέννησε πάλι η μάνα μου, ούτε κουνέλα να τανε. Δε με πειράζει όμως, το θωρά πιο δίκαιο να βοηθώ τον κύρη μου να σπέρνει κοπέλια παρά εγώ να μαθαίνω γράμματα...” Και μια φορά που τον συνάντησα σ’ ένα νταμάρι, ιδρωμένο, κάτασπρο από τη σκόνη, να βλαστημάει, να βήχει και να φυσάει λάσπη από τα ρουθούνια του, ενώ ταυτόχρονα χαμογελαστά προσπαθούσε να με χαιρετήσει λέγοντας, “γεια σου, πρώτε”, άρχισα να καταλαβαίνω ότι οι πρωτιές του καιρού μας κρύβουν μεγάλη λούμπα. Κατάλαβες; Και δεν εννοώ τις πρωτιές που μέσα τους κρύβουν άμιλλα, γιατί αυτές έρχονται χωρίς να τις καταλαβαίνει κανείς, χωρίς να τις επιδιώκει. Σου μιλώ για μια πρωτιά που γίνεται από σκοπιμότητα, είτε πολιτική είτε οικονομική είτε ηθική. Όταν ο ανθρωπισμός, τα ανθρώπινα ιδανικά καταντούν πρωτιές σκοπιμότητας, τότε έρχονται

οι χούντες, η καταδυνάστευση των λαών, ο φασισμός και όλα τα κακά. Αυτή είναι εμένα η γνώμη μου. Μπορεί να έχω και άδικο, δεν ξέρω —η πράξη τα δείχνει όλα.

»Σε ρωτώ λοιπόν, τι σκατά πρωτιά είδες στην πράξη μου τη σημερινή, που ήταν μια αυθόρυμη φωνή διαμαρτυρίας που, όπως είδες, είχε και μια πρωτόγνωρη απήχηση στους συναδέλφους χωρίς καθόλου να την επιδιώξω; Και έπειτα, θα χεις ακούσει ξένους σταθμούς που λένε πως αρκετοί άλλοι φριττέτες και σπουδαστές έχουν περάσει στρατοδικεία και έχουν μπει στη φυλακή. Εγώ μπροστά τους ίντα σκατά έκανα, σε ξαναρωτώ;»

Προσπάθησα, θυμάμαι, να του εξηγήσω ότι εγώ την πράξη του αυτή θέλησα και τη χαρακτήρισα πρώτη για τον τρόπο, το χώρο, την αμεσότητα και προπαντός για την τόλμη και την ελευθερία και τον αυθορυμτισμό που είχε. Του είπα ότι οι πράξεις και οι εκδηλώσεις ενάντια στη χούντα, όσο μικρές ή μεγάλες κι αν είναι, πρέπει να γίνονται κρυφά και οργανωμένα, «για το φόβο των Ιουδαίων». Του υπενθύμισα τη φράση που μου είχε πει ο ίδιος προηγουμένως, ότι στη χούντα και οι τοίχοι έχουν αυτά.

Χαμογέλασε και μου 'πε:

«Εσύ κουβέντιαζες με τον άλλον ψιθυριστά, κι όμως σ' άκουγα τουλάχιστον εγώ. Την πλάνη σου ήθελα να σου επισημάνω. Εγώ είμαι της γνώμης ότι γι' αυτόν ακριβώς το λόγο των ρουφιάνων και των χαφιέδων πρέπει να μιλά κανείς ανοιχτά, δηλαδή έχω τη γνώμη ότι η Ελευθερία και η Δημοκρατία δεν είναι δυο πουτάνες που πρέπει να μιλάς ή να κάνεις ό,τι κάνεις στα κρυφά γι' αυτές. Αν τις αγαπάς πρέπει να το δείχνεις δημόσια, γιατί αλλιώς γίνεσαι κι εσύ δικτατορικός. Και ο Παπαδόπουλος στα κρυφά γιατί και την Ελευθερία σου και τη Δημοκρατία σου, και σου λέει κι από πάνω πως και οι δυο παραμένουν άθικτες και παρθένες. Σκατά. Άκου να σου πω, πατριώτη. Μπορώ να παραδεχτώ, όπως σου είπα προηγουμένως, ότι η Δημοκρατία

και η Ελευθερία δεν είναι παρθένες, και μπορεί να θένε ομαδικό γαμήσι, να θένε έρωτα απ' όλους τους λαούς του κόσμου για να στρώνουν και να δυναμώνουν συνέχεια, για να εξασφαλίζουν το νόημα της ζωής. Όχι όμως να τις γιατί στα κρυφά ο κάθε μαλάκας σαν πουτάνες, έχοντας μέσα του τη σκοπιμότητα του νταβατζή ή του δικτάτορα. Εδώ είναι η διαφορά μας.»

Επειδή άρχισα να θυμώνω εγώ τώρα, τον έκοφα λίγο απότομα, λέγοντας:

«Συνάδελφε, με αυτά που λες, γίνεσαι τουλάχιστον αφελής. Σταμάτα.»

Νόμιζα ότι θα θύμωνε, αλλά τον είδα να χαμογελά και να μου λέει:

«Εδώ αρχινάς να μ' αρέσεις, έτσι πρέπει να γίνονται οι συζητήσεις για τη Δημοκρατία, με πάθος και με θυμό, για να χουν μέσα τους ελευθερία. Παρ' όλα αυτά, εγώ είπα τη γνώμη μου και σέβομαι τη δική σου. Επιμένω όμως ότι για να φύγει η χούντα από την Ελλάδα πρέπει οι πράξεις που θα γίνουν ενάντιά της, έστω και μεμονωμένες, να γίνονται φανερά και μέσα στο λαό για να έχουν την αμεσότητα που είπες προηγουμένως. Θέλει όμως αρχίδια οκαδάτα, γιατί η μια αμεσότητα φέρνει την άλλη, και οχιές σαν τον πατριώτη μας τον Παττακό δαγκώνουν κι αυτές δημόσια, σκοτώνουν κιόλας. Μα το πληρώνουν και δημόσια, γιατί ξεσηκώνεται και αντιδρά ο λαός μαζικά και φανερά.

»Αν αρχίσει ο κλεφτοπόλεμος, χέστηκε η Δημοκρατία. Πέφτει μια προκήρυξη εδώ και μια τρακατρούκα παραπέρα, αυτός που θα τις βάζει θα πηγαίνει στην ταβέρνα ή στα μπουζούκια —για να θολώνει, λέει, τα νερά— και άλλος θα την πληρώνει την άλλη μέρα. Μετά ένα μήνα θα μιλούν οι ξένοι σταθμοί και οι Έλληνες θα το μαθαίνουν κρυφά πάντα το βράδυ, και μπορεί να σκέφτονται όλοι μαζί, αύριο που θα ξημερώσει θα κάνουμε και μεις τα ίδια. Μέχρι το πρωί όμως το έχουν ξεχάσει, γιατί αυτό είναι

ανθρώπινο. Ο χρόνος, η ώρα και μέσα στο πλήθος, αυτό είναι που μετράει.»

«Συνάδελφε», του 'πα, «οι καταβολές που έχουμε εμείς οι Κρητικοί μας κάνουν και πετούμε πολλές φορές στα σύννεφα. Λες ουτοπιστικά και απλοϊκά πράγματα.»

Τον είδα πάλι να θυμώνει.

«Άκου να σου μιλήσω σταράτα. Μη θίγεις τις κρητικές καταβολές μας γιατί 'σαι Κρητικός και πάει άσχημα. Αυτές οι καταβολές, αλλά και οι καταβολές της Ελλάδας, θα μας ξελασπώσουν μια μέρα και να μου το θυμάσαι. Αν δεν πολεμήσουμε φανερά και παλικαρίσια τη χρύντα, όπως ο Μακρυγιάννης, ο Κολοκοτρώνης και ο Καραϊσκάκης τους Τούρκους, αν δε... γδάρει μερικούς από μας η χούντα δημόσια, σαν τον Δασκαλογιάννη, μην περιμένεις να δεις Δημοκρατία ή Ελευθερία.»

«Δείξε μου, πατρίδα, αυτόν που θα πεθάνει σήμερα, ξέρεις κανέναν;» του 'πα. «Η νομίζεις πως οι ήρωες ξεφυτρώνουν αποβραδίς σαν τα στάχνα;»

Κοκκίνισε από το θυμό του και μου 'πε σφυριχτά:

«Άκου να σου πω, για μένα δεν υπάρχουν ήρωες, υπάρχουν άνθρωποι που κάνουν το χρέος τους στη ζωή και άλλοι καθίκια, απ' αυτούς που έχουμε στη φάρη μας τώρα, που τους ηρωοποιούν για να καταδυναστεύσουν το λαό.» Μετά κοντοστάθηκε και συνέχισε: «Βέβαια η χώρα μας, με τη βοήθεια και των Αμερικάνων, περνά μια δύσκολη φάση, οι πολιτικοί μας ούτε κάτω από την ανάγκη τη σημερινή δε μονοιάζουν. Οι δυνατοί σήμερα καταπιέζουν φανερά τους λαούς του κόσμου, τους δένουν τα μάτια για να μη βλέπουν. Διάβαζε εφημερίδες —έχουν το χάλι τους, μα όσο και στραβός να 'σαι, βλέπεις ότι φανερά οι Αμερικάνοι σκοτώνουν τους Βιετναμέζους, φανερά. Ο Φράνκο θα κρεμάσει τους 16 στο Μπούργκος, σήμερα απεργούν 125.000 εργάτες στην Αγγλία, φανερά γίνονται ταραχές στην Πολωνία, πέφτει ο Γκομούλκα και αναλαμβάνει ο Γκέρεκ. Οι Ρώσοι

πάνε με το Βένους στην Αφροδίτη και ο δικός μας ο Παττακός... φυτεύει δενδρύλλια και κάνει εγκαίνια, βάζοντας μαρμάρινες πλάκες. Μια από αυτές θα θάψει και τη χούντα, να μου το θυμάσαι. Χρειάζονται όμως μερικοί άντρες με αρχίδια σαν τον Παπαφλέσσα, τον Διάκο, τον Άρη Βελουχιώτη. Χρειάζονται άντρες, όχι ήρωες, γιατί ήρωες δεν υπάρχουν. Και οι άντρες αυτοί θα βρεθούνε. Εγώ είμαι βέβαιος ότι τουλάχιστον ξέρω έναν...»

Τον κοίταξα ερωτηματικά, με κοίταξε κι αυτός ίσια κατάματα για κλάσματα δευτερολέπτου και μετά είπε βιαστικά: «Πάμε να φύγουμε», και πρόσθεσε γελαστά: «Ο Ξυλούρης το βράδυ παίζει την "Ανυφαντού" στην Πλάκα. Στο τέλος λέει στα κρυφά "Πότε θα κάνει ξαστερά" σ' όσους δικούς μας απομείνουν. Εσένα τα κρυφά απ' ότι κατάλαβα σ' αρέσουν, πάμε να τον ακούσουμε.»

Σαν σηκώθηκε, ξανάκουσα το βουητό των σπουδαστών που είχαν απομείνει στη λέσχη. Ο διάδρομος ήταν στενός και μπήκε μπροστά. Τον κοίταξα. Ψηλός, στητός, βιτσάτος, με στιβαρές πλάτες και χέρια. Και στην κωλότσεπη το Βήμα σαν πιστόλι. Όταν στράφηκε μια στιγμή και μου χαμογέλασε, πρόσεξα τα μαύρα του τα μάτια και το μαύρο δασύ μουστάκι του και σκέφτηκα: Αυτός δεν είναι δυνατόν να είναι ένα παιδί 20 χρονών του καιρού μου, είναι ο ίδιος ο Δασκαλογιάννης, όπως μας τον περιέγραψε ο καθηγητής της ιστορίας στο Γυμνάσιο.

Εκείνη την εποχή, το τελευταίο δεκαπενθήμερο του Δεκέμβρη του '70, τα πολιτικά πράγματα ήταν πολύ στριμωγμένα. Σε ομιλία του, ο δικτάτορας Παπαδόπουλος δήλωνε ότι «ουδεμία πολιτική μεταβολή προβλέπεται δια το νέον έτος 1971». Στο φοιτητικό χώρο, με νόμο, οι μεταγραφές φοιτητών

είχαν μειωθεί στο ελάχιστο, ενώ ο διορισμός των συγκλητικών συνεχίζόταν με τον ίδιο ρυθμό και στη Θεσσαλονίκη. Οι πρωτοετείς φοιτητές και σπουδαστές, που μέχρι να συνηθίσουν το νέο περιβάλλον έβλεπαν τις μεταγραφές σαν μια ελπίδα να γυρίσουν όσο το δυνατόν πιο κοντά στα μέρη όπου τελείωσαν το Γυμνάσιο, ήταν πολύ απογοητευμένοι.

Η «παράξενη» ησυχία που είχε επιβάλει η χούντα σε όλο το φοιτητικό χώρο συνεχίζόταν με τον ίδιο μονότονο ρυθμό. Η προσέλευση στις ανώτατες σχολές και ειδικά στο Πολυτεχνείο, ίσως «για το φόρτο των Ιουδαίων», ήταν ασυνήθιστα μεγάλη. Οι σπουδαστές παρακολουθούσαν τα μαθήματα χωρίς σχόλια μέσα στις τάξεις και στα διαλείμματα τους έβλεπες μόνους, ή το πολύ δυο-δυο, να μιλάνε χαμηλόφωνα και πού και πού έβλεπες κανέναν να διαβάζει καμιά αθλητική εφημερίδα.

Το χειρότερο όμως ήταν ότι, από διαίσθηση ή από διάφορα γεγονότα που έπεφταν στην αντίληψή μας, καταλαβαίναμε την αστυνόμευση, όσο αθέατη κι αν προσπαθούσαν να την κάνουν οι στρατοκράτες.

Ταυτόχρονα όμως δεν αγνοούσαμε το Νομοθετικό Διάταγμα 93/1969 της χούντας, που κρεμόταν σαν δαμόκλεια σπάθη πάνω από τα κεφάλια μας, «Περὶ των δικαιωμάτων και των καθηκόντων των φοιτητών εἰς τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα».

Σύμφωνα με αυτό, απαγορεύονταν οι συγκεντρώσεις και οι συνελεύσεις στα Πανεπιστήμια. Η εποπτεία των φοιτητικών συλλόγων είχε ανατεθεί στους πρυτάνεις και στους καθηγητές.

Είχε δοθεί η δυνατότητα και η εντολή στα πειθαρχικά συμβούλια των καθηγητών να παίρνουν καταδικαστικές αποφάσεις οριστικής ή πρόσκαιρης αποβολής των φοιτητών που μπορεί να είχε κατηγορήσει το Σπουδαστικό Τμήμα της Ασφάλειας. Οι κατηγορίες μπορεί να ήταν διά-

φορες, όπως για «προτροπή αποχής από τα μαθήματα», για συμπεριφορά «απάδουσα προς την αξιοπρέπειαν του φοιτητού», και προπαντός για την έκφραση και διάδοση όλων των ιδεών που έχουν «πρόδηλον σκοπόν την δι' οιουδήποτε μέσου ανατροπήν του κρατούντος κοινωνικού καθεστώτος». Ένα νέο 509 δηλαδή, στα μέτρα της σπουδάζουσας νεολαίας.

Το χειρότερο όμως για μας ήταν ότι το καθηγητικό κατεστημένο και οι συγκλητικοί των διαφόρων σχολών του ΕΜΠ, από φόρο μήπως χάσουν τη θεσούλα τους, εφάρμοζαν το φασιστικό αυτό νόμο, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων.

Η προθυμία και ο ιδιαίτερος ζήλος που από φόρτο έδειξε η μεγάλη πλειοψηφία των καθηγητών στην εφαρμογή και στην εκτέλεση όλων των χοντρικών σχεδίων, που σκοπό είχαν να μην αφήσουν στους φοιτητές στοιχειώδεις πνευματικές ελευθερίες, μας εξέπληξε και προς στιγμή μας απογοήτευσε. Με πίκρα βλέπαμε με τα μάτια μας την ισοπέδωση όλου του φοιτητικού χώρου κάτω από το σιδερένιο μηχανισμό των δικτατόρων, με τη συνδρομή των καθηγητών μας.

Θυμάμαι πως ήταν ένα Σαββατόβραδο, αρχές του Μάη του '71. Είχαμε βρεθεί δυο-τρεις φίλοι μαζί με τον Ρεβελάκη σ' ένα σπίτι για να ακούσουμε κανέναν ξένο σταθμό. Εκεί ο Νικόλας προσπάθησε να κάνει πολιτική ανάλυση της εποχής, με εκείνο το γνώριμο ύφος του που θα μου μείνει αξέχαστο.

«Από την αρχή του χρόνου, ο Παπαδόπουλος στο λόγο του το ξεκαθάρισε, “ουδεμία συνταγματική ή πολιτειακή μεταβολή κατά το 1971 προβλέπεται, κύριοι”,» επανέλαβε ειρωνικά τα λόγια και το ύφος του δικτάτορα, κουνώντας το δείκτη του χεριού του με έμφαση, και μετά σοβαρά πρό-

οθεσε: «Λες και περιμένει ο λαός, απ' αυτόν το μαλάκα που τον έδεσε, να τον λύσει κιόλας. Μα δε φταίει αυτός παρά οι πολιτικοί μας, που ενώ κλωσάνε τα αυγά τους ούλοι τώρα, πού και πού πετάνε και καμιά ανακοίνωση. Τη βάζουν με την άδειά του στα ψιλά των εφημερίδων και του δίνουν το δικαίωμα να μιλά για πολιτειακές μεταβολές, για φιλελευθεροποιήσεις και μαλακίες, δίνοντας ψεύτικες ελπίδες και εφησυχασμό στο λαό. Ενώ τα έκτακτα στρατοδικεία εξακολουθούν να λειτουργούν, καθώς και οι μηχανισμοί συλλήψεων, διώξεων και εκτοπίσεων, χωρίς τις εγγυήσεις του άρθρου 10 του Συντάγματος.

»Σου έρχεται ο Μαύρος και κάνει δηλώσεις ότι η αναγγελθείσα, λέει, απόλυτη ορισμένου αριθμού πολιτικών κρατουμένων και εκτοπισμένων σχετική αξία έχουν. Λες και αφού ο μηχανισμός λειτουργεί, δε θα μπουν άλλοι μέσα! Και η σουπιά, ο Παπασπύρου, ότι «οι Έλληνες θα διέλθουν και αυτό το έτος με πλήρην ισχύ του στρατιωτικού νόμου και των εκτάκτων στρατοδικείων».

»Και μας το λέει για καινούργιο ο μασκαράς. Επί της υπουργίας του δε δικάστηκε ο Μπελογιάννης σε θάνατο; Ή ξεχνάτε την πρόσφατη ιστορία; Τσιράκι των Αμερικάνων κι αυτός τότε, τσιράκι και ο Παπαδόπουλος σήμερα. Εγώ έχω τη γνώμη πως αν δεν ξεσηκωθεί ο λαός, θα έχουμε πενήντα χρόνια τη χούντα σαν τους Ισπανούς και τους Πορτογάλους. Όλα τα άλλα είναι μασκαραλίκια...

»Να με συμπαθάτε, αλλά σε ένα πράγμα συμφωνώ με τον Παπαδόπουλο, ότι οι πολιτικοί μας έχουν ξοφλήσει ούλοι. Δεν έχουν ανάστημα, γιατί, αν είχαν, θα του φώναξαν κάθε μέρα και οι τριακόσιοι. Και τι θα τους έκανε; Θα τους έχωνε μέσα; Έτσι θα ξεσηκωνόταν όχι μόνο ο λαός μας, αλλά όλη η Ευρώπη. Αυτοί χεστήκανε, κοιμήθηκαν ούλοι και ο Παπαδόπουλος μας έχει, λέει, στο γύψο λες και είναι χειρούργος ο πούστης. Να σας πω εγώ τι είναι; Ένας Φραγκεντάνιον είναι, θα κάνει ένα τέρας που στο τέλος θα τον

πνίξει και να μου το θυμάστε. Άλλα ας έρθουμε στα δικά μας. Ήρθαμε εδώ για να ακούσουμε την Ντότσε Βέλε, αλλά και για να κάνουμε μια ανακεφαλαίωση της κατάστασης.»

Αφού πρώτα έκανε μια ανάλυση του νόμου 93, που τον παρομοίασε σαν έναν καινούργιο 509 για το φοιτητικό και σπουδαστικό χώρο, προχώρησε και απαρίθμησε όλα τα άλλα μέτρα που μας είχε επιβάλει η χούντα μέχρι τότε.

«Έχουμε και λέμε λοιπόν: Υπάρχει ο 93 για τον οποίο είπαμε, υπάρχει ακόμα το Νομοθετικό Διάταγμα 180 του 1969 που μας επέβαλε το θεσμό του Κυβερνητικού Επιτρόπου. Πρέπει να τονιστεί και να γίνει γνωστό όσο είναι δυνατό στους σπουδαστές, αλλά και σε όλο το φοιτητικό χώρο, πως ο Κυβερνητικός Επίτροπος είναι ο χωροφύλακας της χούντας και ο καθοδηγητής όλων των ρουφιάνων μέσα στις ανώτατες σχολές, για να πάρουμε όλοι τα μέτρα μας. Η παρουσία του μέσα στα συμβούλια και στις συνεδριάσεις των καθηγητών, κόβει κάθε ελπίδα να παρθεί το παραμικρό προοδευτικό μέτρο για τα φοιτητικά και συνδικαλιστικά δικαιώματα που πρέπει να έχουμε σαν σπουδαστές.

»Υπάρχει ακόμα το Νομοθετικό Διάταγμα 720 που μας έκατσε στον κώλο τη χρονιά που μας πέρασε. Με αυτή τη διάταξη έχει δικαίωμα ο κάθε μαλάκας, που τον έχει βαφτίσει υπουργό Εθνικής Αμύνης ο Παπαδόπουλος, να διατάσσει τη διακοπή της αναβολής λόγω σπουδών σε οποιονδήποτε φοιτητή ή σπουδαστή όποτε του καπνίσει.

»Υπάρχουνε ακόμα, εκτός από τους καθηγητές, οι διορισμένοι χαφιέδες τύπου Γεράνιου, δηλαδή οι υπάλληλοι, οι κλητήρες και όλο το προσωπικό που έχει τοποθετήσει η χούντα στο Πολυτεχνείο και στις άλλες ανώτατες σχολές τα τέσσερα τελευταία χρόνια ('68, '69, '70, '71).

»Στον καθαρά συνδικαλιστικό χώρο, παρατηρούμε πως οι περισσότεροι σύλλογοι, που είχαν διαλυθεί μετά τον Απρίλη του 1967, αρχίζουν να ξαναϋπάρχουν τυπικά και τα δύο τελευταία χρόνια, δηλαδή '69-70, αλλά με διορισμέ-

να διοικητικά συμβούλια κατευθείαν από τη χούντα και χωρίς καμιά συμμετοχή του φοιτητικού κόσμου, παράλληλα έχουν ιδρυθεί νέα σωματεία στη θέση των εκλεγμένων συλλόγων, ενώ η χουντική ΕΦΕΕ κρατεί το συντονισμό των διορισμένων διοικήσεων.

»Ο διορισμός των προσωρινών διοικήσεων, που έγινε από το Πρωτοδικείο, δε θα οδηγήσει πουθενά και φέτος, για τρίτη συνεχή χρονιά. Η χούντα μας κοροϊδεύει σαν μαμούνια με την ίδια πάντα εντολή στο διορισμένο σκυλολόι της, να διενεργήσει τάχα εκλογές για την ανάδειξη αιρετών διοικητικών συμβουλίων. Να μου το θυμάστε πως θα περάσει και το 1971 χωρίς να γίνει τίποτα.

»Τίποτα δε θα αλλάξει και φέτος αν δε βρούμε έναν τρόπο να οργανωθούμε και να απαιτήσουμε να γίνουν εκλογές. Η χούντα δεν έχει κανένα συμφέρον να τις κάνει, γι' αυτό κάθε χρόνο θα τις αναβάλλει.

»Οι εκλογές όπως και να γίνουν μας συμφέρουν. Η χούντα, αν τις κάνει ελεύθερες, θα τις χάσει. Αν χρησιμοποιήσει πάλι βία και νοθεία, θα αρχίσει μόνη της να σκάβει το λάκκο της, γιατί η νεολαία, με αφορμή αυτή την αδικία, θα αρχίσει να ξεσηκώνεται.

»Συμπέρασμα: Οι εκλογές μας συμφέρουν όπως και να γίνουν, θα είναι η αρχή και η αρχή είναι το ήμισυ του παντός.»

Αυτά μας έλεγε και έτριβε τα χέρια του από χαρά με την ιδέα και μόνο των εκλογών. Ο Ρεβελάκης ήταν τότε μόλις 19 χρονών. Μιλούσε όμως και συμπεριφερόταν σαν να είχε πατήσει τα 30. Πρόβλεπε πράγματα και καταστάσεις, έβγαζε συμπεράσματα που εμείς τότε, αν και πιο μεγάλοι, δεν μπορούσαμε ούτε να τα σκεφτούμε.

Μόνο σήμερα, όταν φέρνω στο μυαλό μου αυτή την πολιτική ανασκόπηση που ανέφερα πιο πάνω, συλλαμβάνω πόσο μπροστά βρισκόταν η σκέψη του εκείνο τον καιρό σε σχέση με όλο τον άλλο φοιτητικό κόσμο. Ενώ εμείς οι

άλλοι, εκείνο το Μάι του '71, εποχή που το φοιτητικό κίνημα μόλις άρχιζε να ξυπνά από το βαθύ λήθαργο, δεν είχαμε καν διερωτηθεί αν η χούντα θα αποφάσιζε να κάνει εκλογές, πολύ περισσότερο να προβληματιστούμε ποια θέση θα πάρουμε. Ο Νικόλας όχι μόνο πρόβλεπε ότι αυτές ήταν αναπόφευκτες, αλλά είχε ξεκαθαρισμένη την άποψη ότι οι εκλογές έτσι ή αλλιώς μας συνέφεραν, γιατί θα αποτελούσαν αφορμή για τη φανερή δράση του φοιτητικού κινήματος.

Ήταν τόσο πρωτοπόρος στη σκέψη και στη δράση του, που όσοι τον κάναμε παρέα εκείνο τον καιρό πολύ λίγο τον καταλαβαίναμε όταν μας μιλούσε για χούντα και πολιτική. Μας άρεσε όμως η παρέα του και ιδιαίτερα ο τρόπος που έλεγε το καθετί. Ήταν πειστικός, είχε μια απλότητα στα επιχειρήματά του, κουβέντιαζε χωρίς στόμφο και ήταν πάντοτε ετοιμόλογος. Πολλές φορές φέρνω στο νου μου τον Νικόλα, την ώρα που μας μιλούσε εκείνα τα χρόνια, και καταλαβαίνω πως αυτή η στιγμή δύσκολα μπορεί να περιγραφεί.

Η κρητική προφορά του, η φυσικότητα με την οποία έλεγε το καθετί και κυρίως η ικανότητά του να λέει πολύ σοβαρά πράγματα με μια χιουμοριστική σκοπιμότητα, που έδιναν μια ζηλευτή ελευθερία στο λόγο του εκείνα τα ανελεύθερα χρόνια, ίσως ήταν η κύρια αφορμή που ο Ρεβελάκης ξεχώρισε από πολύ νωρίς, και μάλιστα ταυτίστηκε με την αρχή του φοιτητικού κινήματος.

Βέβαια το γεγονός αυτό δε νομίζω να ήταν τυχαίο. Προσωπικά, είμαι βέβαιος ότι είχε σαν πηγή του μια μεγάλη πνευματικότητα και μια προπαντός ελεύθερη και αδούλωτη σκέψη χωρίς ίχνος σκοπιμότητας ή παρεμβατισμού.

Στον Ρεβελάκη, εκείνα τα χρόνια, όποιος τον πλησίαζε διέκρινε αυτό που ο ίδιος με τη βία είχε στερηθεί, την Ελευθερία.

Η ελευθερία αυτή, συνοδευόμενη με μια ανθρώπινη απλό-

τητα και μια σεμνότητα, σε συνδυασμό με όλη τη λεβεντιά που μπορούν να δώσουν τα είκοσι χρόνια ενός παλικαριού, ενήργησε σαν μαγνήτης στη δημιουργία του πρώτου φοιτητικού αντιδικτατορικού πυρήνα που ήρθε σε ανοικτή σύγκρουση με τη χούντα.

Γιατί είναι αλήθεια ότι ο Νικόλας, εκτός από τα πνευματικά, διέθετε και σωματικά προσόντα. Ψηλός, ένα και ογδόντα πέντε, λεπτός και σβέλτος, με φαρδιές πλάτες, έμοιαζε περισσότερο με αναπτυγμένο άντρα παρά με νέο είκοσι χρονών.

Θυμάμαι πως εκείνη την άνοιξη του '71, που ήταν αρχή για το φοιτητικό κίνημα ακόμη και είχαμε περισσότερο χρόνο στη διάθεσή μας και ησυχία, ξαπλωμένοι παρέες στο γκαζόν της αυλής του Πολυτεχνείου τις λιακάδες, μιλάγαμε για ένα σωρό πράγματα, για την τέχνη, για τη φιλοσοφία, για την επιστήμη, με μια σοβαρότητα περισσότερη. Μιλάγαμε βέβαια και για ποδόσφαιρο και γενικά για αθλητισμό, λέγαμε και διάφορα ανέκδοτα και γελάγαμε.

Εγώ ήμουν μεγαλύτερος από τον Ρεβελάκη γιατί πήγα πρώτα στρατιώτης και αφού απολύθηκα, έδωσα εξετάσεις στη σχολή Καλών Τεχνών.

Σαν σπουδαστές του ίδιου χώρου, λοιπόν, και σαν πατριώτες που ήμαστε, μετά το επεισόδιο με το κουπόνι που ανέφερα στην αρχή, με τον Νικόλα κάναμε πολλή παρέα, λέγαμε πολλές ιστορίες από τη ζωή μας κάτω στο νησί και τα βάσανα που τράβηξαν οι δικοί μας μέχρι να μας μεγαλώσουν.

Εμένα πολύ μου άρεσε να τον ακούω να διηγείται ιστορίες από τη ζωή του με αυτό το μοναδικό τρόπο που μόνο αυτός ήξερε.

Θυμάμαι μία από αυτές:

«Ένα βράδυ, την εποχή που πήγαινα στο Γυμνάσιο, μωρέ κοπέλια», μας έλεγε με τα βαριά κρητικά του ο Νικόλας, «πειράζαμε με τα χωριανάκια μου στο πεζούλι του

καφενείου του χωριού μου τον Σκαρόσπυρο, τον καφετζή. Ήτανε αγράμματος αλλά ξύπνιος άνθρωπος, προπάντων αμπελοφιλόσοφος. Μας έλεγε λοιπόν: «Πείτε μου, μωρέ, μαθαίνετε πράμα στα Χανιά, στο Γυμνάσιο που πάτε, ή τόσα πράμα γλιτώνετε τις δουλειές στα χωράφια;»

»“Νέέέσκε, μπάρμπα, μαθαίνοντας”, του λέγαμε.

»“Ιντα διάολο μαθαίνετε, πέστε μου και μένα να μάθω που μαι θεόστραβος. Ποιος από σας είναι πρώτος στις γκόμενες και ποιος στα γράμματα;”

»“Εγώ, μπάρμπα, είμαι και στα δυο”, του 'πα για να τόνε πειράξω.

»“Ε, πες μου, μωρέ Ρεβελονικολί, ποια είναι η ομορφότερη γυναίκα στον κόσμο. Εδώ σε θέλω.”

»“Η γρια-Πατσουρομανόλαινα”, απαντά ο Ανδρέας της Φωτεινής, ένα πειραχτήρι δώδεκα χρονών, και το βάζει στα πόδια, ενώ ο γερο-Πατσουρομανόλης που ήταν δίπλα του του 'χε πετάξει κιόλας την κατσούνα στα πόδια. Τα άλλα κοπέλια σκούπανε στα γέλια, ο καφετζής όμως, σαν να μην είδε πράμα, σοβαρός-σοβαρός μου λέει:

»“Ρεβελονικολί, λέγεες. Πρώτος δε λες πως είσαι; Επαέ σε θέλω, αν το βρεις θα σου κάνω τον καφέ όλο το καλοκαίρι τοσάμπα. Για να σε διευκολύνω σου λέω πως κάνει στην αρχή τη δύσκολη σαν όλες, μα άμα βρεις το κολάι της, περνάς καλά, τρως καλά και μαθαίνεις πολλά.”

»Εγώ έκανα πως σκεφτόμουν. «Η επιστήμη», του λέω σε μια στιγμή, σίγουρος πως το βρήκα. Ο Σκαρόσπυρος όμως είπε σοβαρά, σαν να μονολογούσε: «Βρε, καλός είναι αυτός, μπορεί να γεννήσει χωρίς να πηδήσει.» Κι εδώ τα κοπέλια σκάσαν στα γέλια. Μετά στράφηκε σε μένα λέγοντας: «Βρε Νικολή, εσύ το πήρες πολύ σοβαρά το πράγμα, εγώ σου μιλάω για φιλενάδα και συ μιλάς για γάμο, καταλαβαίνεις τη διαφορά; Την επιστήμη δεν μπορείς να τη δεις ποτέ σαν γκόμενα, μπορείς να τη δεις σαν μια πολύ ωραία και ώριμη γυναίκα της παντρειάς. Έπρεπε λοιπόν να μου

πις πως η ωραιότερη γκόμενα στον κόσμο είναι η γνώση, γιατί παραμένει συνεχώς νέα και νταλαβερίζεται συνήθως με όλους εσάς τους νέους, αλλά και έχει και νταλαβέρι με όλο τον κόσμο, κατάλαβες;”

»“Εσύ, μπάρμπα, δε μιλάς για γκόμενα, μιλάς για πουτάνα”, του πέταξα για να τον ξαναπειράξω. Και ο Σκαρδόσπυρος, πάντοτε ετοιμόλογος: “Καλό θα ’τανε, μωρέ Νικόλα, να ’τανε η γνώση πουτάνα, γιατί θα πηδούσανε καμιά φορά και οι θεοπάλαβοι σαν κι εσένα.” Και σκάσαμε όλοι στα γέλια.»

Σε μια από τις πολλές συζητήσεις που κάναμε στο γκάζόν του Πολυτεχνείου, θυμάμαι και το πρώτο πολιτικό ανέκδοτο και δεν είναι τυχαίο που το πρωτάκουσα πάλι από τον Ρεβελάκη.

Θυμάμαι πως όπως μιλούσε μια μέρα, είχε διπλώσει τα γόνατά του και καθόταν γονατιστός πάνω στις πατούσες του. Κάποιος για αστείο του τράβηξε την εφημερίδα που συνήθιζε να βάζει στην κωλότσεπη. Όπως έπεσε κάτω, άνοιξε. Αυτή τη φορά ήταν η Ακρόπολη, γιατί ο Νίκος διάβαζε όποια εφημερίδα έβρισκε. Ο άλλος τον κοίταξε επιτιμητικά και ο Νίκος τη δίτλωσε χαμογελώντας. Χωρίς να πειραχτεί, του είπε λίγο παραποτημένο ένα ανέκδοτο που κυκλοφορούσε τότε.

«Όλο το πρωί έψαχνα να αγοράσω μια δημοκρατική εφημερίδα για να σου κάμω τη χάρη, αλλά σε όλα τα περίπτερα τον εφημεριδοπώλη να έχει φρόσει τη μουτσούνα του πατριώτη μου του Παττακού και να μου λέει σε αυστηρό ύφος: “Άκου, φίλε, η Ελευθερία τελείωσε. Έθνος δεν υπάρχει, μία Ακρόπολη μας έμεινε, πάρ’ τη κι αυτή να τελειώνουμε.” Τι ήθελες να κάνω να μην την πάρω;»

Όλοι γελάσαμε και από τότε νομίζω πως σιγά-σιγά αρχίσαμε να λέμε και να μαθαίνουμε όλα τα αντιδικτατορικά ανέκδοτα που κυκλοφορούσαν.

Εκείνο τον Ιούνη, στο τέλος της φοιτητικής χρονιάς, που

θα πηγαίναμε στα χωριά μας, θαρρώ πως ο Νίκος μου είπε ότι δεν είχα μάθει ακόμα από τη ζωή του. Τότε έμαθα πως ήταν δίδυμος με τη μοναδική αδελφή του, την Άννα, και μου έκανε εντύπωση γιατί, όταν λίγο αργότερα τη γνώρισα, δε μοιάζανε φατσικά καθόλου.

»Το χούμε στο σόι μας να γεννιούνται σε κάθε γενιά δίδυμα. Η μητέρα μου είναι κι αυτή δίδυμη, μόνο που ο παππούς μου είχε εφτά κοπέλια κι όχι δύο σαν τον πατέρα μου. Το Δημοτικό το τέλειωσα στο χωριό μου, στην Καλυβιανή, που έχει καμιά σαρανταριά σπίτια. Το Γυμνάσιο όμως το τέλειωσα στο Καστέλι Κισσάμου. Τη ζωή του χωριού τη γνωρίζεις: το πρωί σχολείο και το απόγευμα στις δουλειές του σπιτιού μας.

»Ο πατέρας μου έκανε τον τυροκόμο, έπαιρνα το πρωί μαζί με τα βιβλία μου και καμιά μυζήθρα και την πουλούσα στον μπακάλη του χωριού μου. Αργότερα, στο Γυμνάσιο, τις μυζήθρες τις έβαζα σ’ ένα καλάθι, τις έπαιρνα μαζί μου στο Καστέλι και τις πουλούσα στην αγορά για να βγάζω τα απαραίτητα.»

Αυτά μου τα ‐πε, θαρρώ, εκείνη τη μέρα που μας είπε το ανέκδοτο για την Ακρόπολη, γιατί θυμάμαι πως μου ‐πε αργότερα ότι αγόρασε την εφημερίδα για να διαβάσει κάτι ανακοινώσεις του πατριώτη μας του Παττακού στην Κρήτη για τη ζωοκλοπή. Και θυμάμαι πως μου ‐πε:

»Αφού ο παλιοπούστης έκλεψε όλη την Ελλάδα και έκλεισε όλους τους Έλληνες σαν τα πρόβατα στο μαντρί, βγαίνει κι από πάνω και κάνει μαθήματα για να μην κλέβουν οι άλλοι.»

Εκείνη η φοιτητική χρονιά τελείωσε χωρίς τίποτα άλλο το αξιόλογο, εγώ όμως θα τη θυμάμαι γιατί τότε γνώρισα τον Νικόλα. Δε φανταζόμουν ποτέ βέβαια τι μπορούσε να επακολουθήσει τα επόμενα τρία χρόνια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Φοιτητική χρονιά '71-72 Γεγονότα πρώτου εξαμήνου

Η νέα φοιτητική χρονιά '71-72 είχε αρχίσει από το Σεπτέμβρη. Ο Νικόλας είχε γυρίσει από τους πρώτους, παρ' όλο που είχε περάσει όλα τα μαθήματα και θα μπορούσε να 'ρθει στο Πολυτεχνείο από τα μέσα Οκτώβρη, γιατί ο Σεπτέμβρης συνήθως ήταν ο μήνας των εξετάσεων για όσους όφειλαν ορισμένα μαθήματα. Αυτός έδωσε το παρόν από την πρώτη μέρα του ανοίγματος της σχολής του, έτοιμος για δράση.

Σχεδόν σε δύο μήνες γνώρισε όλους τους φοιτητικούς και σπουδαστικούς χώρους και με όσα βλέπει και ακούει, συλλαμβάνει τα μηνύματα των καιρών, πιάνει το σφυγμό του φοιτητικού κινήματος που μόλις αρχίζει να ακούγεται. Με το πολύ μεγάλο αισθητήριο της ανθρώπινης επικοινωνίας που διαθέτει, εντοπίζει τους περισσότερους φοιτητές και σπουδαστές που είναι έτοιμοι να αποτελέσουν τους πρώτους πυρήνες της πρωτοπορίας του φοιτητικού αγώνα.

Θα 'τανε στα τέλη του Οκτώβρη του '71 που είχα πάει μαζί του στην Εμπορική Σχολή. Εκεί θα μου δείξει ένα γελαστό μελαχρινό παιδί και θα μου πει: «Όταν θα υπάρξουν δύο ή τρεις σαν κι αυτόν σε κάθε σχολή, το νταβαντούρι θα αρχίσει.»

«Ποιος είναι αυτός, βρε Νικόλα», τον ρώτησα.

Χαμογέλασε και μου 'πε:

«Αυτοί που αρχίζουν έναν αγώνα ποτέ δεν έχουν όνομα. Εγώ τη φάτσα του σου επισημαίνω. Να μου το θυμάσαι όμως, αυτός θα 'ναι που θα βάλει φόκο στην Εμπορική.»

Πράγματι, με εκείνον το μελαχρινό και ζωηρό σπουδαστή λίγο αργότερα τρώγαμε ξύλο και ψωμί μαζί, γίναμε συναγωνιστές, αλλά ποτέ δεν έμαθα το όνομά του, μέχρι που το διάβασα στην εφημερίδα όταν οι πρώτοι δύο σπουδαστές του φοιτητικού κινήματος πέρασαν από δίκη. Ήταν ο Σάκης ο Μπαλαούρας, ένας από τους πρωτοπόρους του αγώνα στην Εμπορική Σχολή.

Ο Νικόλας είχε δίκιο, κανένα από τα παιδιά στην αρχή του φοιτητικού κινήματος δεν είχε όνομα, μετά ήρθαν οι επόνυμοι.

Τέλος πάντων, όταν γυρίσαμε πίσω στο Πολυτεχνείο, θυμάμαι πως ο Νίκος μου είπε:

«Όπως γυρνώ εγώ, γυρνούν πολλοί, τώρα υπάρχει επαφή σχεδόν με όλες τις σχολές της Αθήνας. Με την πρώτη αφορμή που θα δοθεί, θα θέσουμε μαζικά το αίτημα για την κατάργηση των διορισμένων διοικήσεων των φοιτητικών συλλόγων και θα ζητήσουμε ανοικτά ελεύθερες εκλογές, σε όλες τις σχολές της Αθήνας.»

Αρχές Νοέμβρη του '71, όμως, εμένα μου έτυχε ένα σοβαρό οικογενειακό πρόβλημα. Αρρώστησε βαριά ο πατέρας μου και έφυγα στην Κρήτη για καμιά δεκαπενταριά μέρες.

Όταν ξανασυνάντησα τον Ρεβελάκη έξω από την αυλόπορτα του Πολυτεχνείου, θα 'ταν στα μισά του Νοέμβρη. Καθώς με χαιρετούσε, μου 'πε κοροϊδευτικά:

«Γιάντα άργησες, η επανάσταση είναι έτοιμη να αρχίσει χωρίς εσένα.»

Πέρασε αρκετός χρόνος για να καταλάβω τι εννοούσε με αυτή τη φράση.

Εκείνη όμως την ώρα του είπα και εγώ ειρωνικά:
 «Ονείρατα, μου φαίνεται, βλέπεις ξυπνητός, Νικόλα.»
 Και αυτός, πάντα ετοιμόλογος:
 «Καλύτερα είναι, θαρρώ, να ονειρεύεσαι ξύπνιος παρά
 να κοιμάσαι ξυπνημένος.»

Μετά άπλωσε το χέρι του και μου έδειξε τον αυλόγυρο του Πολυτεχνείου. Τότε, για πρώτη φορά αντίκρισα τα λεγόμενα στο φοιτητικό κίνημα «πηγαδάκια». Είδα, για πρώτη φορά, τους σπουδαστές τρεις-τρεις, πέντε-πέντε να κουβεντιάζουν δειλά-δειλά, χαμηλόφωνα, με κύριο θέμα συζήτησης ότι πρέπει επιτέλους να επιτραπούν οι συγκεντρώσεις για να μπορέσουν να συζητηθούν τα φοιτητικά προβλήματα.

Έκανα εκείνη τη μέρα μια βόλτα σε όλο τον αυλόγυρο του Πολυτεχνείου. Αυτά που άκουσα και αυτά που είδα με γέμισαν αισθήματα που δύσκολα μπορώ να τα περιγράψω σήμερα. Ανεβασμένος στο κεφαλόσκαλο της Αρχιτεκτονικής, από εκεί φηλά, εκείνη την ηλιόλουστη μέρα —παρ' όλο που ήταν χειμώνας— έβλεπα τις σκιές των σπουδαστών να πηγαινούνται ανάλαφρα στο δάπεδο και στο γκαζόν και τον Νικόλα στο βάθος, προς τη μεριά της πόρτας, να συζητά ήρεμα με μερικούς μετέπειτα γνωστούς συνδικαλιστές. Και πέρασαν μέσα στο μυαλό μου ένα σωρό παρομοιώσεις και φαντασιώσεις που φαίνονται όλες τώρα πολύ ανούσιες. Θα αρκεστώ μόνο σε εκείνο το πρωτόγνωρο βουητό από τους ψιθύρους των σπουδαστών, που μου φαίνοταν σαν να έβγαινε από ένα μελισσώνα που πιπίλαγε λαίμαργα τους χυμούς των λουλουδιών την άνοιξη.

Θυμάμαι πως σαν κατέβηκα ενθουσιασμένος, πλησίασα τον Ρεβελάκη και του το 'πα. Με κοίταξε, γέλασε και μου πέταξε:

«Καλό σημάδι, αρχίζεις και εσύ να ονειρεύεσαι ξύπνιος. Μόνο που όσα από τα μελίσσια αναγκαστούν και "δαγκώσουν", πεθαίνουν κιόλας.»

«Θα είναι θέμα επιλογής», του αποκρίθηκα.

«Όχι!» μου είπε. «Είναι θέμα αναγκαιότητας για να σωθεί η "κυψέλη".»

Όλες εκείνες τις μέρες που ακολούθησαν, ο Νικόλας μου εξηγούσε τους τρόπους που έπρεπε να δουλέψουμε, για να απλωθούν τα πηγαδάκια σε όλους τους πανεπιστημακούς χώρους.

Μου είπε όλο το ιστορικό και μου ανέλυσε την ανάγκη που τα δημιούργησε και όλες τις προσπάθειες που έγιναν από αυτόν και τα άλλα παιδιά του Πολυτεχνείου όσο χρόνο εγώ έλειπα στην Κρήτη. Μου είπε ότι τα κατάφεραν μετά από πολλές μεμονωμένες πιέσεις προς τους συγκλητικούς και αφού εκμεταλλεύτηκαν μια φράση από μια σύσταση του Παπαδόπουλου, στις αρχές του Νοέμβρη, προς τους προτάνεις που έλεγε: «Η ελευθερία λόγου και οι συζητήσεις μέσα στους φοιτητικούς χώρους, όχι μόνο επιτρέπονται, αλλά επιβάλλονται, κάτω όμως από την ευθύνη του συλλόγου των καθηγητών κάθε σχολής» —φυσικά και των χαφιέδων, γι' αυτό έπρεπε να προσέχουμε πολύ τα θέματα που βάζαμε. Μου τόνισε ότι σε κάθε χώρο η μεγάλη δυσκολία είναι να σχηματιστεί το πρώτο, μετά σε γεωμετρική πρόοδο χρόνου σχηματίζονται τα άλλα. Ο ίδιος έλεγε ότι για να αρχίσει μια συζήτηση για ένα φοιτητικό απαγορευμένο θέμα, έπρεπε η πρώτη κουβέντα και ο πρώτος διάλογος να αρχίζει με πρόκληση, χωρίς στόμφο, αλλά ανοιχτά, με πρώτο συνομιλητή έναν χουντικό, ακόμα και χαφιέ.

Εκείνον το Νοέμβρη του '71, πολλές φορές έτυχα στο στήσιμο των φοιτητών σε πηγαδάκια από τον Νικόλα, αλλά και από άλλους αργότερα συνδικαλιστές.

Σε μια συνάντησή μας ένα βράδυ σε ένα σπίτι, με δυο-τρεις άλλους σπουδαστές, από τη συζήτηση που κάναμε, βγήκε το συμπέρασμα ότι για να γίνει η σκιώδης αυτή αρχή των συζητήσεων σε ανοικτό χώρο, από τους σπουδαστές, όσο και να βοήθησε ο αυθορμητισμός και η ανάγκη που είχε

η νεολαία για να κουβεντιάσει τα στοιχειώδη από τα τεράστια προβλήματα που σχεδόν πέντε χρόνια την καταπίεζαν, η τόλμη και η μεθοδικότητα μερικών πρωτοπόρων, και ειδικά του Νικόλα, βοήθησαν πάρα πολύ στο να σχηματιστούν τα πρώτα πηγαδάκια.

Το στοιχειώδες αλλά πάρα πολύ σημαντικό αυτό μέσο ανοικτής επικοινωνίας, όσο απλό και εύκολο να φαίνεται τώρα, άλλο τόσο δύσκολο ήταν τότε, αρκεί να θυμηθεί κανείς ότι η συζήτηση μεταξύ πέντε ατόμων και σε δημόσιο χώρο απαγορευόταν σε όλη την επιχράτεια με Νομοθετικό Διάταγμα της χούντας.

Όπως ήταν φυσικό, το αρχικό αυτό μέσο επικοινωνίας συντέλεσε στο να αρχίσει να κινείται αργά, αλλά σταθερά, όλος ο φοιτητικός μηχανισμός που λίγο αργότερα αποτέλεσε τον κορμό του φοιτητικού κινήματος.

Πολλοί άλλοι φοιτητές και σπουδαστές άρχισαν να συζητούν με τον ίδιο τρόπο και σιγά-σιγά τα πηγαδάκια άρχισαν να απλώνονται σε όλους τους φοιτητικούς χώρους. Η αφορμή για τις ίδιες αυτές συζητήσεις δόθηκε και στη Νομική, το δεύτερο δεκαπενθήμερο του Νοέμβρη, επειδή και εκεί, παρ' όλες τις υπομνήσεις του Πρωτοδικείου για τη διεξαγωγή εκλογών, οι διορισμένες διοικήσεις στους φοιτητικούς συλλόγους, και κατά συνέπεια και του συλλόγου της Νομικής της Αθήνας «Θέμις», θα παρέμεναν και για το ακαδημαϊκό έτος 1971-72 χωρίς τίποτα να αλλάξει, παρά τις υποσχέσεις ότι θα καλούσαν τους φοιτητές σε συγκεντρώσεις.

Τα πηγαδάκια της Νομικής άρχισαν να μιλάνε για πρώτη φορά για μαζικές κινητοποιήσεις και τα νέα άρχισαν να μεταφέρονται και στο χώρο του Πολυτεχνείου και οι συζητήσεις άρχισαν να ανάβουν τα αίματα. Πολλά άρχισαν να λέγονται και οι πρώτες στοιχειώδεις επιτροπές, που αργότερα ονομάστηκαν παράνομες, άρχισαν να σχηματίζονται.

Οι συζητήσεις αυτές άρχισαν να μετατρέπονται σε πιέ-

σεις στις αρχές του Γενάρη του '72. Και η πρώτη νίκη του φοιτητικού κινήματος ήρθε όταν, κάτω από τις πρώτες διαμαρτυρίες, οι διορισμένες διοικήσεις του συλλόγου Νομικής και της Διοικούσας Επιτροπής Συλλόγων του ΕΜΠ αναγκάστηκαν να καλέσουν συγκεντρώσεις για της 22 του Γενάρη.

Ο Ρεβελάκης σε όλο αυτό το διάστημα, αν εξαιρέσει κανείς τη δραστηριότητά του στην αρχή των συζητήσεων, δε φαινόταν πουθενά. Όσοι όμως είχαμε επαφή μαζί του ξέραμε ότι δούλευε για το επόμενο βήμα.

Μερικοί διαφωνούσαμε σε μερικά ζητήματα και όταν τον συναντούσαμε του το λέγαμε. Εγώ πάντα του έλεγα τη γνώμη μου κι εκείνος γελούσε και με άκουγε συγκαταβατικά. Σαν τέλειωνα, με ρωτούσε κάθε φορά ποιες ήταν οι αποφάσεις της συγκέντρωσης, γελούσε με ικανοποίηση και κάθε φορά μου έλεγε: «Πάμε πολύ καλά.»

Μια μέρα που με ξαναρώθησε για την απόφαση της συγκέντρωσης, του 'πα: «Δεν πάρθηκαν αποφάσεις σήμερα, Νίκο.»

«Πολύ καλά πάμε», μου ξανάπε.

Τότε τον ρώτησα με αγανάκτηση:

«Πού το βλέπεις το καλά, ότι Νικόλα;»

«Το ότι δεν πάρθηκαν αποφάσεις είναι και αυτό μια απόφαση», αποκρίθηκε.

Η διαφωνία και οι συζητήσεις γίνονταν πάνω στο θέμα αν έπρεπε να πάρουμε μέρος στο κάλεσμα των διορισμένων διοικήσεων για τις συγκεντρώσεις στις 22 του Γενάρη. Η πλειοψηφία των σπουδαστών είχε τη γνώμη ότι οι διορισμένες διοικήσεις δε θα δέχονταν τη σύγκληση γενικών συνελεύσεων και ότι η συμμετοχή στις συγκεντρώσεις θα θεωρούνταν σαν μόνιμη αναγνώριση της ύπαρξής τους από το σύνολο των φοιτητών. Είχαν γίνει αρκετές συζητήσεις, χωρίς να γίνει δυνατό να παρθεί μια απόφαση.

Ο Νικόλας πάνω σ' αυτό το θέμα είχε ξεκάθαρη γνώμη.

Η συμμετοχή των φοιτητών, έλεγε, στις συγκεντρώσεις των διορισμένων διοικήσεων των συλλόγων θα γίνει, γιατί η πληθώρα των φοιτητών δεν έχει ακόμα τη δύναμη να αντιδράσει διαφορετικά και αυτό φαίνεται από τις διάφορες συζητήσεις στα πηγαδάκια και στις συγκεντρώσεις.

«Είμαι της γνώμης ότι από τις συγκεντρώσεις αυτές των διορισμένων διοικήσεων κάτι νέο θα προκύψει, που θα δώσει νέα ώθηση στους αγώνες μας για την ικανοποίηση νέων αιτημάτων. Δεν περιμένω καν συζήτηση πάνω στο αίτημα της σύγκλησης των γενικών συνελεύσεων. Παρ' όλα αυτά, εμείς πρέπει να πάμε, όχι βέβαια για να τους αναγνωρίσουμε ή να συμφωνήσουμε, αλλά για να συγχρουστούν οι απόψεις μας. Αυτή η σύγκρουση είμαι βέβαιος ότι κάτι καινούργιο θα φέρει.»

Πράγματι, στις 22 Γενάρη του 1972, οι συγκεντρώσεις αυτές των διορισμένων διοικήσεων έγιναν με μεγάλη συμμετοχή των φοιτητών. Ήταν οι πρώτες επίσημες συγκεντρώσεις που έκανε η χούντα κάτω από τις πρόσφατες πιέσεις, μετά από πέντε σχεδόν χρόνια.

Εκεί, με μαχητικότητα και αλλεπάλληλες παρεμβολές, ζητήθηκε επίμονα η σύγκληση γενικών συνελεύσεων, για να προετοιμαστούν ελεύθερες και αδιάβλητες εκλογές.

Σε μας, στο Πολυτεχνείο, η διορισμένη διοίκηση της Διοικούσας Επιτροπής Συλλόγων του ΕΜΠ, με αρχηγούς τους Πεβερέτο και Γενεράλη, αρνήθηκε να συζητήσει το θέμα. Πρότεινε σαν θέμα συζήτησης τη μαζική συμμετοχή των σπουδαστών στα μαθήματα ιταλικής γλώσσας που δωρεάν, λέει, πρόσφερε το Ιταλικό Ινστιτούτο.

Την κρίσιμη αυτή στιγμή, ο Νικόλας πήρε το λόγο. Κατάγγειλε ανοικτά τον Γενεράλη ότι «προσπαθεί εσκειμένα —με τον αγώνα που κάνει, δήθεν, για να βοηθήσει τους σπουδαστές να μάθουν ιταλικά— να απορροσανατολίσει τους φοιτητές από τα πραγματικά τους προβλήματα και αιτήματα». Και σε ένδειξη διαμαρτυρίας και στοιχειώδους

σεβασμού προς το δικαίωμα των σπουδαστών για ένα δημοκρατικό διάλογο, έκανε ακόμα ένα βήμα μπροστά, αποχώρησε χειροκροτούμενος από την αίθουσα.

Το παράδειγμά του αυτό ακολούθησαν αυθόρυμητα εκατοντάδες σπουδαστές, και έτσι η γύμνια και η ανυπαρξία της επιρροής της διορισμένης διοίκησης για πρώτη φορά έγινε αισθητή ανοικτά. Στην αίθουσα της συγκέντρωσης έμειναν λιγότεροι από καμιά εικοσιπενταριά σπουδαστές.

Στη Νομική όμως κερδήθηκε ξανά η δεύτερη μάχη. Οι διορισμένοι είναι αυτοί που θα αναγκαστούν να εγκαταλείψουν την αίθουσα συνεδρίασης κάτω από τα γιουχαΐσματα του συνόλου των φοιτητών, των οποίων η συντριπτική πλειοψηφία σύσσωμη θα εκλέξει με την ησυχία της και για πρώτη φορά δεκαμελή αντιπροσωπευτική επιτροπή, με κύριο στόχο την κλιμάκωση του αγώνα για τη διεξαγωγή ελεύθερων δημοκρατικών εκλογών στη Νομική Σχολή.

Έτσι, το κέρδος που προέκυψε από αυτές τις δυο ανοικτές αντιπραθέσεις με τους χουντικούς, με τη βοήθεια και την προνοητικότητα του Ρεβελάκη, στην κατάλληλη στιγμή, ήταν μεγάλο.

Βέβαια, μετά από αυτές τις μικρές νίκες και το μικρό ξεκίνημα του φοιτητικού κινήματος, ο μηχανισμός καταστολής της χούντας λαμβάνει άγρια μέτρα. Θέλει να χτυπήσει κάθε κίνηση στη γέννησή της, φοβάται όμως ταυτόχρονα τις οποιεσδήποτε κινήσεις στους φοιτητές. Για να καθησυχάσει τον ταραγμένο φοιτητικό χώρο, δίνει εντολή στα διορισμένα συμβούλια των συλλόγων για τη διενέργεια εκλογών.

Όπως αποδείχτηκε αργότερα, η δημόσια αυτή εντολή ήταν τυπική. Ο φόβος της χούντας για τον ξεσηκωμό των φοιτητών την οδήγησε σε συμπαταιγνία μεταξύ της διορισμένης Διοικούσας Επιτροπής των Συλλόγων και του υπουργείου Κυβερνητικής Πολιτικής των δικτατόρων.

Ο μηχανισμός προπαγάνδας κινήθηκε δραστήρια. Για

πρώτη φορά κάνει δημόσια μερικές αλλαγές στα διορισμένα διοικητικά συμβούλια και λέει ότι για τις αλλαγές αυτές έλαβε υπόψη και τα αιτήματα και τις διαμαρτυρίες των σπουδαστών, για τη διενέργεια των φοιτητικών εκλογών.

Έτσι εμείς, το Φλεβάρη του '72, μαθαίνουμε ότι πρόεδρος της Διοικούσας Επιτροπής των Συλλόγων του ΕΜΠ ανέλαβε ο αρχιχοντικός Ανδρέας Πεβερέτος και η παρέα του, με ανανεωμένη την εντολή για τη διενέργεια εκλογών. Παράλληλα, κοιτάζει να δημιουργήσει ένα κλίμα οικονομικής ευφορίας και εξαγγέλλει ορισμένα, οικονομικά κυρίως, μέτρα υπέρ των φοιτητών.

Οι ρουφιάνοι και οι μπράβοι της, που μετέχουν και αυτοί στα πηγαδάκια των συζητήσεων, ενώ έχουν κρυφή εντολή να κάνουν ό,τι μπορούν για να τα σταματήσουν, έμμεσα πλασάρουν προνόμια για τους ήσυχους και απολιτικούς φοιτητές, με σκοπό να απορροσανατολίζουν τις συζητήσεις.

Έτσι, από το Φλεβάρη του '72, καταφτάνουν οι πρώτες ειδήσεις ότι η χούντα είναι διατεθειμένη να εισαγάγει το θεσμό της ίδρυσης ξένων πανεπιστημάτων στη χώρα, τα οποία, λέει, θα παρείχαν σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας από αναγνωρισμένους επιστήμονες διεθνούς κύρους κλπ.

Αυτά και άλλα παρόμοια άρχισαν να επιδρούν καταλυτικά στα πηγαδάκια και στις μικρές σποραδικές συγκεντρώσεις.

Το βασικό πρώτο χτύπημα που έδωσε το καθεστώς μετά τις δυο μεγάλες συγκεντρώσεις, που όπως έγραψα παραπάνω έγιναν στις 22 Γενάρη, ήταν ότι για πρώτη φορά άφησε να διαρρεύσει ανοιχτά ότι κουβάλησε μερικούς «ζωηρούς» στην ασφάλεια και τους έδωσε τις σχετικές «νοικεσίες».

Αυτό οι περισσότεροι φοιτητές, ακόμα και οι συνειδητοποιημένοι αριστεροί, δεν το περίμεναν. Έκείνο το Φλεβάρη του '72, θυμάμαι, μερικοί νιώσαμε την πρώτη απογοήτευση, γιατί καταλάβαμε ότι η χούντα δεν αστειεύεται ούτε στο

φοιτητικό χώρο, ακόμα και στα πιο απλά ζητήματα, όπως είναι η έκφραση γνώμης μέσα στις ίδιες τις συγκεντρώσεις των χουντικών.

Έκείνο το πρώτο δεκαπενθήμερο του Φλεβάρη, ανάπτυξα όλους τους φόβους μου σε μια συνάντηση μου με τον Ρεβελάκη. Με άκουσε με ησυχία και ηρεμία και, για πρώτη φορά μετά τη γνωριμία μας εκείνη στη λέσχη, μου έκανε μια ανάλυση των γεγονότων.

«Βρισκόμαστε ακόμα στην αρχή, μη βιάζεσαι. Κι εγώ, για να είμαι ειλικρινής, δεν πίστευα πέρουσι ότι θα γίνονταν φέτος αυτά τα λίγα που έγιναν και θυμάσαι πως σου το 'λεγα.

»Μετά από πέντε χρόνια ησυχίας με τέτοια μέτρα και μηχανισμό καταστολής, που τώρα μόνο μερικοί από εμάς αρχίζουμε να συνειδητοποιούμε, δεν είναι εύκολα τα πράγματα. Το θέμα των συγκεντρώσεων, για να γίνουν γενικές συνελεύσεις που θα προετοιμάσουν τις εκλογές, τέθηκε από τη μεγάλη μάζα των φοιτητών και αυτό είναι το κρατούμενο.

»Αποδεικνύεται έτσι ότι η ησυχία στα Πανεπιστήμια τόσα χρόνια είναι φαινομενική, γιατί στο μναλό των φοιτητών, άλλων λίγο και άλλων πολύ, επικρατεί αναβρασμός και η συνειδητότητα ότι, χωρίς στοιχειώδεις πνευματικές ελευθερίες, εκπαίδευση δεν μπορεί να υπάρξει. Άρα η μεγάλη μάζα της νεολαίας, προκειμένου να πάει στα χωριά και να σκάβει, θα αντιδράσει, όπως και αντέδρασε ήδη. Αυτό είναι το πολύ παρήγορο της όλης υπόθεσης.

»Το πρώτο βήμα έγινε, δεν πειράζει που πέρασαν σχεδόν πέντε χρόνια. Το άλλο βήμα να δεις που θα γίνει και δε θα έχουν περάσει πέντε μήνες.

»Είμαι βέβαιος τώρα ότι την πλειοψηφία των φοιτητών, ακόμα απασχολεί το ερώτημα, «μας κοροϊδεύει η χούντα όταν λέει ότι θα κάνει εκλογές ή όχι». Όταν πειστεί ότι υπάρχει η κοροϊδία και η συμπαιγνία με τις διορισμένες διοικήσεις των συλλόγων, τότε να είσαι σίγουρος ότι θα γίνει το επόμενο βήμα.

»Κανένας μηχανισμός βίαιων μέτρων καταστολής καμιάς δικτατορίας σε οποιαδήποτε νεολαία δεν πιάνουν. Οι δικτάτορες αυτό το αγνοούν, ακόμα και οι καπιταλιστές. Έχεις διαβάσει για το Μάη του '68 στη Γαλλία τι έγινε; Κυκλοφορούν εδώ παράνομα μερικές μπροστούρες και βιβλία, έχουν έλθει από την Κύπρο, έχω ένα να σου δώσω να το διαβάσεις.

»Η νεολαία μας στην πλειοψηφία της πέρασε στον εφησυχασμό τόσα χρόνια, όχι γιατί φοβάται τη χούντα, αλλά επειδή πιστεύει ότι τουλάχιστον αυτή θα μπορούσε να έχει αυτά που η δικτατορία στέρησε στους άλλους. Η σημερινή νεολαία δεν έχει ιδέα για ελευθερία και εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στα Πανεπιστήμια, ο συνδικαλισμός στα Γυμνάσια ήταν ανύπαρκτος και πριν τη χούντα, οι παλιοί αριστεροί συνδικαλιστές της νεολαίας Λαμπράκη, της ΕΔΗΚ, που υπήρχαν στα Πανεπιστήμια, τώρα έχουν φύγει.

»Η νεολαία μας έχει άγνοια και η άγνοια φέρνει ησυχία. Οι συνδικαλιστικές ελευθερίες που υπήρχαν μέχρι το '67 σταμάτησαν, οι τωρινοί φοιτητές, όσοι τις έχουν ακούσει, δεν τις γνωρίζουν ή δεν ξέρουν ότι χωρίς αυτές η ελληνική παιδεία δεν μπορεί να υπάρξει.

»Μέσα στην ησυχία που επέβαλε η δικτατορία, η νεολαία, εμείς οι ίδιοι που σήμερα μιλάμε για δημοκρατία, δείξαμε ανοχή, μια πίστη στη μεγαλύτερή μας ανάγκη που είναι η εκπαίδευση. Ελπίζαμε οι περισσότεροι ότι η χούντα που κατάργησε τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, θα έδειχνε λίγο σεβασμό στην παιδεία.»

Και γελώντας ειρωνικά συνέχισε:

«Βέβαια η εκπαίδευση δεν καταργήθηκε ακόμα με νόμο, αλλά ολοένα υποβαθμίζεται και είναι για τους λίγους και για τα παιδιά των προνομιούχων.

»Κοίταξε εδώ, στο Πολυτεχνείο αυτό φαίνεται πιο καθαρά: οι περισσότεροι σπουδαστές είναι γιοι τεχνοκρατών, γιατρών, εμπόρων, άντε το πολύ-πολύ και δημοσίων υπαλ-

λήλων —καλομαθημένα παιδιά πλούσιων αστών. Δεν είναι φυσικό να δείξουν μια ανοχή και μια πίστη στη λαθεμένη αντίληψη που επικρατούσε μέχρι χθες, ότι για όλα τα προβλήματα αυτής της χώρας φταίνε ο Παπανδρέου και οι κομμουνιστές.»

Ξαφνικά σταμάτησε. Με κοίταξε λέγοντας:

«Για να μη σε κουράζω άλλο, σου λέω: το συμπέρασμα το δικό μου είναι ότι η νεολαία μας μέσα στην άγνοιά της, για την οποία δεν είναι καθόλου υπεύθυνη, πίστευε, έστω και λίγο μέχρι σήμερα, ότι ήταν δυνατό να υπάρξει στοιχειώδες εκπαιδευτικό σύστημα χωρίς τις στοιχειώδεις δημοκρατικές ελευθερίες. Για να καταλάβει την πλάνη της πέρασαν πέντε χρόνια, γιατί κανείς δεν τη βοήθησε. Τώρα που αρχίζει να το καταλαβαίνει, πέφτει σε δεύτερη πλάνη: πιστεύει ότι η χούντα αυτές τις στοιχειώδεις δημοκρατικές ελευθερίες θα τις δώσει επειδή το υποσχέθηκε.

»Όταν θα καταλάβει τη συμπαιγνία, ο αγώνας για πνευματικές ελευθερίες και δημοκρατία θα έχει αρχίσει. Γι' αυτό το βασικό αίτημά μας παραμένει: ζητάμε τίμιες και ελεύθερες εκλογές.

»Η δράση μας για να προχωρήσει είναι: κάνουμε συνέχεια πηγαδάκια και συγκεντρώσεις και μέσα απ' αυτές καταγγέλλουμε την κοροϊδία και τη συμπαιγνία των χουντικών και διορισμένων, λέγοντας στους σπουδαστές ότι η χούντα μας κοροϊδεύει γιατί υπόσχεται εκλογές, αλλά δεν είναι διατεθειμένη να τις κάμει ποτέ. Από αυτόν τον αγώνα πάλι κάτι θα προκύψει, είμαι βέβαιος.»

Ο Ρεβελάκης αποδείχτηκε ότι είχε δίκιο. Εκείνο το Φλεβάρη με Μάρτη του 1972, οι μεγάλες μάζες της σπουδάζουσας νεολαίας, κάτω από τη μύτη του μόνιμου μηχανισμού καταπίεσης, βρήκαν τρόπους να συγκεντρώνουν τα προβλήματά τους και συνειδητά άρχισαν να καταλαβαίνουν τη χρεοκοπία του μοντέλου ζωής και συμπεριφοράς που προσπάθησε να τους επιβάλει το χουντικό καθεστώς.

Σιγά-σιγά αλλά σταθερά, εκείνο το χειμώνα του '72, ο φοιτητικός κόσμος άρχισε να παρουσιάζει μια πρωτόγνωρη ικανότητα. Νέες αγωνιστικές διεκδικητικές διεργασίες άρχισαν να εμφανίζονται μέσα στους πανεπιστημιακούς χώρους, οι οποίες βέβαια δεν ήθαν από μόνες τους ούτε έτσι ξαφνικά, αλλά ξεκίνησαν από μια συνολική εμπειρία που αποκτήθηκε μόλις η σπουδάζουσα νεολαία βρήκε τον τρόπο να επιβάλει δυναμικά τη συζήτηση των μεγάλων προβλημάτων της μέσα στους χώρους της. Αυτό ήταν και το πρώτο βήμα, το οποίο μπορεί να πει κανείς ότι άρχισε με κλειστές πρωτοβουλίες και μεμονωμένες ενέργειες αρχετών ανώνυμων και μετέπειτα μερικών επώνυμων πρωτοπόρων, που ένας απ' αυτούς υπήρξε αναμφισβήτητα και ο Ρεβελάκης.

Με μια διαφορά όμως: ο Νίκος, λόγω χαρακτήρα και ιδιοσυγκρασίας, ίσως ήταν ο μοναδικός που πραγματοποίησε ανοικτά και φανερά αρχετές μεμονωμένες ενέργειες, την κατάλληλη στιγμή, που εκείνη τη δύσκολη εποχή απαιτούσαν τόλμη και μεθοδικότητα και κατάφεραν, σε συνδυασμό με άλλες αυθόρυμητες μαζικές εκδηλώσεις, να δημιουργήσουν τις πρώτες ωραίμες στο τεράστιο χουντικό φράγμα, που κρατούσε δέσμια, μέχρι τότε, τα ανήσυχα νερά του φοιτητικού κινήματος.

Η λέξη «χουντικό φράγμα» δεν είναι δικιά μου, τη θυμάμαι από μια ομιλία του Νικόλα, που προσπαθούσε όσο απλά γινόταν, χρησιμοποιώντας ακόμα και τεχνικούς όρους, να εξηγήσει το αποτέλεσμα μιας μεμονωμένης ενέργειάς του σε συνδυασμό με τη μαζική πρακτική του φοιτητικού κινήματος, αρνούμενος έντονα το χαρακτηρισμό του πρωτοπόρου. Μερικοί φοιτητές φώναζαν μόλις τον έβλεπαν το σύνθημα: «Στην ελληνική παιδεία, ζήτω η πρωτοπορία».

«Κάθε αρχή και δύσκολη», έλεγε, «αλλά για να μην κάνουμε τα πράγματα δυσκολότερα, δεν πρέπει η πρωτοπορία που λέτε να ξεκόβει ποτέ και σε καμιά περίπτωση

από το λαό. Όταν είσαι μέσα στο πλήθος, ακούς το σφυγμό του, ακούς την ανάσα του και καταλαβαίνεις μαζί μ' αυτό τι ακριβώς θέλει και τι ζητά.

»Αν έχεις την τόλμη και το θάρρος, την κατάλληλη στιγμή, κάνεις ένα βήμα μπροστά και φυσιολογικά ο λαός σ' ακολουθεί. Τότε γίνεσαι η πρώτη σταγόνα που ανακαλύπτει μια ωραμή στο τεράστιο χουντικό φράγμα, το οποίο δημιουργείται κάτω από τις ισχυρές πιέσεις της μεγάλης μάζας του πλήθους. Δεν είσαι όμως η μοναδική αιτία, γι' αυτό δε δέχομαι ποτέ τη λέξη πρωτοπορία, γιατί φανταστείτε πόσες ωραίμες πρέπει να δημιουργηθούν και πόσες σταγόνες πρέπει να περάσουν για να αρχίσει να κλονίζεται ένα φράγμα...»

Και παρακάτω συνέχισε χαμογελώντας, σαν να έκανε καλαμπούρι:

«Όσο για την τόλμη και το θάρρος που ανέφερα παραπάνω, έχω να σας πω δυο κουβέντες: «Θέλει αρετή και τόλμη η ελευθερία», λέει ένας μεγάλος μας ποιητής. Σεβαστό κι αυτό. Ο Ρεβελάκης όμως σας λέει: «Θέλει αγάπη, θέλει έρωτα, μα πολύ έρωτα, η λευτεριά.» Η τόλμη, κατά τη γνώμη μου, δε χρειάζεται, γιατί όταν κάνεις ωραίο έρωτα, το μόνο πράγμα που δεν μπορείς να σκεφτείς εκείνη τη στιγμή είναι ο φόβος.» Και πρόσθεσε μετά σοβαρά: «Και να πεθάνεις εκείνη την ώρα, εσύ δε θα το καταλάβεις. Βέβαια κινδυνεύεις οι άλλοι να σε πουν αργότερα ήρωα, γιατί οι ίδιοι νομίζουν ότι δεν έχουν την τόλμη να πεθάνουν... γαμώντας —με συγχωρείτε, πολεμώντας ήθελα να πω...» Και θυμάμαι πως ξαναχαμογέλασε θλιμμένα.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Η Ελευθερία, για τον Ρεβελάκη ήταν το Α και το Ω της ανθρώπινης ύπαρξής του. Πολλές φορές κατά τη διάρκεια του φοιτητικού κινήματος, σε συγκεντρώσεις αλλά και σε

φίλους, μιλούσε με πολλή αγάπη για τη λευτεριά και τα ανθρώπινα δικαιώματα, ειδικά της νεολαίας.

Αξίζει να καταγράψω εδώ ό,τι, βέβαια, θυμάμαι για την «περί της ελευθερίας αντίληψη», όπως ο ίδιος έλεγε:

«...Η ανώτατη αρετή και ανθρώπινη αξία είναι η Ελευθερία, η οποία μπορεί να υπάρξει σαν ατομική, ομαδική, κοινωνική, εθνική και οικουμενική. Οι πέντε αυτές έννοιες θεωρητικά είναι ισοδύναμες, ισάξιες, αλληλένδετες και αυθύπαρκτες. Στην καθημερινή πρακτική όμως ξεχάσαμε και τη σειρά τους και την αξία τους.

»Άλλοι στο όνομα της εθνικής ελευθερίας και ανεξαρτησίας σου πηδάνε την ατομική σου ελευθερία, και άλλοι εν ονόματι της προσωπικής τους ελευθερίας καταδυναστεύουν κοινωνίες, λαούς και ολόκληρο το Έθνος σου.

»Για παράδειγμα, σήμερα έρχεται ο Γεώργιος Παπαδόπουλος, ο τωρινός Πρωθυπουργός της Ελλάδας —δεν εξετάζουμε το πώς και το γιατί— και ούτε λίγο ούτε πολύ μας λέει πως έβαλε τις ατομικές ελευθερίες και τα δημοκρατικά μας δικαιώματα στο γύψο, γιατί κινδυνεύει από τον κομισουνισμό η εθνική ανεξαρτησία και ελευθερία της χώρας μας.

»Σε αυτή τη μεγάλη αδικία εμείς οι νέοι έχουμε χρέος να διακρίνουμε τη μεγάλη υποκρισία και να του φωνάξουμε κατάμουτρα: Μας χάλασες τουλάχιστον τη σειρά των αξιών, κύριε, και την έφερες στα μέτρα τα δικά σου.

»Εμείς οι νέοι ξητάμε πρώτα ψωμί, που σημαίνει δικαιώματα στη δουλειά για μας και τους πατεράδες μας. Ζητάμε παιδεία, που σημαίνει περισσότερη μόρφωση για όλους τους Έλληνες. Και προπάντων ξητάμε ελευθερία για να μπορούμε να ξεχωρίσουμε την ανεξαρτησία του έθνους μας από την προσωπική ελευθερία τη δικιά σου, που για σένα αυτά τα δυο ταυτίζονται.»

Νομίζω πως τότε ήταν η μέρα που οι φοιτητές φώναξαν αυθόρυμητα το σύνθημα «Ψωμί, παιδεία, ελευθερία» για πρώτη φορά.

Σε άλλη του ομιλία προς τους σπουδαστές και φοιτητές, στα πηγαδάκια αλλά και στις συγκεντρώσεις, όταν το φοτητικό κίνημα θα έχει φουντώσει, ενώπιον των μπάτσων και των διαφόρων χαριέδων, θα τονίσει:

«...Υπάρχει η ελευθερία των ζώων και η ελευθερία των ανθρώπων. Η πρώτη απαντάται στην πιο αναπτυγμένη μορφή της στα μεγάλα τροπικά δάση, όπου ισχύει ο νόμος της ζούγκλας. Η δεύτερη έχει καταντήσει ένα φαινόμενο πολύ δυσεύρετο, εμφανίζεται πολύ σπάνια στις ανθρώπινες κοινωνίες, αλλά και τότε παραβιάζεται από τη ζωάδη ελευθερία, γιατί δυστυχώς οι δυνατοί του κόσμου μας θένε περισσότερο ζώα παρά ανθρώπους.

»Προχθές ο υπουργός Παιδείας σε ομιλία του είπε ότι «όσο και να εθελοτυφλούν μερικοί ταραχοποιοί σπουδαστές, υπάρχουν και δικαιώματα και ελευθερίες στον εκπαιδευτικό χώρο». Και ακόμα μεταξύ άλλων τόνισε ότι “οι παροχές στο χώρο της παιδείας αποτελούν ένα πρωτοφανές γεγονός στην ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης”.

»Εμείς οι νέοι πρέπει να έχουμε το θάρρος να βλέπουμε τη ζωή κατάματα, όχι όπως μας την παρουσιάζουν και μας τη σερβίρουν, αλλά όπως είναι στην πραγματικότητα.

»Το λέμε λοιπόν καθαρά: Οι ελευθερίες και τα δικαιώματα της παιδείας και γενικά όλου του λαού μας, τα οποία λέει ότι παρέχει η κυβέρνηση σήμερα, δεν είναι δικαιώματα και ελευθερίες ανθρώπων αλλά ζώων, αφού στηρίζονται στο δίκαιο των δυνατών, αφού τα προστατεύει η βία των όπλων και των τανκς, που είναι χειρότερη από το νόμο που ισχύει στη ζούγκλα του Αμαζονίου και τα άλλα τροπικά δάση.»

Εξάλλου, με δικιά του πρωτοβουλία κυκλοφόρησαν τα πρώτα αποφθέγματα περί ελευθερίας που, με μορφή τριών στην αρχή και αργότερα σε προκηρύξεις, ρίχνονταν στους μαζικούς σπουδαστικούς χώρους.

Αναφέρω μερικά:

«Θέλει αρετή και τόλμη η Ελευθερία.»

«Ελευθερία ή θάνατος.»

«Η Λευτεριά μας δεν εξαγοράζεται με τα κουπόνια.»

«Η Ελευθερία και η εθνική ανεξαρτησία δεν είναι αποκλειστικό δικαίωμα κανενός, αλλά ιερή υποχρέωση του συνόλου.»

«Συνάδελφοι, δεν πρέπει να συγχέουμε τις ατομικές με τις προσωπικές μας ελευθερίες. Από τις πρώτες ξεκινούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, ενώ από τις δεύτερες η καταδύναστευση των λαών όλου του κόσμου.»

«Η Ελευθερία δεν είναι κτήμα κανενός, γιατί αλλιώς δε θα 'χε τέτοιο όνομα.»

Θυμάμαι πως τα τρικιά αυτά είχαν διαδοθεί τόσο πολύ, που κυκλοφορούσαν και στους χώρους και στις δεξιώσεις των χουντικών σπουδαστών, προσαρμοσμένα όμως στη δικιά τους πρακτική, για να γίνονται πιο κατανοητά. Μερικά απ' αυτά έγραφαν:

«Η Λευτεριά δεν είναι γκόμενα ελευθερίων ηθών, χορεύει μαζί της μονάχα αυτός που έχει... αρχίδια.»

«Αν είσαι άνδρας πήγαινε και συ με την Ελευθερία καμιά φορά, μην ανέχεσαι να σου την πηδούν οι άλλοι συνέχεια.»

«Η Ελευθερία είναι η ωραιότερη γκόμενα.»

«Συνάδελφε, σκέψου πριν χορέψεις στο χορό των χαφιέδων.»

«Συνάδελφε, η Ελευθερία δεν είναι αποκλειστική γκόμενα κανενός, δεν ανήκει σε κανέναν, πολύ περισσότερο σ' αυτούς που ρουφιανεύουν για χάρη της.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Από τις αρχές του Μάρτη του 1972, σιγά-σιγά αλλά σταθερά, αρχίζει να αποδίδει η προσπάθεια για μεγαλύτερη συμμετοχή των φοιτητών και όλων των άλλων σχολών της Αθήνας στις μαχητικές συγκεντρώσεις και στα πηγαδάκια, που με τόσο αγώνα είχαν κερδηθεί μέχρι τότε, και έτσι άρχισαν να απλώνονται με περισσότερη ένταση, σε μεγαλύτερη έκταση, με πολλαπλά φοιτητικά αιτήματα και νέες αντιπαραθέσεις με τους χουντικούς κάθε φορά.

Σε αυτό συντέλεσαν δύο βασικά γεγονότα που συνέβησαν εκείνο το μήνα, τα οποία δεν ήταν τυχαία, αλλά αντίθετα αναγκαία, και ξεπήδησαν μέσα από τις συζητήσεις και τις αντιπαραθέσεις των συγκεντρώσεων, εκείνον ακριβώς το μήνα.

Το πρώτο και πιο σημαντικό ήταν ότι άρχισε η επικοινωνία και οι πρώτες επαφές γνωριμίας όλων των πρωτοπόρων φοιτητών και σπουδαστών του φοιτητικού χώρου, οι οποίοι λίγο αργότερα θα αποτελέσουν τις πρώτες παρανομες επιτροπές του φοιτητικού κινήματος.

Το δεύτερο γεγονός ήταν ότι μεταφέρθηκαν όλα τα φοιτητικά προβλήματα στις πλατιές μάζες των φοιτητών και σπουδαστών, ανεξαρτήτως σχολής, και από τα ειδικά, μετά από τις έντονες αυτές συζητήσεις, δόθηκε η ευκαιρία να ξεπηδήσουν για πρώτη φορά ολοκληρωμένα τα βασικά αιτήματα όλης της σπουδάζουσας νεολαίας.

Μετά από αυτή την επιτυχία, ο φοιτητικός αγώνας άρχισε να παίρνει πλέον το δρόμο του. Εδώ όμως εμφανίστηκε ο πρώτος σημαντικός κίνδυνος. Γράφω ο πρώτος, γιατί τώρα πια αφορούσε ολόκληρο το φοιτητικό κίνημα.

Με κατάλληλες παρεμβάσεις διαφόρων χουντικών παραγόντων —μέσα στα πλαίσια της υποτιθέμενης αναμόρφωσης της παιδείας, που οδηγούσε ολοένα στην υποβάθμιση των ανώτατων σχολών, και φυσικά και του ΕΜΠ— γίνονταν έντονες προσπάθειες να παραμεινούν «κεκτημένα επαγγελματικά δικαιώματα» των μηχανικών του Πολυτεχνείου, με προσωρινό όφελος των σχολών του Μικρού Πολυτεχνείου που υπήρχε τότε. Με αποτέλεσμα στο χρόνο των συζητήσεων να μπει και η Σχολή Υπομηχανικών, και μάλιστα πολύ έντονα. Στις κοινές όμως συζητήσεις, όπου δηλαδή συμμετείχαν και υπομηχανικοί, οι οποίες γινόντουσαν είτε σε πηγαδάκια είτε σε συγκεντρώσεις μέσα στο Πολυτεχνείο, παραβλεπόταν αυτό το γεγονός είτε σκόπιμα είτε από την εκτίμηση ότι θα συζητιόταν σε βάρος άλλων πιο βασικών αιτημάτων του σπουδαστικού χώρου. Οι σπουδαστές υπομηχανικοί, όμως, αντέδρασαν έντονα, με ξεχωριστές συγκεντρώσεις, και ειδικά γι' αυτό το θέμα απείλησαν με απεργία την Κυβέρνηση, ελπίζοντας όμως και στην ανοχή της, επειδή τάχα αυτή τους υποστήριξε σ' αυτό το θέμα.

Προς στιγμή υπήρξε κίνδυνος η διαμάχη αυτή των τεχνοκρατών να μεταφερθεί στους σπουδαστικούς χώρους, με τη βοήθεια πάντα βέβαια της χούντας, με σκοπό να διχάσει και να απορροσανατολίσει το φοιτητικό κίνημα στην πιο κρίσιμη φάση του. Εδώ θα φανεί για άλλη μια φορά η ικανότητα και αποτελεσματικότητα του Ρεβελάκη. Έχοντας τη γνώμη ότι η πρώτη απεργία μέσα στο φοιτητικό κίνημα θα είναι καταλυτική για τη χούντα, ανεξάρτητα από τους λόγους που θα την επιβάλουν, αφού πρώτα κατάγγειλε, με διάφορες συντονισμένες προσπάθειες διαμέσου του Τύπου,

τις ενέργειες αυτές των χουντικών, και βλέποντας ότι ο φιμωμένος και ελεγχόμενος Τύπος δε φέρνει τα αποτελέσματα που αυτός προσδοκά, κατεβαίνει ο ίδιος στη Σχολή Υπομηχανικών και παρακολουθεί μια θυελλώδη συζήτηση της σχολής γι' αυτό το θέμα, την ώρα που ένας χουντικός, βαλτός, ρωτούσε με στόμφο: «Πού είναι το ενδιαφέρον των άλλων σχολών για τα προβλήματα της Σχολής Υπομηχανικών; Πού είναι αυτοί οι σπουδαστές που τάχα νοιάζονται για τα δημοκρατικά δικαιώματα στο χώρο της παιδείας, που μόνο σκοπό έχουν να εμποδίζουν την Εθνική μας Κυβέρνηση να εφαρμόσει το εκπαιδευτικό της πρόγραμμα;»

Ο Νίκος θα παρέμβει, θα πάρει το λόγο και μεταξύ άλλων στο τέλος θα πει:

«Συνάδελφοι, ο αγώνας σας είναι και δικός μας αγώνας. Να είστε βέβαιοι ότι όλα τα σπουδαστικά προβλήματα μέσα στο χώρο της παιδείας απασχολούν στον ίδιο βαθμό ολόκληρη τη σπουδάζουσα νεολαία μας. Επάνω όμως στην ομιλία του συναδέλφου, ο οποίος ανοικτά υποστήριξε την παρούσα Κυβέρνηση, πράγμα που οπωσδήποτε είναι δικαίωμά του, έχω να πω δυο κουβέντες.

»Το Νομοθετικό Διάταγμα που θα δίνει το δικαίωμα υπογραφής στους υπομηχανικούς σε οικοδομές πάνω από δύο ορόφους και τα άλλα μέτρα που υπόσχεται η Κυβέρνηση θα φέρουν την υπογραφή της και την ευθύνη της, γι' αυτό δεν πρέπει να εμπλέκει το Τεχνικό Επιμελητήριο και να ζητά τη γνώμη του, γιατί τέτοιες ενέργειες σκοπό έχουν να αποφορσανατολίσουν και προπάντων να διχάσουν όχι μόνο τον κλάδο, αλλά και εμάς τους σπουδαστές.

»Συνάδελφοι, τελειώνοντας και έχοντας πλήρως την ευθύνη των λόγων μου, θα κάνω μια πρόταση: Αν η Κυβέρνηση τάσσεται ειλικρινά με το μέρος των υπομηχανικών, ας επιτρέψει στους σπουδαστές της σχολής να κατέλθουν στην πρώτη προειδοποιητική απεργία δράσης ενάντια των λίγων προνομιούχων και καταπιεστών του κλάδου, για να απο-

δείξει ότι, πρώτον, είναι διατεθειμένη να αναλάβει τις ευθύνες της και, δεύτερο, ότι τιμά το στοιχειώδες ανθρώπινο δικαίωμα μιας δημοκρατικής κοινωνίας, την οποία καυχιέται μάλιστα ότι αναμορφώνει.»

Και κατέληξε χαριτολογώντας: «Ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα, για το οποίο η Κυβέρνηση δεν πρέπει να χρειάζεται υποδείξεις, γιατί κάθε μέρα το αισθάνεται εντονότερο όλος ο λαός μας και, ειδικότερα αυτές τις κρίσμες ώρες, ο κλάδος των υπομηχανικών.»

Τα τελευταία αυτά λόγια του Νίκου ακολούθησε ένα παρατεταμένο έντονο και αυθόρυμπο χειροκρότημα.

Βέβαια, αυτή του την πρωτοβουλία θα την πληρώσει με την πρώτη μεταφορά του στην Ασφάλεια και με τις κατάλληλες νουθεσίες. Από τότε θα γίνει η επισήμανσή του, αλλά γεγονός είναι ότι στις 3 του Μάρτη του 1972 πραγματοποιείται η πρώτη απεργιακή κινητοποίηση της Σχολής Υπομηχανικών, που πολύ γρήγορα θα επεκταθεί σε απεργία διαρκείας 2.000 σπουδαστών των Σχολών Υπομηχανικών Αθήνας-Θεσσαλονίκης και θα διευρυνθεί με τη συμμετοχή άλλων 800 ηλεκτρονικών σπουδαστών της Σιβιτανιδείου Σχολής. Ήταν η πρώτη απεργία που έγινε επί χούντας.

Ο Ρεβελάκης, εκείνο τον κρίσιμο Μάρτη του 1972, θα συνεχίσει τη δραστηριότητά του και σε άλλους μαζικούς χώρους εκτός του Πολυτεχνείου.

Δουλεύει αιθόρυβα και μεθοδικά, δεν του αρέσει να προχειρίζεται, όχι από φόβο, αλλά περισσότερο από χαρακτήρα. Δεν του αρέσει να ξεχωρίζει από τους άλλους, γι' αυτό φροντίζει να επεμβαίνει μόνο στις δύσκολες στιγμές, όταν κανείς άλλος δεν υπάρχει να κάνει εκείνο που αυτός νομίζει ότι είναι αναγκαίο να γίνει την κατάλληλη στιγμή.

Λόγω καταγωγής, παρακολουθεί τις δραστηριότητες και τις πρωτοβουλίες της Ένωσης Κρητών Φοιτητών, που είναι από τους πρώτους φοιτητικούς συλλόγους, μαζί με το

Σύλλογο Χίων Σπουδαστών, που δραστηριοποιούνται σχεδόν ταυτόχρονα με τη Νομική και το Πολυτεχνείο, από την αρχή της φοιτητικής χρονιάς.

Ο Σύλλογος Κρητών Σπουδαστών εκείνο τον καιρό διέθετε ένα πλούσιο δυναμικό από πρωτοπόρους σπουδαστές. Ο πρόεδρός του Βασίλης Πεντάρης, σπουδαστής της Σχολής Πολιτικών Μηχανικών ΕΜΠ, ήταν από τους πρώτους σπουδαστές που κινήθηκαν μεμονωμένα τόσο μέσα στο Πολυτεχνείο όσο και στον τοπικό σύλλογό τους, καταφέρνοντας από πολύ νωρίς να πάρει την προεδρία του Συλλόγου.

Εκτός όμως από τον Πεντάρη και το μικρότερο αδελφό του, που κι αυτός συνείσφερε στον κοινό αγώνα, η Ένωση Κρητών Σπουδαστών διέθετε εκείνη τη δύσκολη εποχή μια πολύ δραστήρια αγωνίστρια φοιτήτρια που εξελίχθηκε σε πρωτοπόρα μορφή, λίγο αργότερα, όχι μόνο του κρητικού αλλά και ολόκληρου του σπουδαστικού κινήματος —την Ιωάννα Καρυστιάνη.

Υπήρξαν όμως και άλλοι πολύ αξιόλογοι πρωτοπόροι Κρήτες σπουδαστές, όπως ο γνωστός τώρα Μίμης Ανδρουλάκης, ο Βαγγέλης Πατεράκης, ο Γιάννης Νυσταζάκης, τα αδέλφια Μανούσος και Σταύρος Τσαφαράκης, ο Γιακουμάκης του Πολυτεχνείου, ο Σταματάκης ο Ανδρέας της Νομικής Σχολής και τόσοι άλλοι, που δυστυχώς τώρα δε θυμάμαται τα ονόματά τους, όμως τη μορφή τους ποτέ δε θα την ξεχάσω.

Τότε δεν είχαμε, βλέπετε, ονόματα. Ήσουν αναγκασμένος από τις δύσκολες εκείνες περιστάσεις να γνωρίζεις το διπλανό σου ή το συναγωνιστή σου μονάχα από τη μορφή του. Μια γνωριμία και μια συντροφικότητα πολύ βαθιά και ανεπανάληπτη. Αρκούσε μονάχα μια ματιά από εκείνα τα παιδιά, που στην αρχή του κινήματος η χούντα αλλά και αρκετός κόσμος τα φώναζαν αλήτες, για να διαβάσεις την ίδια τους την ψυχή. Αρκούσε μονάχα ένα χαμόγελό τους ή ένα βλέμμα τους, για να καταλάβεις χιλιάδες πράγματα και

καταστάσεις, για να νιώσεις τη ζεστασιά και το μεγαλείο του κοινού αγώνα.

Εκείνες τις δύσκολες εποχές, το συναγωνιστή σου μπορούσες να τον καταλάβεις κι από τη γρηγοράδα ή το συγχρονισμό που είχε η ανάσα του με τη δικιά σου, όταν έτρεχες μέσα στο σκοτάδι κυνηγημένος από τους μπάτσους και τα δακρυγόνα.

Των μπάτσων και των χαφιέδων η ανάσα σπάνια ακουγόταν, μα κι αν ακουγόταν δεν είχε βάθος, ήταν αργή, λες και δεν ανάπνεαν, γιατί ήταν ξεκούραστοι. Μόλις άρχιζαν λίγο να λαχανιάζουν, οι περισσότεροι σταματούσαν. Εσύ όμως δεν μπορούσες να σταματήσεις, έτρεχες, έτρεχες, και όσο περισσότερο άντεχες το τρέξιμο τόσο πιο καλούς και δυνατούς συναγωνιστές και συντρόφους γνώριζες.

Την άλλη μέρα, όταν τύχαινε να ξανασυναντήσεις, πριν από μια μάχη με την αστυνομία, όσους πρόλαβες να δεις τη μορφή τους, ήσουν βέβαιος γι' αυτούς λες και τους ήξερες από χρόνια. Τότε ήταν που σου ερχόταν αυθόρυμητα η ανάγκη να πεις τη φράση που τότε είχε γίνει σλόγκαν μέσα σου: «Αλήθεια, συνάδελφε, πώς σε λένε;» Μα δεν τολμούσες. Μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όταν ήταν ζήτημα μεγάλης ανάγκης —π.χ. αν ήταν κάποιος τραυματίας και ήθελες να ειδοποιήσεις τους δικούς του— τότε ωτούσες, το μάθαινες και μετά αμέσως φρόντιζες να το ξεχάσεις.

Όταν δεν υπήρχε ανάγκη, κανείς δικός σου δε σε ωτούσε. Αν τύχαινε να σου συμβεί κάτι τέτοιο, ήσουν σίγουρος ότι αυτός ήταν ή μπάτσος ή χαφιές και σε είχε επισημάνει. Έπαιρνες λοιπόν τα μέτρα σου, τον επισήμαινες και συ, το έλεγες και στους άλλους και φρόντιζες να μην τον ξαναδείς. Αν καμιά φορά τον συναντούσες πίσω σου, σε άλλους χώρους, ήσουν βέβαιος ότι σε παρακολουθούσε. Τότε φρόντιζες ακόμα και να αλλάξεις κατοικία.

Κανείς μα κανείς σύντροφος ή συντρόφισσα δε θυμάμαι στα τρία χρόνια του κινήματος να με ρώτησε ποτέ το όνομά

μου, εκτός από μία και μοναδική φορά, και το ότι θα την αναφέρω, ίσως, είναι απόδειξη ότι νιώθω ακόμα τύψεις.

Ήταν τις μέρες που μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου είχε «πέσει» ο δικτάτορας Παπαδόπουλος και είχε αναλάβει ο Ιωαννίδης με την παρέα του (Γκιζίκης κλπ.). Τότε, παρότι κυνηγημένος, τριγυρούσα σαν φάντασμα στον τόπο του εγκλήματος. Ίσως με τη σκέψη πως μόνο ένας εντελώς ανίδεος μπορούσε να πλησιάσει στο Πολυτεχνείο εκείνες τις μέρες, ίσως γιατί ήθελα να δω και να πληροφορηθώ από πρώτο χέρι. Έτσι λοιπόν, μέσα στην παγωνιά του χώρου του Μουσείου, συνάντησα τυχαία μια συναγωνίστρια σπουδάστρια του ΕΜΠ, σημαντικό στέλεχος των τότε παράνομων επιτροπών, που ίσως τριγυρούσε και αυτή σ' αυτό το χώρο για τον ίδιο λόγο. Είχα ξυρίσει τα γένια, αλλά αυτή με αναγνώρισε και μου 'πε γρήγορα με προφύλαξη:

«Σε παρακαλώ, κρύψου. Χθες με άφησαν από την Ασφάλεια, σε ψάχνουν, μου περιέγραψαν με λεπτομέρεια τα χαρακτηριστικά σου, έμαθαν και τη σχολή σου. Από το πολύ ξύλο που έφαγα ήθελα να πω το όνομά σου.» Και μετά, εντελώς ανθρώπινα, της ξέφυγε: «Αλήθεια, πώς σε λένε;»

Εγώ τότε της απάντησα: «Όταν έρθει η Δημοκρατία, θα μάθεις το όνομά μου», κι απομακρύνθηκα.

Ήταν η Εύη Παπακωνσταντίνου, που την είχαν συλλάβει στα γεγονότα του Πολυτεχνείου. Όπως απομακρύνομουν, θυμάμαι που σκεφτόμουν με τύψεις: Έφαγε η κοπέλα τόσο ξύλο για χάρη μου και εγώ δεν είχα το θάρρος να της πω το όνομά μου. Στο κάτω-κάτω, τώρα έπεσε ο Παπαδόπουλος και δεν έχουν προς το παρόν χρόνο για ψάξιμο, και δεν μπορεί να την παρακολουθούσαν...

Ξέχασα όμως τον Νικόλα. Έλεγα λοιπόν ότι ο Ρεβελάκης παρακολουθούσε από κοντά τις δραστηριότητες της Ένωσης Κρητών Φοιτητών, όταν στις 19 του Μάρτη ο σύλλογος για πρώτη φορά με ψήφισμά του ζήτησε γενικές συνελεύσεις

και ελεύθερες εκλογές στα Πανεπιστήμια. Θα μου πει:

«Καλός είναι για την ώρα ο Πεντάρης, αλλά η Ιωάννα είναι πολύ δραστήρια, στις εκλογές πρέπει να αναλάβει αυτή το σύλλογο.»

Μετά έναν περίπου χρόνο, που το φοιτητικό κίνημα θα βρίσκεται στο φόρτε του, ο Νικόλας δε θα έχει πάψει μέσα στις άλλες ασχολίες του να παρακολουθεί και να συμμετέχει στις δραστηριότητες του τοπικού του συλλόγου. Έχει επισημάνει τις πολιτικές αντιθέσεις που άρχισαν να εισβάλλουν στους σπουδαστικούς χώρους και όπως πάντοτε δε θα παραβεί τις αρχές του —θα παρευρεθεί στην κρίσιμη στιγμή του συλλόγου.

Ο Βασίλης Πεντάρης, μαχητικός αλλά από φύση του συντηρητικός, θα ζθει σε σύγκρουση με την Καρυστιάνη, που ανοικτά πια εκφράζει όλες τις αριστερές κομμουνιστικές τάσεις του συλλόγου που εκπροσωπεί το 24% του συνολικού φοιτητικού δυναμικού της χώρας.

Λίγες μέρες πριν τις εκλογές, στον απολογισμό των πεπραγμένων του Πεντάρη, θα επέλθει σοβαρή ρήξη. Η Ιωάννα αμφισβήτει τα πεπραγμένα του Διοικητικού Συμβουλίου και θέτει υποψηφιότητα για να αναλάβει το σύλλογο. Απειλείται διάσπαση και γίνονται επεισόδια σοβαρά, με κίνδυνο να υπάρξει συμπλοκή μέσα στη συνέλευση. Ο Πεντάρης χαστούκισε την Ιωάννα μέσα στην αίθουσα.

Μπροστά στον κίνδυνο, ο Ρεβελάκης θα αναλάβει το δύσκολο έργο και θα δώσει σολομώντια αλλά δίκαιη λύση. Προτείνει να ψηφιστούν τα πεπραγμένα του ΔΣ υπό τον Πεντάρη, αλλά στις εκλογές να βγει πρόεδρος η Καρυστιάνη, γιατί είναι πιο δραστήρια και έχει εμπειρία λόγω του μεγάλου αγώνα της στη Νομική Σχολή. Έτσι και έγινε. Στις αρχαιρεσίες που θα ακολουθήσουν, θα ψηφιστεί η πρόεδρος σχεδόν από το σύνολο των Κρητών σπουδαστών.

Δε θυμάμαι καλά, μα νομίζω πως εκείνη τη μέρα ήταν που ο Νικόλας, μιλώντας στο πολύ γνώριμο περιβάλλον

του, είπε αρκετές αλήθειες για τη νεολαία, που κατάντησαν σχεδόν προφητικές. Θ' αναφέρω από εκείνο το λόγο του ότι έχω συγκρατήσει:

«Πατρώτες και πατριώτισσες, συνάδελφοι και συναδέλφισσες σπουδαστές, πιστεύω ότι όλοι αγωνιζόμαστε με την ίδια θέληση και τον ίδιο ζήλο για να αποκατασταθεί η δημοκρατία στη χώρα όπου γεννήθηκε, αλλά δεν πρέπει οι κομματικές σκοπιμότητες να αλλιώνουν το σκοπό και τη μορφή του σπουδαστικού μας αγώνα, που είναι η ελευθερία της σκέψης και προπάντων της έκφρασης. Ό,τι έγινε από μεριάς του απερχόμενου ΔΣ, κατά τη γνώμη μου, έχει καλώς, ανεξάρτητα αν είναι μικρό ή μεγάλο. Ο Λένιν έλεγε: "Το τι θα κάνεις έχει μεγαλύτερη σημασία από ό,τι έκανες." Και ο Χριστός κάπου δίδασκε: "Μην αναβάλλεις για αύριο ό,τι έχεις να κάνεις σήμερα." Αυτά για μας είναι πρωταρχικής σημασίας, όχι ο ένας να αποκαλεί τον άλλο άθεο ή θεούσο μέσα σε αυτή την αίθουσα.

»Επειδή η ιδεολογία είναι το βασικό κίνητρο της πολιτικής πρακτικής, οφείλω να πάρω προσωπικά θέση στην ιδεολογική αντιπαράθεση που έγινε μέσα σ' αυτή τη συνέλευση.

»Προσωπικά πιστεύω ότι ο Θεός ή το κόμμα της νεολαίας μας, και πολύ περισσότερο της νεολαίας όλου του κόσμου, δεν έχει γεννηθεί ακόμα. Μέσα όμως από την υπαρκτή και δοσμένη σημερινή συμβατικότητα και συμβολικότητα, σας εξομιλογούμαι τη θέση μου.

»Εμένα προσωπικά η δικτατορία με εμποδίζει σήμερα να εκφραστώ, δε με αφήνει να γνωρίζω αν είμαι άθεος ή θεούσος, χριστιανός ή αλλοθρησκος, δημοκράτης ή κομμουνιστής.

»Εγώ όμως μπορεί να θέλω να είμαι όλα αυτά μαζί ή μπορεί να θέλω να είμαι ένας χριστιανός-κομμουνιστής —μη γελάτε, θα υπάρξουν και αυτοί πολύ σύντομα. Θέλω να νιώθω σαν άνθρωπος την αντιφατικότητά μου, ότι είμαι ταυτόχρονα και μικρός και μέγας, θέλω με λίγα λόγια να μαι ελεύθερος. Καταλάβετέ το. Πρώτα πρέπει να διώξουμε

ενωμένοι τη χούντα και μετά να διαφωνήσουμε για τις ιδέες μας. Ας ξεκινήσουμε όλοι μαζί από την ίδια αφετηρία —την ελευθερία.»

Δε θυμάμαι αν αυτά που γράφω παραπάνω ειπώθηκαν έτσι ακριβώς, αλλά ένα είναι βέβαιο: ότι εκείνη τη μέρα είπε εσκεμμένα τόσο αντιφατικά πράγματα με τόση πειστικότητα, για να τονίσει την απόλυτη ελευθερία της έκφρασης, την οποία πίστευε και για την οποία αγωνιζόταν με μεγάλο πάθος.

Θυμάμαι πως χειροκροτήθηκε απ' όλους και δημιούργησε τέτοιο κλίμα ευφορίας και αγωνιστικότητας, που οι αντιθέσεις μέσα στη συνέλευση ξεπεράστηκαν.

Εδώ αξίζει να αναφέρω και τα άλλα γεγονότα που συνέβησαν εκείνο το Μάρτη και Απρίλη του '72, γιατί ήταν καθοριστικά και συντέλεσαν στο άπλωμα του φοιτητικού κινήματος. Για να φρεσκάρω τη μνήμη μου, συμβουλεύομαι γι' αυτά τα βιβλία του συναδέλφου Γιώργου Γάτου *Πολυτεχνείο, ωραντεβού με την ιστορία και του Μηνά Παπάζογλου Φοιτητικό κίνημα '73*, που μου φαίνονται πιο εμπεριστατωμένα και ολοκληρωμένα.

«Ανήμερα την πέμπτη επέτειο της δικτατορίας, λίγο μετά τη δοξολογία στη Μητρόπολη της Αθήνας, εκατό περίπου φοιτητές και φοιτήτριες, που οι περισσότεροι ανήκουν στην EKIN, συγκεντρώνονται στα Προπύλαια του Πανεπιστημίου, ψάλλουν τον Εθνικό 'Υμνο και τραγουδούν το "Πότε θα κάνει ξαστεριά" —μαζί τους ήταν και ο ίδιος ο Νίκος Ξυλούρης, που με τη σεμνότητά του παρακολουθούσε όποτε μπορούσε τις διάφορες εκδηλώσεις του φοιτητικού κινήματος και της νεολαίας, από την αρχή μέχρι το τέλος, ακόμα και τις τελευταίες μέρες του Πολυτεχνείου— επεμβαίνει ισχυρή δύναμη με τον Δασκαλόπουλο, τον Καραπαναγιώτη και τον Μπάμπαλη και κτυπούν αλύτητα τους διαδηλωτές, οι οποίοι καταφεύγουν μέσα στις αίθουσες του Πανεπιστημίου.

»Μερικοί απ' αυτούς θα συλληφθούν, μαζί τους και ο

Ξυλούρης που θα τη γλιτώσει την τελευταία στιγμή έξω από την κλούβα, επειδή θα τον γνωρίσει ένας Κορητικός αστυνόμος που θα πει: «Αυτός είναι ο Ξυλούρης, αφήστε τον να μη μας περιλάβουν οι ξένοι σταθμοί», ή κάτι τέτοιο.

»Ταυτόχρονα με τις κινητοποιήσεις, προωθούνται και οι συλλογικές προσφυγές στη δικαιοσύνη από ομάδες φοιτητών κάθε σχολής με αίτημα το διορισμό προσωρινών διοικήσεων στους συλλόγους, για τη σύγκληση συνελεύσεων, την προετοιμασία και διεξαγωγή ελεύθερων και αδιάβλητων εκλογών, τον προσδιορισμό της τακτής ημερομηνίας για τη διενέργειά τους.

»Η πρώτη προσφυγή κατατίθεται στο Πρωτοδικείο της Αθήνας στις 21 Μάρτη από 42 φοιτητές της Νομικής Αθηνών, που με έγγραφη δήλωσή τους υποστηρίζουν άλλοι 150 φοιτητές της σχολής. Οι αποφάσεις των Πρωτοδικείων είναι ένα χαστούκι στη χούντα. Δίνουν την εντολή στα διορισμένα συμβούλια να προχωρήσουν σε εκλογές το αργότερο μέχρι τις 10 Ιανουαρίου 1973. Τα διορισμένα συμβούλια, που είναι υπόδικα στα δικαστήρια, τρομοκρατημένα από το θόρυβο και ακάλυπτα από το καθεστώς μπροστά στη δικαιοσύνη, αναγκάζουν τη διορισμένη ΕΦΕΕ να συρθεί στην απόφαση και στις 10 Οκτωβρίου να ανακοινώσει ότι φοιτητικές εκλογές θα πρέπει να διενεργηθούν το αργότερο μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1972.»

Αυτά αναφέρει εν συντομίᾳ ο συνάδελφος Γιώργος Γάτος και έτσι συνέβησαν περίπου, μόνο που μέχρι να «συρθεί» η ΕΦΕΕ στην απόφασή της για εκλογές, το τελευταίο τρίμηνο της σχολικής χρονιάς '71-72 συνέβησαν μερικά άλλα γεγονότα, τα οποία έχουν σχέση τόσο με τη δράση του Ρεβελάκη και των άλλων άγνωστων και γνωστών αγωνιστών όσο και με τη δομή, τη ζωή, την οργάνωση, τη δράση και τα προβλήματα μέσα στους σπουδαστικούς χώρους, που αξίζει να αναφερθούν έστω και περιληπτικά.

Από τις πρώτες προσφυγές των σπουδαστών, το τελευ-

ταύτιο 10ήμερο του Μάρτη του '72, στο Πρωτοδικείο αρχίζει η σκληρή αντιπαράθεση του φοιτητικού κινήματος με το μηχανισμό των δικτατόρων.

Από τη μια μεριά υπήρχαν οι σπουδαστικές ομάδες, που με δική τους πρωτοβουλία, αλλά και με τη συμμετοχή μερικών νέων μαχητικών δικηγόρων (όπως ο Αντώνης Βγόντζας, ο Κώστας Αλαβάνος, ο Νίκος Καραμανλής, ο Αντώνης Μπουλούκος), προσπαθούσαν να υπερασπίσουν στη δικαιοσύνη τις προσφυγές. Και από την άλλη, όλοι οι διορισμένοι πρόεδροι των ΔΣ των ανώτατων σχολών, οι χαφιέδες και το Σπουδαστικό της Ασφάλειας, που οι μεν πρώτοι έφαχαν να βρουν σπουδαστές για να καταθέσουν σαν μάρτυρες υπεράσπισης κατά των προσφυγών, ενώ οι υπόλοιποι παρευρίσκονταν στα δικαστήρια με σκοπό να τρομοκρατούν και να προπηλακίζουν τους σπουδαστές και τους δικηγόρους και να επηρεάσουν με οποιοδήποτε θεμιτό και αθέμιτο μέσο την απόφαση της Δικαιοσύνης.

Σε αυτή τη φάση θυμάμαι τους διαπληκτισμούς του Ρεβελάκη με τον Γενεράλη και τις διαβεβαιώσεις του τελευταίου ότι δεν ήταν διατεθειμένος να καταθέσει σαν μάρτυρας υπεράσπισης των διορισμένων ΔΣ, γιατί έλεγε ότι ήθελε τη δημοκρατική αποκατάσταση των φοιτητικών συλλόγων.

Όταν ρώτησα τον Νίκο αν πιστεύει σ' αυτές, μου απάντησε:

«Στις διαβεβαιώσεις του μπορεί να πιστέψω, στους σκοπούς που αποβλέπουν όμως αυτές, δεν έχω καμιά εμπιστοσύνη.»

Και μετά μου εξήγησε ότι σπουδαστές και άνθρωποι τύπου Γενεράλη είναι επικίνδυνοι, γιατί δίνουν δημοκρατικό προσωπείο στη χούντα είτε από πεποίθηση είτε από καιροσκοπισμό.

Η απόφαση του Πρωτοδικείου να διορίσει στους σπουδαστικούς συλλόγους των σχολών νέες διοικήσεις, με κατηγορηματική εντολή να διεξαγάγουν εκλογές το αργότερο

εντός πέντε μηνών, ανάγκασε το χουντικό μηχανισμό των ανώτατων σχολών να κινηθεί πιο δραστήρια και να πάρει μια σειρά μέτρα καταπίεσης για να προσαρμοσθεί στη νέα κατάσταση.

Καταρχήν, στο χώρο του Πολυτεχνείου ανέλαβαν φανερή δράση οι διάφοροι χουντικοί σπουδαστές. Έτσι εμείς, εκτός από τους ήδη γνωστούς Πεβερέτο, Κανελλόπουλο, Ντενίση, Γενεράλη, θα γνωρίσουμε και τα άλλα σπουδαστικά φιντάνια της χούντας, που από εκείνη την εποχή άρχισαν να εκδηλώνονται, όπως τον Τσελάλη, τον Φραντζούλα, τον Δεντάκο, τον Τζινιέρη της Σχολής Τοπογράφων —ήταν καμιά δεκαριά από κάθε σχολή. Δε θα τους αναφέρω όμως εδώ, γιατί ξέρω ότι οι νέοι με την πάροδο του χρόνου διαφοροποιούνται. Εξάλλου, η εκάστοτε πολιτεία είναι υπεύθυνη και υπόλογη για τις πράξεις της οποιασδήποτε νεολαίας. Σήμερα, ακόμα και ο περιβόητος τότε Πεβερέτος λέει ότι έχει μετανιώσει για τις τότε πράξεις του και ότι τώρα ανήκει στη Νέα Δημοκρατία.

Σχεδόν ταυτόχρονα δραστηριοποιούνται, εκείνο το τρίμηνο του '72, όλες οι εξωφοιτητικές φασιστικές οργανώσεις και φανερά ελέγχουν τους διορισμένους σπουδαστικούς συλλόγους. Μέσα στο ΕΜΠ και στις άλλες ανώτατες σχολές, κινείται η φασιστική οργάνωση 4η Αυγούστου και χρησιμοποιεί τους διορισμένους για να προωθήσει την ιδεολογία της και τους σκοπούς της.

Στους σπουδαστικούς χώρους, εμφανίζονται οι στρατιωτικοί φοιτητές, που οι περισσότεροι ανήκουν σε στρατιωτικά γραφεία πληροφόρησης ή έχουν επαφή με την ΚΥΠ ή την ΕΣΑ, και οι οποίοι, οι περισσότεροι κάτω από την υποτιθέμενη φοιτητική ιδιότητα, είναι βαθμοφόροι αξιωματικοί καιριέρας. Σε μας στο Πολυτεχνείο καθοδηγούνται από τον περιβόητο αρχικλητήρα της χούντας Γεράνιο. Αυτός είναι υπεύθυνος για να τους μπάσει στο φοιτητικό πνεύμα των συγκεντρώσεων ή των συνελεύσεων. Μια

μέρα ο Ρεβελάκης θα τον εντοπίσει έξω από μια συνέλευση της Σχολής Χημικών να δίνει οδηγίες στο «σπουδαστή» λοχαγό Σφακιανάκη. Του έλεγε σε έντονο δασκαλίστικο ύφος: «Εσύ στη διάρκεια των συνελεύσεων θα έχεις τα αυτιά και τα μάτια σου ανοιχτά, θα βλέπεις ποιοι μιλάνε, θα ακούς τι λένε και θα μου το λες. Ο ίδιος δεν πρέπει να μιλάς, και πολύ περισσότερο να αντιδικείς με τους σπουδαστές, γιατί διαφορετικά συνέχεια θα σε πετούν έξω, όπως τώρα, και έτοι δε γίνεται δουλειά.» Και εκείνος τον άκουγε με κατεβασμένο το κεφάλι σαν μαθητούδι.

Το Σπουδαστικό Τμήμα της Ασφάλειας με τον Βασιλακόπουλο, τον Σμαϊλη, τον Κραβαρίτη και όλο το σινάφι τους, θα πυκνώσουν τις επισκέψεις τους στο Πολυτεχνείο και σε όλες τις άλλες ανώτατες σχολές και στα τέλη Μαΐου θα εγκαταστήσουν φανερά βάρδια έξω από την κύρια πύλη του Πολυτεχνείου και θα ελέγχουν την είσοδο και την έξοδο των πάντων. Στην αρχή θα κρατούν τα προσχήματα, θα κάνουν διακριτική βόλτα έξω από τον περίγυρο της αυλής του Πολυτεχνείου. Αργότερα θα κάνουν έλεγχο των φοιτητικών ταυτοτήτων και θα εμποδίζουν τους σπουδαστές των άλλων σχολών να μπαίνουν μέσα.

Φυσικό ήταν όλα αυτά τα μέτρα, που έλαβε η δικτατορία μέσα στις σχολές, εκείνο το τελευταίο τρίμηνο του '72, να πυκνώσουν τις διαμαρτυρίες των σπουδαστών και των φοιτητών, με αποτέλεσμα να ξεχωρίσουν οι διάφοροι πρωτοπόροι μέσα στους σπουδαστικούς χώρους, που από την ερχόμενη χρονιά θα αποτελέσουν τις παράνομες επιτροπές του φοιτητικού κινήματος.

Σπουδαστές και φοιτητές όπως οι: Άγγελος Χάγιος, Μίμης Ανδρουλάκης, Παναγιώτης Λαφαζάνης, Κώστας Λαλιώτης, Ιωάννα Καρυστιάνη, Ελένη Σακελλαριάδου (κατάγγειλε πρώτη τον Πεβερέτο), οι αδελφοί Γκένα, Ολύμπιος Δαφέρδης, Σταμέλος Κυριάκος, Κούρκουλος Ανδρέας, Χριστόπουλος Βασίλης, Παπαβασιλόπουλος Γεώργιος,

Αρχοντής Δημήτριος, Παπαθεοδώρου Σάκης, Αλαβάνος Αλέξανδρος, Χάγιος Κώστας, Μπαλαούρας Σάκης, Λογοθέτης Στέλιος, Νυσταζάκης Γιάννης, Ορφανός Στέλιος, Κοροβέσης Γιάννης, Γιακουμάκης Σπύρος, Μεγγρέλης Νίκος, Χατζησωκράτης Δημήτρης, Μωροπούλου Τόνια, Παπακωνσταντίνου Εύη, Διαλυνάς Γεώργιος, Ευλογημένος Γιάννης, Ζάμπας Κώστας, Πρέπτης Αλκιβιάδης, Αλαβάνος Γιάννης, Τζανετής Εμμανουήλ, Πεντάρης Βασίλης, Πεντάρης Σοφοκλής, Τσαφαράκης Μανούσος, Τσαφαράκης Σταύρος, Φραντζεσκάκης Αντώνης, Σμπώκος Γιάννης, Παπαϊωάννου Πολυχρόνης, Σαββάκης Χαρολαμπος, Καλαϊτζάκης Γεώργιος, Λιαροκάπης Βλάσης, Βαγιάν Παρασκευή, Αγγελίδης Μηνάς, Δημακόπουλος Σεραφείμ, Σταματάκης Ανδρέας, Ντίνος Μήτσης, Μάκης Τηλιγάδας, Γιάννης Γρηγορόπουλος, Μαρούκης Ιωάννης, Δημήτρης Ηλίας, Μαρία Δαμανάκη, Λογοθέτης Στέλιος, Βούτσης Νίκος, Νίκος Μπίστης, Τίτος Λίτινας, Γιωτάκης Τάκης και άλλοι.

Αυτούς που αναφέρω παραπάνω τους γνώριζα από τότε προσωπικά. Βέβαια θα έχω ξεχάσει και πολλούς —εξάλλου τους περισσότερους τους ήξερα μόνο φατσικά χωρίς τα ονόματά τους.

Όλοι αυτοί είχαν αρχίσει τη δράση τους, η οποία σιγά-σιγά άρχισε να συντονίζεται με πρωταρχικό αίτημα ότι έπρεπε, επιτέλους, η διορισμένη ΕΦΕΕ να ανακοινώσει συγκεκριμένη ημερομηνία των φοιτητικών εκλογών. Με αφορμή τη μη ανακοίνωση της ημερομηνίας των φοιτητικών εκλογών, γίνονται πάρα πολλές ομιλίες και συζητήσεις και έτοι ξεδιπλώνονται όλα τα φοιτητικά και σπουδαστικά αιτήματα, που με πρωτοβουλία των παραπάνω σπουδαστών και τόσων άλλων που τα ονόματά τους παρέμειναν άγνωστα, θα αρχίσουν να παίρνουν για πρώτη φορά πολιτικό χαρακτήρα.

Η αυτοπεοίθηση, η προσωπικότητα και οι αριστερές πολιτικές πεποιθήσεις των πρωτοπόρων αυτών σπουδαστών, που παρά τις διαφορές τους η δράση τους επικε-

ντρωνόταν στο ισχυρό τους πιστεύω για τη Δημοκρατία και την Ελευθερία, έπαιξαν σημαντικό ρόλο και συντέλεσαν στο να καταλάβει από πολύ νωρίς ολόκληρος ο σπουδαστικός κόσμος ότι χωρίς πολιτικές ελευθερίες δεν είναι δυνατό να επιλυθούν τα σπουδαστικά αιτήματα.

Η ενεργοποίηση και η μεθοδική δράση όλων αυτών των σπουδαστών, που αποτέλεσαν εκείνο τον καιρό την πρωτοπορία μέσα στους φοιτητικούς χώρους, ήταν πολύ σημαντική. Γιατί πέρα από τα φοιτητικά αιτήματα, κατάφεραν και έδωσαν μια καθαρή, διαρκή πολιτική ώθηση σε ολόκληρο το φοιτητικό κίνημα από πολύ νωρίς, σε χρόνο που η ίδια η δικτατορία δεν το περιμένει επειδή ήταν τέλος της σχολικής χρονιάς και παρά τα μέτρα καταπίεσης και τρομοκρατίας που έλαβε.

Ο Ρεβελάκης, σε ομιλία του σε μια από τις πρώτες μυστικές συσκέψεις σε κάποιο σπίτι εκείνες τις μέρες, θα τονίσει:

«Η χούντα στο τέλος του σχολικού έτους αποφάσισε να ενδώσει στο δίκαιο αίτημά μας και καθόρισε εκλογές για τις αρχές του επόμενου χρόνου, επειδή πιστεύει ότι με τη μεσολάβηση των θεορινών διακοπών θα μας πιάσει στον ύπνο. Εμείς όμως θα της ανταποδώσουμε τον αιφνιδιασμό αν προσπαθήσουμε και καταφέρουμε να δώσουμε καθαρά πολιτικό και αντιχουντικό χαρακτήρα στις εκλογές αυτές. Προσωπικά δε με ενδιαφέρουν πια τα φοιτητικά αιτήματα —αυτά θα αποτελέσουν μια πρόφαση για να ξεσηκωθεί ο φοιτητικός κόσμος και μαζί του όλος ο ελληνικός λαός.»

Μια πολύ προχωρημένη θέση βέβαια για εκείνη την εποχή, που και εμείς οι ίδιοι τότε δεν την πιστεύαμε. Τα γεγονότα όμως, έτσι που εξελίχτηκαν, για άλλη μια φορά τη δικαίωσαν.

Στις 17 Ιούνη του '72, η χούντα, αφού από μέσα έλαβε όλα τα καταπιεστικά μέτρα για να αντιμετωπίσει τις εκλογές που θα έρχονταν στην αρχή της επόμενης σχολικής χρονιάς, κάνει την τελευταία ενέργεια που της απομένει: τοποθετεί

Πρόεδρο στη Διοικούσα Επιτροπή των διορισμένων συλλόγων του ΕΜΠ (ΔΕΣΕΜΠ) τον Λευτέρη Γενεράλη.

Τότε θυμήθηκα τα λόγια του Νίκου στο Πρωτοδικείο και κατάλαβα γιατί άνθρωποι σαν τον Γενεράλη ήταν πολύ επικίνδυνοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Φοιτητική χρονιά '72-73

Το Σεπτέμβρη ανοίγουν οι σχολές. Το νέο ακαδημαϊκό έτος '72-73 αρχίζει. Στις πρώτες μέρες μια παράξενη ησυχία κυριαρχεί παντού, αλλά και απ' αυτή μονάχα μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι η φετινή σπουδαστική χρονιά δε θα 'ναι σαν τις άλλες. Ένα έμπειρο μάτι, ένας γνώστης των τότε σπουδαστικών πραγμάτων, κάτω από τη φαινομενική αυτή ησυχία των πρώτων ημερών, θα διέκρινε μια έντονη προετοιμασία για τη σκληρή σύγκρουση και αντιπαράθεση δύο μηχανισμών που έμελλε να αρχίσει σε λίγο.

Από τη μια μεριά, ο πανίσχυρος μηχανισμός της χούντας και των στρατοκρατών. Και από την άλλη, το φοιτητικό κίνημα που μόλις την προηγούμενη χρονιά, με δειλά αλλά σταθερά βήματα, είχε αρχίσει να αναπτύσσεται.

Το Σπουδαστικό Τμήμα της Ασφάλειας με πολιτικά, πυκνωμένο και ενισχυμένο με επιπλέον προσωπικό, τριγυρούσε γύρω από τις σχολές, επικοινωνούσε με τους άλλους χουντικούς, έδινε εντολές, έκανε διακριτικές παρεμβάσεις, αλλά δεν τολμούσε να ενοχλήσει φανερά τους σπουδαστές, γιατί περίμενε απ' αυτούς το πρώτο βήμα.

Παράλληλα, οι περισσότεροι πρωτοπόροι φοιτητές, που άρχισαν να κινούνται από το τέλος της προηγούμενης χρονιάς, προσπαθούσαν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους. Η

αρχή της σχολικής περιόδου αποτελούσε γι' αυτούς μια ευκαιρία για να γνωριστούν καλύτερα και να δουν ταυτόχρονα τι θα κάνουν.

Σαν πρωτοπορία, έστω και με τη λίγη εμπειρία του περασμένου χρόνου, διαισθανόταν την κινητοποίηση και τα μέτρα ασφαλείας που παίρνονταν πιο έντονα από τις άλλες χρονιές, με αφορμή τις επικείμενες εκλογές. Γι' αυτό απέφευγαν τις συγκεντρώσεις και τα πηγαδάκια και κοίταζαν να επικοινωνήσουν όσο γινόταν πιο αθόρυβα μεταξύ τους. Από τότε άρχισαν, την περίοδο αυτή, να παίρνουν ουσιαστική μορφή οι πρώτες παράνομες επιτροπές του φοιτητικού κινήματος.

Τα πηγαδάκια βέβαια και οι συγκεντρώσεις άρχισαν ξανά μέσα στους πανεπιστημακούς χώρους, και ειδικά σε εμάς στο Πολυτεχνείο, σε έντονο ρυθμό. Δεν μπορούσε κανείς πια να τα σταματήσει, γιατί τα προβλήματα έπεφταν σαν χιονοστιβάδα.

Παρ' όλη την πληθώρα των προβλημάτων, η φαινομενική αυτή ησυχία θα συνεχιστεί μέχρι την ανακοίνωση της διορισμένης ΕΦΕΕ, στις 10 Οκτώβρη, ότι οι φοιτητικές εκλογές θα πρέπει να διενεργηθούν το αργότερο μέχρι το τέλος του Δεκέμβρη του '72.

Αυτό το διάστημα μπορεί να θεωρηθεί σαν περίοδος προετοιμασίας των δυο δυνάμεων πριν από τη σύγκρουση. Ο χουντικός μηχανισμός προετοίμαζε τα σκληρά μέτρα που θα έπαιρνε ενόψει των αναπόφευκτων πια εκλογών και η πρωτοπορία του φοιτητικού κινήματος κοίταζε να προετοιμαστεί όσο το δυνατόν καλύτερα για τον ίδιο λόγο, αλλά ίσως και από διαίσθηση για το σκληρό αγώνα που θα άρχιζε μετά τις εκλογές.

Ο Ρεβελάκης όμως, σε αυτή ακριβώς την περίοδο της αναμονής και της προετοιμασίας, είχε κιόλας την εμπειρία και την ετοιμότητα ώστε να αναλάβει έντονη δράση.

Συμμετέχει ανελλιπώς σ' όλες τις συζητήσεις της βάσης

που γίνονται μέσα και έξω από το Πολυτεχνείο. Εντοπίζει τα προβλήματα των σπουδαστών και ιδίως των νεοεισερχόμενων πρωτοετών. Στους πιο έξυπνους και δραστήριους θα δώσει τις κατάλληλες συμβουλές, με αποτέλεσμα από πολύ νωρίς να κερδίσει την εμπιστοσύνη τους. Κυρίως, όμως, παρακολουθεί διακριτικά τις ενέργειες όλων των διορισμένων ΔΣ του Πολυτεχνείου και προσπαθεί να αντιμετωπίσει τα αποπροσανατολιστικά αιτήματα και προβλήματα που θέτουν στις διάφορες συζητήσεις τους με τους άλλους σπουδαστές.

Παρά την κρισμότητα των περιστάσεων, ακόμα και γι' αυτούς, ετοίμαζαν εκείνο τον καιρό χρονούς και δεξιώσεις, για την υποδοχή των πρωτοετών σπουδαστών, μίλαγαν για τη δραχμική αύξηση που θα είχαν τα κουπόνια της λέσχης εκείνη τη χρονιά, για τα φοιτητικά εισιτήρια, ακόμα και για τον τιμάριθμο που από τότε άρχισε να ανεβαίνει.

Ο Νίκος, με τη μεγάλη διαλογική ικανότητα που διέθετε, είχε τη δύναμη ακόμα και τέτοιες συζητήσεις να τις προσανατολίζει και να τις επικεντρώνει στο βασικό και μοναδικό αίτημα εκείνης της περιόδου: να παρθούν έγκαιρα τα μέτρα που θα εγγυώνται τίμιες και ελεύθερες εκλογές.

Ο ίδιος όμως δεν έτρεφε καμιά ανταπάτη για την ποιότητα και τη γνησιότητα των εκλογών που μας ετοίμαζε η χούντα. Γι' αυτό έλαβε εγκαίρως τα μέτρα του.

Με μεγάλη αποφασιστικότητα, σε κάθε ευκαιρία καλούσε τους μετριοπαθείς χουντικούς των ΔΣ να επιτρέψουν επιτέλους τη διεξαγωγή των γενικών συνελεύσεων και να ορίσουν συγκεκριμένες ημερομηνίες γι' αυτές σύμφωνα με απόφαση του Πρωτοδικείου του περασμένου Ιούνη.

Αλλά το ενδιαφέρον του, εκείνη την εποχή, το επικέντρωσε στον πρόεδρο της Διοικούσας Επιτροπής των διορισμένων συλλόγων του ΔΕΣΕΜΠ, που ήταν ο Γενεράλης.

Ο Ελευθέριος Γενεράλης, ίσως, αποτελεί το πιο αμφιλεγόμενο πρόσωπο στο χώρο των χουντικών εκείνης της εποχής.

Τεταρτοετής φοιτητής, την αποφασιστική για το φοιτητικό κίνημα σπουδαστική χρονιά 1972-73, με συνδικαλιστική δράση στην Ιταλία, όπου είχε διατελέσει Γενικός Γραμματέας του Συλλόγου Σπουδαστών της Ρώμης, υπήρξε ίσως ο μοναδικός φοιτητής ο οποίος, με τις ενέργειές του, προσπαθούσε να δώσει δημοκρατικό προσωπείο στη χούντα.

Ο Ρεβελάκης πολλές φορές τον είχε καταγγείλει γι' αυτό στους σπουδαστές και τον θεωρούσε σαν τον πιο επικίνδυνο για τον ίδιο λόγο. Με βάση την αξιολόγησή του αυτή, δεν απέφευγε τις έντονες διαλογικές συζητήσεις μαζί του, γιατί του έδιναν, όπως έλεγε, την ευκαιρία να μαθαίνει τις προθέσεις και τα σχέδια των χουντικών μέσα στο σπουδαστικό χώρο.

Μια συζήτηση για οποιοδήποτε θέμα μεταξύ του Γενεράλη και του Ρεβελάκη είχε μεγάλο ενδιαφέρον. Εκείνη την εποχή, ο Αλαβάνος ο Γιάννης έλεγε: «Πρέπει να μαζεύουμε στοιχεία και να τα δίνουμε στον Νίκο, γιατί είναι ο πιο κατάλληλος να αντιμετωπίσει την επικίνδυνη προπαγάνδα του Γενεράλη.»

Μέσα από τις έντονες αντιπαραθέσεις του με τον Γενεράλη, ο Ρεβελάκης κατάφερε να του αποσπάσει το λόγο της σπουδαστικής του τιμής ότι, σαν πρόεδρος της ΔΕΣΕΜΠ, θα έκανε ότι μπορούσε ώστε να αρχίσουν σε τακτή ημερομηνία οι γενικές συνέλευσεις των σχολών.

Επιπλέον του υποσχέθηκε ότι θα προσπαθούσε να καθοδηγήσει τα άλλα διορισμένα μέλη των ΔΣ για τον τρόπο που έπρεπε να διεξαχθούν οι εκλογές. Ότι δηλαδή ήταν απαραίτητο να εκλέξουν εφορευτική επιτροπή από τη γενική συνέλευση και ότι έπρεπε να επιτρέψουν την παρουσία αντιπροσώπων των υποψηφίων κατά τη διαλογή των ψηφοδελτίων και το κυριότερο, ότι ο πρόεδρος της γενικής συνέλευσης έπρεπε να είναι εκλεγμένος και όχι διορισμένος.

Πράγματι, ο Γενεράλης, στο αμφιθέατρο 18 του «Γκίνη», κάλεσε, σαν πρόεδρος της ΔΕΣΕΜΠ, τα διορισμένα μέλη

συλλόγων με κύριο θέμα τη διαδικασία των εκλογών, αλλά, όπως δήλωσε μετά στον Ρεβελάκη και στον Βούτση (νομίζω), οι προσπάθειές του απέτυχαν, γιατί ο συληρός πυρήνας των χουντικών, αποτελούμενος από τον Μιχ. Στελιουδάκη της Σχολής Πολιτικών Μηχανικών και τον Ηλία Κάρδο των Μηχανολόγων-Ηλεκτρολόγων, αντέδρασαν έντονα, μαζί με αρκετούς άλλους αδιάλλακτους χουντικούς.

Τότε ο Ρεβελάκης θα του πει την περίφημη φράση, σαν απόφθεγμα, ότι «όταν τα γαϊδουριά θα τρώνε ανθότυρο, τότε και σεις οι χουντικοί θα εφαρμόσετε τις δημοκρατικές διαδικασίες».

Με αφορμή αυτό το γεγονός, σχηματίζεται η πρώτη επιτροπή διαμαρτυρίας των σπουδαστών και ζητά τη συνδρομή της Πρωτανείας του ΕΜΠ για τον ορισμό της ημερομηνίας των γενικών συνελεύσεων. Σ' αυτή την επιτροπή συμμετέχει και ο Νίκος.

Ο αντιπρύτανης όμως Θεοφιλόπουλος, που εκτελεί χρέη πρύτανη (γιατί ο πρύτανης απουσιάζει), θα πει στην επιτροπή: «Τι τα θέτε εσείς αυτά, δεν ασχολείστε καλύτερα με το φούτμπολ;»

Ο Νίκος θα πάρει την επιτροπή και θα φύγει. Θα διαμαρτυρηθεί όμως έντονα στον κοσμήτορα της σχολής, τον Βέη, λέγοντας: «Είναι απαράδεκτο επιστημονικός διδάσκαλος να κάνει τέτοιες υποδείξεις. Ζητάμε, διαμέσου εσάς, από τη Σύγκλητο του Πολυτεχνείου να πιέσει προς όλες τις κατευθύνσεις ώστε να ορισθούν σύντομα οι ημερομηνίες των τακτικών συνελεύσεων, διαφορετικά εμείς οι σπουδαστές θα σας καταγγείλουμε στον Τύπο ότι πάσχετε από ευθυνοφοβία.»

Το ίδιο προφορικό διάβημα έγινε ταυτόχρονα και από τους άλλους σπουδαστές που συμμετείχαν στην επιτροπή, προς όλους τους κοσμήτορες των άλλων σχολών του ΕΜΠ. Μετά απ' αυτό δεν ξέρουμε τι ακριβώς μεσολάβησε, αλλά την άλλη μέρα τα διορισμένα διοικητικά συμβούλια του

ΕΜΠ, αλλά και αυτά των άλλων ανώτατων σχολών της χώρας, όριζαν τις γενικές συνελεύσεις από 25 Οκτώβρη έως 1 Νοέμβρη.

Ένα ακόμη βήμα για τη διενέργεια των εκλογών είχε γίνει.

Στις 25 Οκτώβρη άρχισαν να πραγματοποιούνται οι πρώτες γενικές συνελεύσεις στις ανώτατες σχολές του Πολυτεχνείου και της Νομικής στην Αθήνα.

Στις επόμενες πέντε μέρες είχαν γενικευτεί σε όλη την Ελλάδα —στη Θεσσαλονίκη, στα Γιάννενα και στην Πάτρα, παντού γίνονταν συνελεύσεις.

Αυτό στην αρχή μας ξαφνιασε, αλλά όταν άρχισαν να καταφθάνουν στην Αθήνα οι πρώτοι «αγγελιοφόροι μας», αρχίσαμε να συνειδητοποιούμε το γιατί. Η χούντα ήθελε να τελειώνει με αυτές μια και καλή. Κίνησε λοιπόν ταυτόχρονα, μαζί με τις συνελεύσεις, όλο το μηχανισμό βίας και καταπίεσης που διέθετε σε όλη τη χώρα, με σκοπό να μας αιφνιδιάσει και να τις πραγματοποιήσει με τον τρόπο που αυτή ήθελε.

Η σπουδάζουσα νεολαία όλης της Ελλάδας, εκείνες τις μέρες, γνώρισε μια έντονη και συνδυασμένη τρομοκρατία που, προς στιγμή, πάγωσε κάθε σκέψη για δράση.

Σε όλες τις ανώτατες σχολές της Αθήνας αλλά και της επαρχίας, κατά τη διάρκεια των συνελεύσεων παρέλασαν όλες οι υπηρεσίες καταπίεσης και καταστολής που διέθετε η χούντα. Η αστυνομία, η χωροφυλακή, άκομα και ο στρατός, κινήθηκαν πάνω στη βάση ενός καλά μελετημένου σχεδίου, που αργότερα μάθαμε ότι το διεύθυνε η ΚΥΠ, και το οποίο απέβλεπε σε μια έντονη ψυχολογική βία, που εφαρμόστηκε μέσα στους σπουδαστικούς χώρους για πρώτη φορά. Για παράδειγμα: Σ' εμάς στο Πολυτεχνείο, μετά από μια εποπτική και διακριτική βόλτα του Μάλιου και του

Μπάμπαλη, που τότε λιγοστοί σπουδαστές τους ήξεραν, εμφανίστηκε προκλητικά μέσα στον αυλόγυρο όλο το Σπουδαστικό της Ασφάλειας —Κυνούσης, Βασιλακόπουλος, Σμαΐλης, Μαρκονίκος και όλο το σινάφι τους— με την πρόφαση ότι κάτι ήθελαν· τη μια δήθεν τη γραμματεία, την άλλη κάποιον άλλον. Στην ουσία έδιναν οδηγίες στον Γεράνιο, τον αρχικλητήρα που ήταν και αρχικάρφαρος.

Μετά κατέφθασε ο ΟΑΣ (Οργάνωση Ασφάλειας Στρατού). Ερχόταν σε επαφή με τους στρατιωτικούς σπουδαστές του Πολυτεχνείου, δήθεν ότι ήταν συγγενείς ή γνωστοί τους, και τους έδιναν τις κατάλληλες οδηγίες.

Τελευταίους αναφέρω τους μπράβους και τα μέλη των φασιστικών οργανώσεων και της 4ης Αυγούστου, γιατί αυτοί είχαν το θράσος να μπαίνουν μέσα στις αίθουσες των συνελεύσεων και να καθοδηγούν τα διορισμένα διοικητικά συμβούλια.

Στην επαρχία, αυτός ο ψυχολογικός πόλεμος και η τρομοκρατία ήταν πιο έντονα. Αρκεί να αναφέρω ότι στη Θεσσαλονίκη, τις ημέρες των συνελεύσεων, στο χώρο της Πανεπιστημιούπολης, στρατιωτικές μονάδες έκαναν ασκήσεις και πυροβολούσαν στον αέρα για να τρομοκρατήσουν τους φοιτητές.

Ο αιφνιδιασμός αυτός έφερε όμως τα αντίθετα αποτελέσματα απ’ αυτά που επεδίωκε η χούντα. Με αφορμή τα μέτρα αυτά τρομοκρατίας, ομάδες φοιτητών κατέφθασαν στην Αθήνα, είτε γιατί πράγματι φοβήθηκαν είτε για να μάθουν τι ακριβώς συνέβαινε. Φυσικό ήταν να επικοινωνήσουν με τους εδώ σπουδαστές και όταν λίγο αργότερα θα επιστρέψουν στη βάση τους, το εδώ φοιτητικό κίνημα θα έχει αποκτήσει τους συνδέσμους του με την πρωτοπορία των άλλων σχολών της επαρχίας.

Από αυτά τα παιδιά, που θρουβημένα κατέβηκαν τότε στην Αθήνα εντελώς αυθόρυμητα, χωρίς να το έχει προγραμματίσει κανείς, αλλά επειδή οι ανάγκες έτσι το

επέβαλλαν, θα ξεπηδήσουν οι αγγελιοφόροι, κοινώς «σκονάκια», του φοιτητικού κινήματος, που νύχτα και μέρα με οποιοδήποτε μέσον μετέφεραν τα νέα και τις αποφάσεις σε όλους τους τότε σπουδαστικούς χώρους.

Παρά τον πρώτο αυτό έντονο αιφνιδιασμό, οι συνελεύσεις δε θα γίνουν όπως ακριβώς τις ήθελε η χούντα. Διάφορα επεισόδια θα γίνουν σε όλες τις σχολές και θα συνεχιστούν σε όλη τη διάρκεια των συνελεύσεων. Βέβαια, οι χουντικοί θα προεδρεύουν πάντα σ’ αυτές και θα λένε τα δικά τους. Οι διαμαρτυρίες όμως των φοιτητών και των σπουδαστών γι’ αυτό το λόγο θα γίνουν πιο έντονες, γιατί δεν μπορούν να χωνέψουν πως άλλος ορίζει τι πρέπει να συζητούν αυτοί μέσα στις τάξεις τους.

Στη Νομική Σχολή, που πάντοτε αποτελούσε την κρυφή πρωτοπορία του φοιτητικού κινήματος, γίνονται τα περισσότερα επεισόδια. Εκεί η Ιωάννα Καρυστιάνη, ο Μπίστης ο Νίκος και άλλοι θα καταφέρουν να καταψηφίσουν τα «πεπραγμένα» των απερχόμενων διοικήσεων και μετά να αποχωρήσουν.

Στη Φιλοσοφική Σχολή, η συνέλευση των φοιτητών θα καταφέρει να εκλέξει πρόεδρο για τις εργασίες της και τα μέλη της εφορευτικής επιτροπής που θα πραγματοποιήσει τις εκλογές, ενώ θα αναγκάσει το διορισμένο πρόεδρο να υπογράψει μια δήλωση ότι τα μέλη που θα οριστούν για την εφορευτική επιτροπή θα έχουν προηγουμένως την έγκριση της γενικής συνέλευσης.

Τελικά, οι χουντικές συνέλευσεις των διορισμένων το μόνο που κατάφεραν ήταν να δημιουργήσουν μια εκρηκτική ατμόσφαιρα σε όλους τους σπουδαστικούς χώρους. Και όλος ο σπουδαστικός κόσμος άρχισε να διαισθάνεται τι εκλογές ήταν διατεθεμένη να πραγματοποιήσει η χούντα.

Τα μέτρα που θα ακολουθήσουν, όπως οι πρώτες στρατεύσεις με την αιτιολογία ότι οι στρατευμένοι επέδειξαν αντεθνική διαγωγή κατά τη διάρκεια των συνελεύσεων, οι

Μπάμπαλη, που τότε λιγοστοί σπουδαστές τους ήξεραν, εμφανίστηκε προκλητικά μέσα στον αυλόγυρο όλο το Σπουδαστικό της Ασφάλειας —Κυνούσης, Βασιλακόπουλος, Σμαΐλης, Μαρκονίκος και όλο το σινάφι τους— με την πρόφαση ότι κάτι ήθελαν· τη μια δήθεν τη γραμματεία, την άλλη κάποιον άλλον. Στην ουσία έδιναν οδηγίες στον Γεράνιο, τον αρχικλητήρα που ήταν και αρχικάρφαρος.

Μετά κατέφθασε ο ΟΑΣ (Οργάνωση Ασφάλειας Στρατού). Ερχόταν σε επαφή με τους στρατιωτικούς σπουδαστές του Πολυτεχνείου, δήθεν ότι ήταν συγγενείς ή γνωστοί τους, και τους έδιναν τις κατάλληλες οδηγίες.

Τελευταίους αναφέρω τους μπράβους και τα μέλη των φασιστικών οργανώσεων και της 4ης Αυγούστου, γιατί αυτοί είχαν το θράσος να μπαίνουν μέσα στις αίθουσες των συνελεύσεων και να καθοδηγούν τα διορισμένα διοικητικά συμβούλια.

Στην επαρχία, αυτός ο ψυχολογικός πόλεμος και η τρομοκρατία ήταν πιο έντονα. Αρκεί να αναφέρω ότι στη Θεσσαλονίκη, τις ημέρες των συνελεύσεων, στο χώρο της Πανεπιστημιούπολης, στρατιωτικές μονάδες έκαναν ασκήσεις και πυροβολούσαν στον αέρα για να τρομοκρατήσουν τους φοιτητές.

Ο αιφνιδιασμός αυτός έφερε όμως τα αντίθετα αποτελέσματα απ’ αυτά που επεδίωκε η χούντα. Με αφορμή τα μέτρα αυτά τρομοκρατίας, ομάδες φοιτητών κατέφθασαν στην Αθήνα, είτε γιατί πράγματι φοβήθηκαν είτε για να μάθουν τι ακριβώς συνέβαινε. Φυσικό ήταν να επικοινωνήσουν με τους εδώ σπουδαστές και όταν λίγο αργότερα θα επιστρέψουν στη βάση τους, το εδώ φοιτητικό κίνημα θα έχει αποκτήσει τους συνδέσμους του με την πρωτοπορία των άλλων σχολών της επαρχίας.

Από αυτά τα παιδιά, που θρουβημένα κατέβηκαν τότε στην Αθήνα εντελώς αυθόρυμητα, χωρίς να το έχει προγραμματίσει κανείς, αλλά επειδή οι ανάγκες έτσι το

επέβαλλαν, θα ξεπηδήσουν οι αγγελιοφόροι, κοινώς «σκονάκια», του φοιτητικού κινήματος, που νύχτα και μέρα με οποιοδήποτε μέσον μετέφεραν τα νέα και τις αποφάσεις σε όλους τους τότε σπουδαστικούς χώρους.

Παρά τον πρώτο αυτό έντονο αιφνιδιασμό, οι συνελεύσεις δε θα γίνουν όπως ακριβώς τις ήθελε η χούντα. Διάφορα επεισόδια θα γίνουν σε όλες τις σχολές και θα συνεχιστούν σε όλη τη διάρκεια των συνελεύσεων. Βέβαια, οι χουντικοί θα προεδρεύουν πάντα σ’ αυτές και θα λένε τα δικά τους. Οι διαμαρτυρίες όμως των φοιτητών και των σπουδαστών γι’ αυτό το λόγο θα γίνουν πιο έντονες, γιατί δεν μπορούν να χωνέψουν πως άλλος ορίζει τι πρέπει να συζητούν αυτοί μέσα στις τάξεις τους.

Στη Νομική Σχολή, που πάντοτε αποτελούσε την κρυφή πρωτοπορία του φοιτητικού κινήματος, γίνονται τα περισσότερα επεισόδια. Εκεί η Ιωάννα Καρυστιάνη, ο Μπίστης ο Νίκος και άλλοι θα καταφέρουν να καταψηφίσουν τα «πεπραγμένα» των απερχόμενων διοικήσεων και μετά να αποχωρήσουν.

Στη Φιλοσοφική Σχολή, η συνέλευση των φοιτητών θα καταφέρει να εκλέξει πρόεδρο για τις εργασίες της και τα μέλη της εφορευτικής επιτροπής που θα πραγματοποιήσει τις εκλογές, ενώ θα αναγκάσει το διορισμένο πρόεδρο να υπογράψει μια δήλωση ότι τα μέλη που θα οριστούν για την εφορευτική επιτροπή θα έχουν προηγουμένως την έγκριση της γενικής συνέλευσης.

Τελικά, οι χουντικές συνέλευσεις των διορισμένων το μόνο που κατάφεραν ήταν να δημιουργήσουν μια εκρηκτική ατμόσφαιρα σε όλους τους σπουδαστικούς χώρους. Και όλος ο σπουδαστικός κόσμος άρχισε να διαισθάνεται τι εκλογές ήταν διατεθεμένη να πραγματοποιήσει η χούντα.

Τα μέτρα που θα ακολουθήσουν, όπως οι πρώτες στρατεύσεις με την αιτιολογία ότι οι στρατευμένοι επέδειξαν αντεθνική διαγωγή κατά τη διάρκεια των συνελεύσεων, οι

συλλήψεις μερικών μέσα στους πανεπιστημιακούς χώρους (σ' εμάς συνέλαβαν τον Βασίλη Πεντάρη μέσα στο χώρο του Πολυτεχνείου) και το κουβάλημα στην ασφάλεια αρκετών με προσκλήσεις για υπόθεσή τους, θα δημιουργήσουν παντού μια ηλεκτροισμένη ατμόσφαιρα. Τα μέτρα και οι αποφάσεις των διορισμένων διοικητικών συμβουλίων, που είχαν υποτίθεται ψηφιστεί στις γενικές συνελεύσεις των χουντικών, ήταν αποκαρδιωτικά. Αναφέρω μερικά ενδεικτικά:

Την εφορευτική επιτροπή που θα διενεργήσει τις εκλογές σε κάθε σχολή την ορίζει ο διορισμένος πρόεδρος και όχι η γενική συνέλευση.

Η διαλογή των ψήφων διενεργείται ερήμην των φοιτητών και η διορισμένη από τον πρόεδρο εφορευτική επιτροπή ανακοινώνει μονάχα τα αποτελέσματα.

Πρόεδρος οποιασδήποτε συνέλευσης ορίζεται μόνο ο διορισμένος πρόεδρος του συλλόγου, αυτός προεδρεύει και σ' αυτόν απευθύνονται οι ερωτήσεις· ο διάλογος μεταξύ των φοιτητών μέσα στην αίθουσα απαγορεύεται.

Επιτρέπεται μονάχα ένα ψηφοδέλτιο για κάθε σχολή.

Η υποψηφιότητα κάθε σπουδαστή, καθώς και όλο το ψηφοδέλτιο, πρέπει να περνάνε από την έγκριση του κοσμήτορα κάθε σχολής.

Και το σπουδαιότερο: Η χούντα, για να δώσει μια νομιμοφανή κάλυψη σε όλες τις παρανομίες που θα προέκυπταν από τις εκλογές-παρωδία που θα ετοίμαζε, όριζε ότι τα αποτελέσματα των εκλογών για να είναι έγκυρα πρέπει να φέρουν την υπογραφή του κοσμήτορα κάθε σχολής, κάτω από την ευθύνη του οποίου διενεργούνται και οι εκλογές.

Από τις αρχές του Νοέμβρη, η κατάσταση από άποψη καταπίεσης σε όλους τους σπουδαστικούς χώρους γίνεται ολοένα και πιο έντονη. Εφαρμόζεται για πρώτη φορά ο έλεγχος σπουδαστικών ταυτοτήτων. Είναι ακόμα διακριτι-

κός ώστε να μη γίνεται αντιληπτός απέξω. Αποτελεί όμως ένα από τα πιο σοβαρά μέτρα ψυχολογικής βίας που εφαρμόζεται για να εμποδίσει τη μαζική προσέλευση των σπουδαστών στις ανώτατες σχολές ενόψει των εκλογών.

Οι φοιτητές και οι σπουδαστές των πρώτων φοίτησης —δεν το περίμενε κανείς, αλλά αυτοί είναι που αντιδρούν πρώτοι— διαμαρτύρονται για τη βαρβαρότητα αυτού του μέτρου. Στη Νομική ξαναγίνονται επεισόδια και το Σπουδαστικό της Ασφάλειας κατακρατεί τις πρώτες φοιτητικές ταυτότητες.

Στον αυλόγυρο του Πολυτεχνείου έχει εγκατασταθεί το Σπουδαστικό της Ασφάλειας σε όλες τις θύρες —ο έλεγχος είναι αυστηρός. Με την πρόφαση ότι λαμβάνονται μέτρα ώστε να μην εισέρχονται εξωσπουδαστικά άτομα ενόψει των εκλογών, εμποδίζουν την προσέλευση και την επικοινωνία των σπουδαστών των άλλων σχολών.

Γίνονται διαμαρτυρίες στην Πρυτανεία. Από το μέτρο αυτό δείχνουν ότι θορυβούνται και οι καθηγητές. Υπόσχονται ότι θα ερευνήσουν το θέμα, στην αρχή με πλάγιες απαντήσεις, και μετά ορθά-κοφτά θα μας εξηγήσουν ότι δεν μπορούν να επέμβουν στο έργο της αστυνομίας, γιατί ο έλεγχος, λέει, γίνεται εκτός του περιβόλου και το άσυλο των ανώτατων ιδρυμάτων δεν παραβιάζεται. Μας συνιστούν μάλιστα να μην είμαστε προκλητικοί και να μη δημιουργούμε επεισόδια, γιατί τους φέρνουμε σε δύσκολη θέση.

Μερικοί τόλμησαν και είπαν ότι η κυβέρνηση παίρνει μέτρα για να... διαφυλάξει το κύρος των εκλογών από την εκμετάλλευση των παλαιοκομιατικών και διάφορα τέτοια.

Οι ανεύθυνες αυτές απαντήσεις επάνω σ' αυτό το σοβαρό ψυχολογικό μέτρο καταπίεσης, δηλαδή τον έλεγχο των ταυτοτήτων, μας έστρεψε από πολύ νωρίς στην ανάγκη να πλησιάσουμε και να 'ρθουμε σ' επαφή με τους πιο δημοκρατικούς καθηγητές μας, που εμείς κρίναμε ότι μπορού-

σαν να μας βοηθήσουν εκείνες τις δύσκολες στιγμές —και αυτοί ομολογουμένως ήταν λιγοστοί.

Δεν είμαι διατεθειμένος εδώ να περιγράψω και να κρίνω τους δημοκρατικούς αγώνες των τότε καθηγητών μας, γιατί προσπαθώ να περιγράψω, όσο μπορώ, τον αντιχουντικό αγώνα ενός φίλου που τουλάχιστον εγώ θεωρώ πρωτοπόρο.

Δεν είναι όμως τυχαίο που ο Ρεβελάκης, εκείνες τις δύσκολες στιγμές, στην προσπάθειά του και στον αγώνα του να αποσπάσει μια υπεύθυνη στάση απέναντι σε ένα τόσο σοβαρό μέτρο, που θύμιζε στρατόπεδο συγκέντρωσης, βρήκε ουσιαστική συμπαράσταση μονάχα από το μακαρίτη και μεγάλο δημοκράτη καθηγητή Κοκκινόπουλο. Βέβαια προσπάθειες έγιναν αργότερα και από άλλους, και πολλά μέλη των «επιτροπών» μας —ιδίως οι αδελφοί Γκέκα— αλλά και αρκετοί από μας επικοινωνούσαν με τους δημοκρατικούς τότε καθηγητές μας και προσπαθούσαν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο να αποσπάσουν την κατά δύναμη βοήθειά τους. Η βοήθεια όμως και η συμπαράσταση αυτού του αθόρυβου αγωνιστή και δασκάλου ήταν εντελώς διαφορετική και ξεκάθαρη —ήταν χωρίς ενδοιασμούς και φόβους και, το σπουδαιότερο, δόθηκε στις πιο κρίσιμες στιγμές του αγώνα μας.

Από τη μεριά των καθηγητών, ο Ευτύχης Κοκκινόπουλος αποτελεί σίγουρα τη μοναδική πρωτοπορία, όπως από το σπουδαστικό σε μας ο Ρεβελάκης. Άλλωστε δεν είναι διόλου τυχαίο που και οι δυο «έφυγαν» πολύ νωρίς —θα έλεγα πρώτοι— ο καθένας βέβαια με τον τρόπο του.

Ας επανέλθω όμως στον «πόλεμο των πυλών», γιατί εμείς έτσι ονομάζαμε τον αγώνα που κάναμε τότε για να μείνουν ανοικτές οι πόρτες όλων των ανώτατων σχολών μέχρι τις εκλογές, αλλά και μετέπειτα.

Καθώς προχωρώ στο γράψιμο, σκαλεύοντας τις αναμνήσεις μου, είμαι υποχρεωμένος να αναφέρω πολλές ορολογίες που είχαμε δώσει τότε για να χαρακτηρίσουμε μερικά

γεγονότα, οι οποίες είτε έμειναν εντελώς άγνωστες στο ευρύ κοινό είτε ξεχάστηκαν. «Η Μεγάλη Τετάρτη», που προσδιορίζει τον μαζικό άγριο ξυλοδαρμό στις 14 Φλεβάρη του '73, και η «Μεγάλη Παρασκευή», που σαν τέτοια έμεινε στο φοιτητικό χώρο η ημέρα της σφαγής του Πολυτεχνείου, δεν είναι οι μόνες.

Ο αγώνας της νεολαίας εκείνου του καιρού μπορεί στο μεγάλο του μέρος να χαρακτηρίζεται αυθόρυμπος, αυτό δε σημαίνει όμως ότι δεν ακολούθησε ένα πρόγραμμα δράσης και μια αλληλουχία γεγονότων, που και τα δυο ήταν αναπόφευκτα.

Πολύ περισσότερο δε σημαίνει ότι το φοιτητικό κίνημα εκείνης της εποχής, από τη γέννησή του μέχρι την ανάπτυξή του, δεν είχε ένα πρόγραμμα και μια συνοχή, όχι μόνο στις πράξεις του αλλά και στις φράσεις του. Κατά συνέπεια λοιπόν, είχε αναπτυχθεί και μια ορολογία δράσης που χρειάζόταν για να προσδιορίζονται οι αγώνες της κάθε περιόδου και που μόνο οι εν δράσει φοιτητές και σπουδαστές εκείνου του καιρού χρησιμοποιούσαν.

Για τον «αγώνα των πυλών» λοιπόν μπορεί να γραφτεί ολόκληρο βιβλίο. Εγώ θα αναφερθώ συνοπτικά σε μερικά χαρακτηριστικά περιστατικά.

Στο Πολυτεχνείο, τις πρώτες μέρες, οι σπουδαστές ένασ-ένας έδειχναν με μια παγωμάρα δειλά-δειλά τη σπουδαστική ταυτότητα σ' όλες τις πόρτες του Πολυτεχνείου. Μετά όμως μαζεύονταν ομάδες-ομάδες και μερικοί ξέφευγαν από τον έλεγχο. Αυτό βέβαια δημιουργούσε τις αντιδράσεις των μπάτσων και έτσι πρωτοάρχισαν τα επεισόδια γι' αυτό το μέτρο.

Η αστυνομία, για να κάνει πιο αποτελεσματικό τον έλεγχο, έκλεινε τις πόρτες και άφηνε μονάχα το ένα φύλλο, ώστε και πάλι να περνά ένας-ένας.

Οι σπουδαστές, μετά απ' αυτή την απόφαση της Ασφάλειας, λες από συνεννόηση, πήγαιναν τώρα όλοι μαζί ομά-

δες-ομάδες από την κεντρική πύλη, περνούσαν ένας-ένας, αλλά γινόταν συνωστισμός και έτσι ο κόσμος μάθαινε ότι η αστυνομία κάνει στους φοιτητές έλεγχο ταυτότητων. Άρχιζαν τα πρώτα γιούχα: «Δεν ντρέπεστε, ρε, στρατώνα κάνατε τις σχολές!» Και τα επεισόδια ξανάρχισαν, αυτή τη φορά όμως και με τη συμμετοχή εξωσπουδαστικού κόσμου, σε κεντρικό σημείο όπως ήταν η Πατησίων. Και αυτό δεν τους συνέφερε.

Αργότερα θα αναγκαστούν να πάρουν διάφορα πιο έντονα μέτρα. Θα αναγκαστούν να κλείσουν προς στιγμή την κεντρική πύλη και να την ανοίγουν μονάχα τις πρωινές ώρες. Το πλήρωναν όμως γιατί ο κόσμος σιγά-σιγά συμπετίχε εστώ και με τα μάτια στο δράμα αυτό των σπουδαστών. Άσε που το κλείσιμο της πόρτας ορισμένες ώρες δημιουργήσε τις πρώτες εξωτερικές συγκεντρώσεις, δημιουργώντας τους πρόσθετα προβλήματα. Γενικά, για να επιτηρήσει τις πόρτες των ανώτατων σχολών, το Σπουδαστικό της Ασφάλειας χρησιμοποίησε πολλά σχέδια και έκανε πολλές συσκέψεις. Πάντοτε όμως εμείς βρίσκαμε τρόπο να ξεφεύγουμε από τον έλεγχο και να κερδίζουμε τις μάχες με την αστυνομία.

Και δεν έφτανε αυτό, αλλά σιγά-σιγά και φοιτητές άλλων σχολών κοίταζαν να σπάσουν τον κλοιό κάθε πόρτας. Στην αρχή ένας-ένας, χρησιμοποιώντας ταυτότητες άλλων φοιτητών, αργότερα όμως ομαδικά και δυναμικά, απαιτώντας έτσι ανοικτή επικοινωνία σε όλους τους σπουδαστικούς χώρους όλων των φοιτητών. Μπορώ να αναφέρω δεκάδες μεμονωμένα επεισόδια για τη μάχη της πόρτας.

Προσωπικά θυμάμαι τον Τσαφαράκη τον Μανούσο του Φυσικομαθηματικού. Ήταν ο πρώτος που δυναμικά έσπασε τον κλοιό των μπάτσων από την κεντρική πύλη του Πολυτεχνείου. Μετά πολλοί άλλοι —το δύσκολο ήταν να γίνει η αρχή.

Θυμάμαι ακόμα μια σπουδαστρια αρχιτεκτόνισσα που

κρατούσε δυο ζουμπούλια —ήταν και ωραία. Όπως έδειχνα εγώ την ταυτότητά μου για να περάσω, την άκουσα πίσω μου να λέει στον μπάτσο γελώντας: «Να, πάρε αυτό και άφησέ με να περάσω.» Αυτός της άρπαξε το ζουμπούλι και επιδεικτικά το συνέθλιψε με το μυτερό μπάτσικο παπούτσι του. Την είδα κατακόκκινη από θυμό να του κολλάει την ταυτότητα στα μούτρα λέγοντας: «Όταν, φουκαρά μου, θα μπαίνουμε με ζουμπούλια εδώ μέσα, εσύ θα έχεις πεθάνει.»

Θυμάμαι τη Λένα τη Σακελλαριάδου, την πρώτη φοιτήτρια που κατάγγειλε ανοιχτά τον Πεβερέτο για τα όργια της εκλογικής νοθείας μέσα στα ΑΕΙ. Λεπτούλα, με μίνι φουστα, έμοιαζε περισσότερο με ανέμελη σκαστή μαθητοιούλα, καθώς προσπαθούσε να διαβεί την πύλη της Νομικής, ανάμεσα στους μπάτσους, στα γεγονότα στις 22 του Φλεβάρη, γλείφοντας μια σοκολάτα. Ο «πόλεμος των πυλών» δε γινόταν μονάχα στις κύριες εισόδους των ανώτατων σχολών ή ιδρυμάτων, γινόταν παντού όπου υπήρχε πόρτα και πύσα απ' αυτή μαγειρεύονταν τα δίκαια δημοκρατικά αιτήματα των φοιτητών.

Σλόγκαν θα γίνει η φράση του Δημήτρη του Αρχοντή, δυναμικού και θαρραλέου αγωνιστή σπουδαστή αρχιτέκτονα, όταν περιμένοντας δέκα σχεδόν ώρες σαν μέλος επιτροπής μια απόφαση της Συγκλήτου, έχασε την υπομονή του, και πέφτοντας με φόρα πάνω στην πόρτα φώναξε, ανοίγοντάς την διάπλατα: «Συνάδελφοι, καταλάβαμε τη Σύγκλητο.»

Επανέρχομαι όμως στα γεγονότα κατά τη διάρκεια των γενικών συνελεύσεων από τα διορισμένα διοικητικά συμβούλια κατά το τελευταίο δεκαήμερο του Οκτώβρη του '72.

Ο χαφιεδισμός, ο παρεμβατισμός, ο εκβιασμός της ΟΑΣ που δρα με πολιτικά, καθώς και οι συλλήψεις του Σπουδαστικού της Ασφάλειας, θα δημιουργήσουν εκρηκτική κατάσταση.

Συνέπεια αυτών των μέτρων ήταν να μη γραφτεί στους

φοιτητικούς καταλόγους ούτε το ένα πέμπτο των φοιτητών. Παρ' όλα αυτά, οι γενικές συνελεύσεις των διορισμένων διοικητικών συμβουλίων ορίζουν την ημερομηνία των εκλογών στις 20 Νοέμβρη 1972.

Κάτω από τις βίαιες αυτές καταστάσεις και κάτω από τα πρωτοφανή τρομοκρατικά μέτρα που η πλειοψηφία των σπουδαστών δεν τα περίμενε, τίθεται οξυμένα και σοβαρά το θέμα της αποχής από τις εκλογές-παροδία κάτω από τις συνθήκες που διαμορφώνονται.

Ο Ρεβελάκης όμως έχει άλλη γνώμη. Με τη διορατικότητα που διαθέτει στις διάφορες έντονες συζητήσεις που γίνονται, όπου μερικοί μιλούν για δικασμό του φοιτητικού κινήματος, ήρεμα θα θέσει ξεκάθαρα τις θέσεις του. Αν θυμάμαι καλά, ήταν πολύ σύντομος και είπε περίπου τα έξής:

«Συνάδελφοι, δυστυχώς ή ευτυχώς οι καταστάσεις δε μας επιτρέπουν την πολυτέλεια της αποχής. Είμαι της γνώμης ότι την παρούσα Κυβέρνηση δεν την ενδιαφέρει πόσοι θα ψηφίσουν, την ενδιαφέρει μονάχα το αποτέλεσμα των εκλογών και θα το επιβάλει με αυτά τα μέτρα της αυθαιρέσιας και της τρομοκρατίας, που όλοι οι σπουδαστές αυτές τις μέρες αντικρίσαμε.

»Πιστεύω ακράδαντα ότι προκειμένου να συρθούμε στις εκλογές-παροδία, που ετσιθεικά θα μας επιβάλει η χούντα, σωστότερη και αποδοτικότερη για τον αγώνα που μόλις αρχίζει θα είναι η αγωνιστική μας συμμετοχή.

»Με την αγωνιστική συμμετοχή μας θα δυναμώσουμε τις επιτροπές δράσης, που κάτω από τα πρόσφατα άγρια μέτρα έχουν απονίσει πριν καλά-καλά αρχίσουν, και θα διεγέρουμε τουλάχιστον το δημοκρατικό αίσθημα όλων των σπουδαστών, ακόμα και των πολιτών, δείχνοντάς τους πόσο η παρούσα Κυβέρνηση προσβάλλει τη νοημοσύνη μας και μας υποτιμά σαν ανθρώπους.

»Τώρα, όσον αφορά τις ίδιες τις εκλογές, παρότι είμαι

σχεδόν βέβαιος ότι η χούντα με τις τρομοκρατικές και αντιδημοκρατικές της ενέργειες θα τους αφαιρέσει κάθε κύρος, υπάρχει μια μικρή δυνατότητα και έχω ένα σχέδιο να τις αντιμετωπίσουμε. Πιστεύω ότι η χούντα, θέλοντας να σκάψει καλά το λάκκο μας, πήρε ένα μέτρο που, αν καταφέρουμε, μπορεί να λειτουργήσει προς όφελός μας και να πέσει η ίδια μέσα. Αυτό όμως δεν είναι της παρούσας ώρας. Νομίζω ότι τώρα προηγείται ο ορκισμένος και έντιμος αγώνας δράσης από τον καθένα μας.»

Πιστεύω ότι πολύ λίγοι από μας καταλάβαμε τότε τα τελευταία αυτά λόγια του. Ο Ρεβελάκης όμως ότι έλεγε το εννοούσε, γι' αυτό τις επόμενες ημέρες που ακολούθησαν θα πάρει μορφή η πρώτη μυστική ορκισμένη ομάδα δράσης, που θα αναλάβει να συντονίσει όσο μπορεί τον αγώνα της προεκλογικής φοιτητικής περιόδου και θα αποτελέσει ίσως και τον πρώτο πυρήνα των μετέπειτα παράνομων επιτροπών του αγώνα μέσα στο φοιτητικό κίνημα.

Δεν ξέρω πώς αντηχεί στην εποχή που ζούμε τώρα η λέξη όρκος. Είναι όμως γεγονός, και αυτό γράφεται για πρώτη φορά, ότι σε μια φοιτητική καμαρούλα έδωσε τα χέρια και ορκίστηκε, σαν μια άλλη Φιλική Εταιρία, η πρώτη μυστική συντονιστική ομάδα του αγώνα της Σχολής Τοπογράφων, που αποτελούνταν από τους πρωτοπόρους και ικανούς και μετέπειτα καταξιωμένους αγωνιστές: τον Ρεβελάκη τον Νίκο, τον Ανδρουλάκη τον Μίμη, τον Νυστάζάκη τον Γιάννη, τον Αλαβάνο τον Γιάννη, τον Κατωπόδη τον Ηλία και άλλους.

Ο ίδιος ο Ρεβελάκης θα απαγγείλει τον όρκο που είναι ένα απόσπασμα από τον Ερωτόκριτο του Βιτσέντζου Κορνάρου. Και για μένα εκφράζει όλα τα ανεκπλήρωτα όνειρα και τους πόθους της γενιάς μου:

Μα τ' άστρι μα τον ουρανό, μ' ανατολή και δύση
και μα τη γης που τα κορμιά θε να μας καταλύσει

και μα τον ήλιο το λαμπρό, το φως και τη σελήνη ποτέ να μη δολώσουμε ετούτο όπου εγίνη· κι εκείνο όπου γράψαμε πάντα να το κρατούμε βέβαιο και ακατάλυτο ό,τι καιρό κι αν ξούμε· και πάλι αν αποθάνουμε, πάντα η κληρονομιά μας να κάνει ό,τι είναι στο χαρτί και λεν τα γράμματά μας.

Ο Νίκος θα μου πει αργότερα ότι διάλεξε αυτό τον όρκο γιατί, μέσα στα άλλα, συνδυάζει τα ιδανικά της νεολαίας όλου του κόσμου που είναι: ο έρωτας για την αγάπη, η πίστη για την ευτυχία και η δύναμη για την ελευθερία.

Στον ιστορικό του μέλλοντος ανήκει η περαιτέρω ανάλυση.

Αυτός ο όρκος και η μετέπειτα δράση της ομάδας Ρεβελάκη δίνουν μια απάντηση στο ερώτημα γιατί το πρώτο σήμα του Σπουδαστικού της Ασφάλειας, που ανακοίνωνε τα συνολικά αποτελέσματα των φοιτητικών εκλογών στους στρατοκράτες της χούντας, αναγκαστικά έγραφε «όλοι πλην των τοπογράφων».

Επανέρχομαι όμως στο θέμα της μη συμμετοχής στις εκλογές. Ο Ρεβελάκης, παρ' όλο που, όπως είδαμε, από νωρίς είχε συγκεκριμένη θέση και ταυτόχρονα δράση γι' αυτό το θέμα, έδινε μεγάλη σημασία στο να πείσει και τους άλλους.

Μερικοί αριστεροί σπουδαστές, σε μια πλατιά συγκέντρωση, του έφεραν διάφορες έντονες αντιρρήσεις και στο τέλος ένας του έθεσε ανοιχτά το επιχείρημα ότι ούτε το ΚΚΕ δεν τις θέλει.

Θυμάμαι πως γέλασε συγκαταβατικά και του 'πε: «Άκου, συνάδελφε, οποιοδήποτε επιχείρημα δικό σου το συζητώ και αν με πείσεις, ευχαρίστως αλλάζω γνώμη. Όσον αφορά τώρα την αντίρρηση του ΚΚΕ, που μου προβάλλεις σαν επιχείρημα, τη σέβομαι γιατί είναι μια άποψη ενός κόμματος με μεγάλους αγώνες στην ιστορία της χώρας μας. Άλλα εγώ για να τη συζητήσω τη θέλω με όλα της τα επιχειρήμα-

τα, που σημαίνει πως ή την ξέρεις καλά και την αναπτύσσεις ή μου τη δίνεις γραπτή. Προσωπικά θα το θεωρήσω τιμή μου να έχω μια πλήρη άποψη αυτού του κόμματος επάνω στο θέμα της μη συμμετοχής στις εκλογές. Αν πειστώ από αυτή, να είσαι βέβαιος ότι θα την αστατώ και θα την ενισχύσω. Για να τη δεχτώ όμως μόνο και μόνο επειδή το είπε το ΚΚΕ, να με συγχωρείς, μα και να θέλω δεν μπορώ.»

Μετά στράφηκε στους άλλους συναδέλφους και, κάνοντας καλαμπούρι, συνέχισε κρητικά: «Εμένα, συνάδελφοι, ο εγκέφαλός μου είναι μικρός, 1.300 γραμμάρια όλος κι όλος, αλλά ο παλιομπαγάσας δε δέχεται παρεμβάσεις. Μια μέρα ξέρετε ίντα μου 'πε; «Από την ημέρα που γεννήθηκες εκτελώ σαν υπηρέτης σου όλες τις μαλακίες και εντολές που μεταβιβάζεις στο κεφάλι σου. Έχω όμως κι εγώ ένα απαραβίαστο δικαίωμα σαν εργαζόμενος για τις υπηρεσίες που σου προσφέρω, και αυτό είναι η ελευθερία στον τρόπο εργασίας. Όταν σκέπτομαι δε θέλω παρεμβάσεις, θέλω να 'μαι ελεύθερος, κατάλαβες;»

Πάντα είχε έναν τρόπο να λέει σοβαρά πράγματα με καλόπιστα καλαμπούρια και αστεία πολλές φορές, θέλοντας να υποστηρίξει την ελευθερία της σκέψης. Σε μια άλλη συζήτηση τον άκουσα πάλι το ίδιο καλαμπούρι να το λέει διαφορετικά:

«Κοπέλια, μια μέρα με ρώτησε ο εγκέφαλός μου: «Τι προτιμάς, την ευτυχία σου ή την ελευθερία;» «Και τα δυο», του απάντησα, «δε γίνεται;» «Όχι», μου 'πε. «Τότε, άμε στο διάβολο, δε θέλω πράμα, γιατί εσύ με περιταίζεις. Ευτυχία χωρίς ελευθερία δεν υπάρχει.»

»“Ετσι σου 'μαθαν να λες οι συνάδελφοί σου. Εγώ όμως, φυλακισμένο τόσα χρόνια στο άδειο σου καυκί, έμαθα πόσο αξίζει η ελευθερία, γι' αυτό λέω πως ελευθερία χωρίς ευτυχία γίνεται. Γιατί η ευτυχία, θεοπάλαβε, δεν υπάρχει, άμα είσαι ελεύθερος την ψάχνεις και τότε είναι σαν να την έχεις.”»

Είχε μια ικανότητα ατέλειωτη να επικεντρώνει τα πάντα στο θέμα της ελευθερίας, που τότε τόσο πολύ την είχαμε ανάγκη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η δημιουργία της πρώτης παράνομης επιτροπής δράσης στη Σχολή Τοπογράφων, το πρώτο δεκαήμερο του Νοέμβρου του '72, και η ορκισμένη απόφασή της για αγωνιστική συμμετοχή στις εκλογές της βίας και της νοθείας που μας ετοίμαζε η χούντα, θα ενεργήσει σαν ζωτικός σπινθήρας ανάφλεξης, εκείνες τις κρίσιμες στιγμές, και με αλυσιδωτές αντιδράσεις και πρωτοβουλίες θα αρχίσουν να δημιουργούνται, η μα μετά την άλλη, επιτροπές του αγώνα σε κάθε σχολή. Θα ακολουθήσει η δημιουργία της Επιτροπής στη Σχολή Χημικών Μηχανικών, μετά της Αρχιτεκτονικής Σχολής και κατόπιν όλων των άλλων σχολών του Πολυτεχνείου.

Το επόμενο δεκαήμερο που απομένει, με καταπληκτική ταχύτητα θα απλωθούν σε όλες τις σχολές της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης, της Πάτρας και των Ιωαννίνων.

Έτσι η απόφαση για αγωνιστική συμμετοχή στις εκλογές και η ανάγκη ενός οργανωμένου παραπέρα αγώνα θα αρχίσει να μεταδίδεται σε όλους τους σπουδαστικούς χώρους.

Βέβαια, οι χουντάνθρωποι δε θα μείνουν με σταυρωμένα τα χέρια. Άλλα είναι βέβαιο ότι η αγωνιστική συμμετοχή των σπουδαστών και των φοιτητών τους δημιουργησε πολλά προβλήματα και πολλά ερωτήματα.

Αυτό φαίνεται από το παρακάτω έγγραφο της Ασφάλειας εκείνης της εποχής, το οποίο, αφού στην αρχή αναφέρεται στην επιτυχία των γενικών συνελεύσεων των διορισμέ-

νων ΔΣ, μετά εκφράζει σκεπτικισμό και προβληματισμό ως προς τι αποβλέπουν οι «αντιφρονούντες», όπως συνήθιζε να ονομάζει όλους τους αντιχουντικούς τότε σπουδαστές.

ΘΕΜΑ: ΦΟΙΤΗΤΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΡΕΣΙΑΙ

Α) Έληξε το πρώτον μέρος της προσπαθείας (εννοεί τις ΓΣ από τους χουντικούς) όπερ θεωρείται και σπουδαιότερον, λόγω του θορύβου εκ των συγκεντρώσεων και των εντυπώσεων.

Η έκβασις θεωρείται επιτυχής εις μεγάλον ποσοστόν και από τους ηγέτας των αντιφρονούντων οίτινες όμως παρετήρησαν εις ενίας σχολάς την έλλειψιν ικανών να διευθύνουν τας Γενικάς Συνελεύσεις φοιτητών με ελιγμούς και «πολιτικότητα».

Επιτυχής «κρίνεται» η έκβασις π.χ. εις ΑΣΟΕΕ, Γεωπονική, Βιομηχανική, Ιατρική, Φυσικομαθηματική (σε 5 τμήματα), Θεολογική, Σχολή Υπομηχανικών και εις 2-3 τμήματα του ΕΜΠ.

Η επιτυχής λήξις των Γενικών Συνελεύσεων έχει σοβαρά ανησυχήσει και προβληματίσει τους αντιφρονούντας, διότι πιστεύουν ότι κατά τας αρχαιρεσίας θα υπάρξῃ εις πλείστας σχολάς αρνητικόν δι' αυτούς αποτέλεσμα με συνεπείας γνωστάς. Απώλεια επιχειρημάτων δια προπαγάνδαν κλπ.

Β) Εντεύθυν όμως επιβάλλεται η εξέτασις του θέματος από δύο πλευράς:

- 1) Τι αποβλέπουν οι αντιφρονούντες και τι επιδιώκουν;
 - α) Προσπάθεια ακυρώσεως των ΓΣ και διορισμό νέων διοικήσεων προς απόκτησιν χρόνου προς οργάνωσιν.
 - β) Καλλιέργεια κλίματος από τούδε ότι το αποτέλεσμα θα είναι προϊόν βίας και νοθείας κλπ.
 - γ) Ενδεχόμενη αποχή.
 - δ) Πιθανή κινητοποίηση εις αυτάς, πλην όμως άνευ ουσιαστικού αποτελέσματος λόγω κλεισμάτος καταλόγων

(βλέπετε είχαν μεριμνήσει εγκαίρως γι' αυτό, επειδή πολύ το φοβόντουσαν).

Παρακάτω το ίδιο έγγραφο θέτει έντονα το ερώτημα πώς θα αντιμετωπισθούν οι αντιφρονούντες, και προτείνει μια σειρά μέτρων.

- α) Δια διαφόρων παρεμβάσεων.
- β) Δημιουργία εφορευτικών επιτροπών και παρατηρητών.
- γ) Ύπαρξη και ετέρων 15-20 υποψηφίων.
- δ) Αιτήσεις (παρεμβάσεις), Πρυτάνεις, Κλητήρες, Αστυνομία, επαγρύπνηση, χώρος μικρός.
- 2) Από την πλευράν των διοικητικών συμβουλίων
 - α) Υποψήφιοι
2ο και 3ο έτος.
 - 3) Διευθέτησις τυχόν αντιθέσεων εν φιλοδοξία προς αποφυγήν κατακερματισμού.
 - β) Κατάληξις επί του ψηφοδελτίου μέχρι 14ης το βραδύτερον. Κοινή γραμμή
 - γ) Τυπογραφείο. Άμεσος έκδοσις ψηφοδελτίου την επομένην.
 - δ) Κινητοποίησις (2-3 αυτοκίνητα κατά σχολή κλπ.).
Το έγγραφο αυτό φέρει ημερομηνία 6 Νοεμβρίου 1972.

Εκτός από το σημείωμα αυτό, που αποτελεί κατά κάποιον τρόπο έναν οδηγό δράσης για τα άμεσα μέτρα που πρότεινε η Ασφάλεια για να αντιμετωπιστούν οι φοιτητικές αρχαιρεσίες, ακολούθησαν και ένα σωρό άλλα μέτρα.

Το σπουδαιότερο όμως μέτρο για μας ήταν η πληροφορία που είχαμε από τότε ότι η Ασφάλεια ετοίμαζε μυστική λίστα με τους τότε δραστηριοποιημένους φοιτητές. Αυτός ο κατάλογος αργότερα έγινε γνωστός και το ευτύχημα ήταν ότι, παρ' όλο που περιείχε μέσα αρκετά ονόματα στελεχών, δεν περιείχε παρά ελάχιστα ονόματα των μελών των επιτροπών πάλης, που αποτελούσαν και την ηγεσία του τότε αγώνα.

Αυτό δείχνει πως, παρά τα μέτρα του χαφιεδισμού και της τρομοκρατίας, το φοιτητικό κίνημα είχε πάντα τον τρόπο να προφυλάσσει στις δύσκολες στιγμές την πρωτοπορία του και τις διάφορες κατακτήσεις του.

Όπως ήταν φυσικό, η αγωνιστική συμμετοχή στις φοιτητικές εκλογές στις 20 Νοέμβρη του '72 έφερε σε ανοικτή σύγκρουση ένα μέρος της τότε πρωτοπορίας του φοιτητικού κόσμου με τις υπηρεσίες καταστολής της χούντας.

Αρκετά στελέχη αναγκαστικά έγιναν γνωστά στην Ασφάλεια στη διάρκεια της αντιπαράθεσης με τους διορισμένους κατά τη διεξαγωγή των συζητήσεων, που ήταν σκληρές και μαχητικές.

Παρ' όλα αυτά, η Ασφάλεια, είτε γιατί ήταν σίγουρη από τα μέτρα καταστολής και περιφρόνδησης που πήρε, είτε επειδή γίνονταν οι αρχαιρεσίες και ήθελε να δικαιολογήσει μια τυπική αντιπαράθεση, είτε επειδή τα είχε στην «τσέπη» ανά πάσα στιγμή, είτε επειδή ήταν βέβαιη για το αποτέλεσμα των εκλογών, είτε για άλλους λόγους πολιτικής σκοπιμότητας, ανέχτηκε για ένα μικρό διάστημα τη δράση των στελεχών αυτών.

Αυτό ήταν και το μεγάλο της λάθος, γιατί έστω και με λίγη ανεκτικότητα η νεολαιίστικη δράση πληρώνεται ακριβά, και πολύ περισσότερο όταν την καθοδηγούν νέοι με τη δυναμικότητα και το αγωνιστικό ταμπεραμέντο του Ρεβελάκη.

Η δράση του σ' αυτό το διάστημα ήταν πολύμορφη και πολύ αποδοτική. Ο ίδιος μας έλεγε ότι δεν ήταν πλασμένος για κρυφή πρακτική —ο φανερός αγώνας δράσης πήγαινε περισσότερο στο χαρακτήρα του. Όταν εκείνες τις μέρες του είπαμε ότι οι χαφιέδες κι οι μπάτσοι τον είχαν επισημάνει και του ξητήσαμε να φυλάγεται, αυτός χαμολελώντας μας είπε: «Μηνύστε τους ότι πάσχω από δημοκρατικό τέτανο και μόλις με δαγκώσει η χούντα την έχει βαμψένη. Καλά όμως κάνατε και μου το 'πατε για να διαλέξω εγώ τη στιγμή.»

Κι αυτή η στιγμή βέβαια δεν άργησε να θει, γιατί ο Νίκος

ήξερε να περιμένει, να προβλέπει και προπάντων να δρα.

Η μέρα των χουντικών εκλογών ήταν γι' αυτόν η στιγμή που περίμενε. Το «περίμενε» είναι φραστικό, γιατί νομίζω ότι τίποτα δεν έρχεται όταν το περιμένεις μονάχα.

Ο Νίκος δούλεψε σκληρά σε όλο το διάστημα. Καταρχήν πάλεψε έντονα να κερδίσει την υποψηφιότητα δημοκρατικών υποψηφίων στα ψηφοδέλτια των σχολών. Σε αυτό το ξήτημα κατάφερε να παραμερίσει τις επιφυλάξεις αρκετών στελεχών του κινήματος, που υποστήριζαν ότι η υποψηφιότητα εκθέτει σε κίνδυνο τους δημοκρατικούς φοιτητές και εμποδίζει τη δράση τους, ενώ ο Νίκος υποστήριξε ακριβώς το αντίθετο. Άλλα παραμέρισε και τις αντιρρήσεις από τη μεριά των χουντικών λέγοντας: «Τι εκλογές θα κερδίσετε και από ποιους θα τις κερδίσετε, όταν δε δέχεσθε να έχετε αντιπάλους.» Έδωσε μάλιστα ο ίδιος το παράδειγμα, θέτοντας υποψηφιότητα στο ψηφοδέλτιο της σχολής του.

Όπως ήδη έχω γράψει και παραπάνω, κάθε κρίσιμη απόφαση μέσα στους φοιτητικούς χώρους περνούσε μόνο όταν συνοδευόταν και από ένα παράδειγμα πρακτικής. Έτσι και τώρα, την υποψηφιότητα του Ρεβελάκη την ακολούθησαν πολλοί άλλοι δημοκρατικοί φοιτητές, τόσο από τη Σχολή Τοπογράφων, όσο και από όλες τις άλλες σχολές του Πολυτεχνείου.

Έτσι, κάτω από την ανάγκη των περιστάσεων, αποφασίστηκε και η δυναμική συμμετοχή αρκετών δημοκρατικών στελεχών στα ψηφοδέλτια των χουντικών εκλογών.

Η συμμετοχή βέβαια αυτή στα χουντικά ψηφοδέλτια, κάτω από τέτοιες συνθήκες, καταντούσε να παίρνει συμβολικό χαρακτήρα, γιατί κανείς δεν έτρεφε αυταπάτες και κανείς δεν πίστευε ότι οι χουντικοί θα ανέχονταν έστω και την παρουσία μερικών δημοκρατικών στα διοικητικά τους συμβούλια.

Η συμμετοχή έστω και ενός μέσα στα διοικητικά συμβούλια των χουντικών ήταν αδύνατη, και σαν σκέψη και σαν

πράξη, και οποιοσδήποτε δημοκρατικός σύμβουλος εκλεγόταν θα εξαναγκαζόταν αμέσως να παραιτηθεί. Μονάχα αν μπορούσε να κερδηθεί ολόκληρο το διοικητικό συμβούλιο έστω και μιας σχολής, τότε θα μπορούσε να σταθεί στα πόδια του, τότε μόνο η χούντα δε θα τολμούσε να το εξαναγκάσει σε παραιτηση.

Κανείς λοιπόν δεν πίστευε σε κάτι τέτοιο, μόνο ο Ρεβελάκης, που και εδώ ακόμα είχε άλλη γνώμη.

Είχε όμως ετοιμάσει ένα σχέδιο, γιατί μέχρι την ημέρα των εκλογών είχε αποκτήσει και πείρα και διορατικότητα πρακτικής. Βρήκε λοιπόν το πιο ασθενές σημείο των χουντικών εκλογών και χτύπησε έξυπνα, δυναμικά, μεθοδικά και αποτελεσματικά τη χούντα εκεί που πονούσε πάρα πολύ. Κατάφερε και πήρε, με καθαρές δημοκρατικές διαδικασίες, τις εκλογές του συλλόγου του και να πώς:

Γράψαμε παραπάνω πως η τότε Κυβέρνηση τη φοιτητική εκλογή της βίας και της νοθείας ήθελε να την επικυρώσουν με την υπογραφή τους οι κοσμήτορες καθηγητές, που με νόμο είχε ορίσει σαν υπεύθυνους συμβούλους των φοιτητικών σωματείων. Ο Ρεβελάκης, σαν υποψήφιος στο νέο διοικητικό συμβούλιο της Σχολής Τοπογράφων, άρπαξε την ευκαιρία.

Ο ίδιος σε μια σύσκεψη είχε πει ότι η χούντα, θέλοντας να σκάψει καλά το λάκκο των φοιτητικών εκλογών, υπάρχει μια περίπτωση στις χίλιες να πέσει η ίδια μέσα, αλλά δεν αποκάλυψε το σχέδιό του. Τώρα του δινόταν η ευκαιρία να το εφαρμόσει. Βέβαια ήξερε τις συνέπειες, αλλά δεν τις υπολόγισε ούτε τις φοβήθηκε, γιατί ήξερε ότι θα δημιουργούσε ένα τεράστιο ρήγμα στον πανίσχυρο μηχανισμό της χούντας και έκρινε ότι άξιζε οποιαδήποτε θυσία.

Όταν την ημέρα των εκλογών ο κοσμήτορας της Σχολής Τοπογράφων, καθηγητής Αργυράκος, έφτασε το πρώιμο για να παρευρεθεί τυπικά στο άνοιγμα της κάλπης, ο Νίκος τον περίμενε έξω από την πόρτα και του είπε:

«Κύριε καθηγητά, όπως ξέρετε, εμείς οι φοιτητές έχουμε

ζητήσει για τις εκλογές αυτές εγγυήσεις, οι οποίες όμως δε δόθηκαν. Η μοναδική εγγύησή μας είστε σεις. Εκεί που θα μπείτε, αν οι εκλογές δεν είναι τίμιες, η τιμή και η υπόληψη ενός ανθρώπου θα λερωθεί και ο άνθρωπος αυτός είστε σεις. Σας δίνω το λόγο μου ότι θα τη λερώσω εγώ. Λέγομαι Ρεβελάκης Νίκος, τριτοετής της Σχολής Τοπογράφων Μηχανικών.»

Ο καθηγητής τέθηκε έτσι για πρώτη φορά ίσως μπροστά στις ευθύνες του. Ο Ρεβελάκης μπήκε μαζί του και ψήφισε. Άλλα όταν βγήκε, την άραξε έξω από την πόρτα από το πρώιμο μέχρι το βράδυ και δεν άφησε τον καθηγητή να φύγει ούτε στιγμή, ούτε για κατούρημα, που λέει ο λόγος.

Οι χουντικοί, κάτω από τη συνεχή παρουσία του καθηγητή και τη δυναμική παρουσία του Νίκου, δεν μπόρεσαν να κάνουν νοθεία και έτσι στη Σχολή Τοπογράφων βγήκαν 6 δημοκρατικοί υποψήφιοι επί συνόλου 7 που εκλέχθηκαν. Ο μοναδικός χουντικός που εκλέχτηκε ήταν ο Φραντζολάς.

Την άλλη μέρα, το επείγον σήμα που έφτανε στην Ασφάλεια, με τα συγκεντρωτικά αποτελέσματα των φοιτητικών εκλογών, ανέφερε: «Όλες οι σχολές, πλην των τοπογράφων.»

Βέβαια και στη Σχολή Χημικών Μηχανικών, όπου υπήρχαν μαχητικοί δημοκρατικοί αγωνιστές φοιτητές και όπου έγιναν εκλογές με ελεγχόμενη εφορευτική επιτροπή, εκλέχτηκαν δημοκρατικοί εκπρόσωποι των σπουδαστών, χωρίς όμως να φθάσουν τη συντριπτική πλειοψηφία της Σχολής Τοπογράφων.

Ο Ρεβελάκης, με την ενέργειά του αυτή, το να επιβάλει δηλαδή στη σχολή του άφογες δημοκρατικές διαδικασίες παρά τη θέληση των αρχών και τα μέτρα τρομοκρατίας, ξεφτίλισε μόνος του ολόκληρο το μηχανισμό καταπίεσης, βίας και νοθείας. Ρεζίλεψε ολόκληρη τη χούντα και βέβαια θα έπρεπε να πληρώσει γι' αυτό. Και πλήρωσε, αλλά νικηφόρα και μ' αξιοπρέπεια.

Η νίκη αυτή της Σχολής Τοπογράφων Μηχανικών θα

αναπτερώσει και όλες τις ελπίδες και το ηθικό ολόκληρου του φοιτητικού κινήματος. Η σπουδάζουσα νεολαία είχε δώσει μια άνιση μάχη και την κέρδισε τουλάχιστον ηθικά —απέδειξε ότι όταν υπάρχει η δύναμη και το θάρρος για έντονο και διαρκή αγώνα, όλα γίνονται.

Έτσι, στο φοιτητικό χώρο θα συμβεί για πρώτη φορά στα χουντικά χρονικά να υπάρχουν μέσα στα διοικητικά συμβούλια των χουντικών και μερικοί «νόμιμοι» εκπρόσωποι του φοιτητικού κινήματος. Δυο-τρεις απ' αυτούς ήταν ταυτόχρονα και μέλη των παρανομων επιτροπών του αγώνα, όπως ο Ρεβελάκης.

Αυτό το γεγονός ήταν πολύ σημαντικό γιατί έδινε το δικαίωμα, έστω και με μεγάλη δυσκολία, να περνάει μια διαφορετική άποψη: όχι βέβαια στα διοικητικά συμβούλια, αλλά τουλάχιστον μέσα στις σπουδαστικές συνελεύσεις που αυτά διοικούσαν.

Η μεγάλη όμως νίκη και η μοναδική που κερδήθηκε ήταν αυτή της Σχολής Τοπογράφων Μηχανικών, γιατί, όπως ήταν φυσικό, αποτέλεσε τον κεντρικό πυρήνα νόμιμης δράσης σε όλες τις ανώτατες σχολές, όχι μόνο της Αθήνας, αλλά ολόκληρης της χώρας.

Ένα δημοκρατικό συμβούλιο, και μάλιστα στα χέρια των επιτροπών πάλης εκείνη την εποχή και κάτω από τέτοιες συνθήκες τρομοκρατίας, ήταν κάτι που κανείς δεν περίμενε.

Για την ιστορία όχι μόνο του φοιτητικού κινήματος, αλλά και όλης της μεταπολεμικής Ελλάδας, αξίζει να αναφέρουμε τα αποτελέσματα της Σχολής Τοπογράφων του ΕΜΠ σε εκείνες τις εκλογές.

Για να εκτιμηθεί περισσότερο η αξία αυτού του αποτελέσματος, θα αναφέρω μερικά από τα γεγονότα που συνέβησαν την ημέρα των εκλογών σε διάφορες σχολές, όπως τα περιγράφει πολύ συνοπτικά ο δημοσιογράφος Γιώργος Γάτος στο βιβλίο του *Πολυτεχνείο, ρεπορτάζ με την ιστορία*.

«Τη μέρα των εκλογών, για μια ακόμα φορά η ατμόσφαιρα είναι ηλεκτροσμένη και εκρηκτική. Η αντιπαράθεση των φοιτητών με τους διορισμένους γίνεται σκληρή και μαχητική. Στο Πολυτεχνείο, την Ιατρική, την Πάντειο, την Ανωτάτη Εμπορική και άλλες σχολές σημειώνεται θεαματική αποχή.

»Η Ασφάλεια κάνει αθρόες συλλήψεις δημοκρατικών φοιτητών. Στη Νομική της Αθήνας οι εκλογές καταλήγουν σε επεισόδια, το ίδιο και στο Πολυτεχνείο.

»Στη Νομική, μπροστά στο όργιο της βίας και της νοθείας, οι φοιτητές διαβάζουν σχετική διαμαρτυρία και αποφασίζουν να εγκαταλείψουν το κτίριο. Στην έξοδο εμποδίζονται βίαια από την αστυνομία. Στις δύο και τέταρτο η αστυνομία μπαίνει μέσα στις αίθουσες και με πρωτοφανή αγριότητα βγάζει τους φοιτητές έξω. Οργανώνεται διαδήλωση προς το Πολυτεχνείο. Οι αστυνομικοί πέφτουν με μανία στο προαύλιο και διώχνουν έξω τους συγκεντρωμένους σπουδαστές με βαρβαρότητα. Εκείνοι οργανώνουν διαδήλωση που γρήγορα διαλύεται.

»Τα αποτελέσματα που βγάζει η Ασφάλεια και ανακοινώνει η Κυβέρνηση είναι τραγελαφικά. Μονάχα στους Χημικούς-Μηχανικούς, όπου οι εκλογές έγιναν με εκλεγμένες εφορευτικές επιτροπές, εκλέχτηκαν οι πραγματικοί επικρόσωποι των φοιτητών.

»Οι φοιτητές καταγγέλλουν ανοικτά και δημόσια το όργιο της βίας και της νοθείας. Ένας φοιτητής, υποψήφιος στη Θεολογική Σχολή, καταγγέλλει ότι ψηφίστηκε από 45 φοιτητές και του καταλόγισαν μονάχα 28 προτιμήσεις. Και προσκομίζει δήλωση και των 45 συναδέλφων του που τον ψήφισαν.

»Στο Πανεπιστήμιο της Πάτρας βουλώνουν οι αποχετεύσεις από τα ψηφοδέλτια όπου έχουν σταυρωθεί οι δημοκράτες υποψήφιοι.

»Ο περιβόλτος υφυπουργός Προπαγάνδας της χούντας Σταματόπουλος, με θράσος, ωστόσο δηλώνει: «Αι αρχαιο-

σίαι διεξήχθησαν ομαλώς, πλην μίας περιπτώσεως (εδώ ακριβώς υπονοεί τη Σχολή Τοπογράφων και την ενέργεια του Ρεβελάκη). Εναντίον των τρομοκρατών θα κινηθεί ο νόμος. Η θητική ευθύνη βαρύνει τους υποκινητάς —τους κομμουνιστάς και ορισμένους παλαιοκομματικούς.”»

Στην περιγραφή αυτή αξίζει να σημειωθεί μόνο μια διευκόνιση. Εκλεγμένες εφορευτικές επιτροπές στην ουσία δεν υπήρξαν, γιατί σε όλες τις σχολές τα διορισμένα ΔΣ επέβαλαν τις δικές τους.

Αν στη Σχολή των Τοπογράφων και στη Σχολή των Χημικών Μηχανικών του ΕΜΠ βγήκαν πραγματικά αποτελέσματα, αυτό συνέβη γιατί στη μεν πρώτη πρόλαβε ο Ρεβελάκης, με τον τρόπο που ήδη περιγράψαμε, στη δε δεύτερη η επιτροπή του αγώνα —με δυναμικούς σπουδαστές, όπως οι αδελφοί Γκέκα, η Έφη Παπακωνσταντίνου και άλλοι— κατάφερε να ελέγξει και ταυτόχρονα να επικυρώσει τα αποτελέσματα από τον κοσμήτορα της Σχολής, πριν η Εφορευτική Επιτροπή των χουντικών προλάβει να τα νοθεύσει.

Τα νέα Διοικητικά Συμβούλια που προέκυψαν από αυτές τις εκλογές θα αναλάβουν τις διοικήσεις των φοιτητικών συλλόγων στις 24 του ίδιου μήνα. Στις συνελεύσεις όμως που κάνονται, προεδρεύει πάλι ο Πρόεδρος του συλλόγου, ο οποίος εκλέγεται εκ των προτέρων από τα άλλα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου.

Η πρώτη όμως δημοκρατική συνέλευση στην ιστορία του φοιτητικού κινήματος, που είναι αυτή της Σχολής Τοπογράφων του ΕΜΠ, θα εκλέξει για πρώτη φορά Πρόεδρο απ' όλα τα μέλη της, και αυτός δεν είναι άλλος από τον Νίκο Ρεβελάκη, που μάλιστα εκλέχτηκε παμφηφεί —τον ψήφισαν ακόμα και οι χουντικοί, γιατί την πρώτη μέρα δεν μπόρεσαν να αντιδράσουν.

Κατόπιν, με υποδειγματικές δημοκρατικές διαδικασίες, η συνέλευση αυτή θα ψηφίσει το προεδρείο της: Πρόεδρος, Γιάννης Αλαβάνος. Αντιπρόεδρος, Ποταμιάνος Γεράσιμος.

Γενικός Γραμματέας, Κατωπόδης Ηλίας. Ταμίας, Καναβάκης Σταύρος. Μέλη: Νίκος Ρεβελάκης, Γκούζιας Χρήστος και ο χουντικός Φραντζόλας Βασίλειος. Αναπληρωματικοί: Τσελάλης Αντώνης, Τζινιέρης Γεώργιος, Δεντάκος Κώστας.

Ο Νίκος, πιστός στην τακτική του αγώνα του, θα παραμείνει απλό μέλος του νέου Διοικητικού Συμβουλίου. Θα εκλέγεται όμως συνέχεια πρόεδρος της γενικής συνέλευσης, γιατί όλοι αναγνωρίζουν την ικανότητά του να διευθύνει και να κατευθύνει τις συζητήσεις.

Η ομιλία του στην πρώτη εκείνη δημοκρατική συνέλευση του συλλόγου του θα είναι εντυπωσιακή. Ο Μάκης Τηλιγάδας, αλλά και άλλοι τότε σπουδαστές και σπουδάστριες της Σχολής Τοπογράφων, θυμούνται και διηγούνται ακόμα και σήμερα τη διαλογική επιδεξιότητα του Ρεβελάκη τις δύσκολες εκείνες μέρες.

Γιατί, μετά την ανοχή των πρώτων ημερών, οι χουντικοί της Σχολής Τοπογράφων σιγά-σιγά, μεθοδικά, καθοδηγούμενοι από διάφορους εξωφροτητικούς (φασιστικές οργανώσεις που ήθελαν να ελέγχουν τους σπουδαστικούς συλλόγους), θα αρχίσουν τις αντιδράσεις.

Ο Νίκος, θέλοντας στην αρχή να μην τους εξωθήσει στα άκρα και προπαντός να κερδίσει χρόνο, ώστε να συνειδητοποιηθούν όλοι οι σπουδαστές της σχολής πάνω στα δημοκρατικά αιτήματα και προβλήματα του χώρου, επέτρεπε στους χουντικούς να μιλάνε στις συνελεύσεις και μάλιστα έθετε τις προτάσεις και τα αιτήματά τους σε ψήφιση από τη συνέλευση.

Στις γελοίες πολλές φορές αντιπαραθέσεις των χουντικών, απαγόρευε τα γιουνχαϊτά από τη συνέλευση και απαντούσε ο ίδιος, λέγοντας τα γνωστά και ετοιμόλογα καλαμπούρια του για να απαλύνει το οξύ πνεύμα των οποιωνδήποτε συζητήσεων.

Χαρακτηριστική είναι η απάντηση που έδωσε στον αρχιχουντικό Τσελάλη, όταν κατηγόρησε τον πρόεδρο του συλ-

λόγου Αλαβάνο ότι μόνο ευχές έκανε για τα προβλήματα των υπομηχανικών, που υποτίθεται ότι υπεράσπιζαν οι χουντικοί, και ότι καλό θα ήταν στο τέλος να κάνει και κάνα... ευχέλαιο.

Ο Νίκος του πέταξε το γνωστό καλαμπούρι «θα το κάνουμε, συνάδελφε, και αυτό, αλλά βλέπεις... ασθενεί ο Αρχιεπίσκοπος», προγκίζοντας έτσι τις θορυβώδεις προηγούμενες συζητήσεις και το ενδιαφέρον των χουντικών για την ασθενεία του τότε διορισμένου αρχιεπισκόπου Ιερωνύμου.

Λίγο αργότερα, οι αντιδράσεις και οι πιέσεις θα ενταθούν, έχοντας σκοπό να ωθήσουν τα μέλη του μοναδικού εκλεγμένου Διοικητικού Συμβουλίου σε παραίτηση. Ένας ολόκληρος ξεχωριστός μηχανισμός θα δημιουργηθεί γι' αυτόν ακριβώς το λόγο.

Το Σπουδαστικό της Ασφάλειας και όλος ο εξωτερικός μηχανισμός καταστολής, παρακρατικοί, εσατζήδες, πράκτορες της ΚΥΠ, σε συνεργασία με τον εσωτερικό μηχανισμό καταπίεσης όλων των σχολών του Πολυτεχνείου, που αποτελούνταν από τον κυβερνητικό Επίτροπο, τους χαφιέδες, υπαλλήλους της γραμματείας, τους στρατιωτικούς φοιτητές, τους χουντικούς προέδρους, τους κλητήρες δουφιάνους, έκαναν ό,τι μπορούσαν για να τρομοκρατήσουν τους σπουδαστές τοπογράφους-μηχανικούς και μαζί τους όλους τους σπουδαστές, αλλά σαν βασικό στόχο είχαν το εκλεγμένο Διοικητικό Συμβούλιο της Σχολής Τοπογράφων.

Ο Ρεβελάκης πολύ εύκολα θα καταλάβει και θα διασθανθεί τους σκοπούς τους και θα θελήσει να προλάβει τα αποτελέσματα.

Με αρκετά γρήγορες και έξυπνες ενέργειες προσπαθεί να κατοχυρώσει τις δημοκρατικές διαδικασίες της σχολής του, φέρνοντας έτσι προ τετελεσμένου γεγονότος τους χουντικούς.

Αξίζει να σημειωθεί ότι παρά τα αποτελέσματα βίας και νοθείας, που επακόλουθό τους ήταν να εκλεγούν σε όλες τις ανώτατες σχολές χουντικά διοικητικά συμβούλια πλην

ενός, παρ' όλα αυτά για να πραγματοποιηθεί γενική συνέλευση χρειαζόταν άδεια από την Ασφάλεια. Επιπλέον, οι τότε εκλεγμένοι πρόεδροι εκτελούσαν άνευ συζητήσεως και χρέη προέδρων των γενικών συνελεύσεων.

Ο Ρεβελάκης, σε εκείνες τις πρώτες γενικές συνελεύσεις, όχι μόνο προέδρευε χωρίς την άδεια της Ασφάλειας, αλλά ζήτησε και πέτυχε να ψηφιστεί εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας, καθιστώντας έτσι μοναδικό κυρίαρχο διοίκησης τη Γενική Συνέλευση της σχολής του. Πριν προλάβει να αντιδράσει η χούντα, με τη βοήθεια του δημοσιογράφου Μηνά Παπάζογλου, που είχε τότε τη στήλη, στην εφημερίδα *Ta Nέa*, «Οι νέοι και τα προβλήματά τους», καταγγέλλει ανοικτά την επέμβαση του κυβερνητικού Επιτρόπου και των άλλων εξωσυμβουλιακών παρεμβάσεων στο νέο Διοικητικό Συμβούλιο, προβάλλοντας έξυπνα το επιχείρημα διαμέσου του Τύπου ότι «μετά τη διενέργεια των πρόσφατων εκλογών, ανεξάρτητα από τον τρόπο και το αποτέλεσμά τους, ο θεσμός του κυβερνητικού Επιτρόπου στα ανώτατα ιδρύματα εξανεμίζει στο ελάχιστο τη διοίκηση και το κύρος των διοικητικών συμβουλίων, που η ίδια η κυβέρνηση εξέλεξε».

Εδώ πρέπει να αναφέρω ότι η χούντα, όπως και όλα τα στρατοκρατικά καθεστώτα, φοβόταν πολύ τον Τύπο. Εκείνη τη χρονιά, μετά από μια σειρά αυστηρούς ελέγχους και παρεμβάσεις, εξαιτίας των οποίων είχε γίνει καταγέλαστη στους άλλους Ευρωπαίους, η χούντα είχε επιβάλει μια μορφή αυστηρής αυτολογοχρισίας στον Τύπο.

Πολύ φευγαλέα, και με το θάρρος και την ικανότητα ελάχιστων εν ενεργείᾳ δημοκρατικών δημοσιογράφων, περνούσαν μερικές ειδήσεις και σχόλια σαν είδος καλόπιστης κριτικής προς την τότε «Κυβέρνηση».

Αξίζει να σημειωθεί η μεγάλη προσφορά στους σπουδαστές και γενικά στο φοιτητικό κίνημα του συναδέλφου Μηνά Παπάζογλου, που σχεδόν σε όλο το διάστημα της

δικτατορίας έκανε το σπουδαστικό ρεπορτάζ στην εφημερίδα *Ta Nέa*. Είναι ίσως η μοναδική φορά που η μαχητικότητα ενός νέου ανθρώπου, σε συνδυασμό με το πάλαι ποτέ λειτούργημα της δημοσιογραφίας, κάτω από τις πιο δύσκολες συνθήκες έφερε τόσο μεγάλο αποτέλεσμα.

Ο Μηνάς Παπάζογλου δικαίωσε τη μαχητική δημοσιογραφία. Τότε είχε το θάρρος και σε πολύ δύσκολες στιγμές, κάτω από τη μύτη της χούντας, κατάφερε να εισχωρήσει μέσα στην καρδιά του φοιτητικού κινήματος και να μεταφέρει τους παλμούς του σιγά-σιγά και μεθοδικά προς τον έξω κόσμο.

Έτσι, και κατά την περίοδο μετά τις εκλογές, συμπαραστάθηκε όπως μπορούσε στο μοναδικό δημοκρατικό σύλλογο που προέκυψε απ' αυτές.

Είναι γεγονός ότι ο Ρεβελάκης, αμέσως μετά την εκλογή του ΔΣ, είτε λόγω χαρακτήρα είτε λόγω τακτικής, πέρασε στην ενεργό και φανερή δράση. Έκανε ένα σωρό καταγγελίες στη Γενική Συνέλευση αλλά και στον Τύπο με τη βοήθεια του Μηνά.

Αμέσως τις πρώτες μέρες μετά τις εκλογές κατάγγειλε, όπως είπαμε, τις παρεμβάσεις του κυβερνητικού Επιτρόπου, αλλά ταυτόχρονα επεσήμανε στις συνελεύσεις ότι η ηγεσία του υπουργείου Παιδείας (με τον Γκαντώνα και τα άλλα επιτελικά στελέχη) απαρτίζεται από στρατιωτικούς και ζήτησε την αντικατάστασή τους από πολίτες με αποδειγμένο επιστημονικό κύρος.

Καταγγέλλει για άλλη μια φορά το θέμα των υπομηχανικών, που με την αναμόχλευση των χουντικών πάντα εξακολουθούσε να απασχολεί το σπουδαστικό χώρο.

Με αφορμή αυτές τις καταγγελίες του Νικόλα, οι χουντικοί εντείνουν τις πιέσεις στα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου της Σχολής Τοπογράφων, καλώντας τα με ειδική πρόσκληση να περάσουν από την Ασφάλεια. Θα αρχίσουν έντονες ψυχολογικές πιέσεις, χωρίς όμως αποτέλεσμα.

Ο Νικόλας θα δώσει πολύ έξυπνα στον Καραπαναγιώτη να καταλάβει ότι οι ενέργειες του ΔΣ είναι νόμιμες, γιατί είναι εκλεγμένο με νόμιμες διαδικασίες από πρόσφατες εκλογές, και ότι δεν είναι διατεθειμένος να αποποιηθεί αυτή τη νομιμότητα ούτε αυτός ούτε τα άλλα μέλη του ΔΣ του συλλόγου.

Ο Καραπαναγιώτης θα καταλάβει και θα θέσει σε εφαρμογή τα άλλα μέσα.

Στις 20 του Δεκέμβρη, λίγο πριν τις διακοπές των Χριστουγέννων, και ενώ ο Ρεβελάκης θα πηγαίνει σπίτι του, στον Κολωνό, στις δέκα περίπου το βράδυ θα δεχτεί οργανωμένη επίθεση των μπάτσων, που με ένα μικρό φροτηγό αυτοκίνητο θα επιδιώξουν επανειλημμένα να τον ξεκάνουν. Γλιτώνει χάρη στην ετοιμότητα και την ψυχοραμία του.

Την άλλη μέρα όμως, αντί να πανικοβληθεί, θα δράσει κεραυνοβόλα. Έρχεται σε επαφή διαμέσου του Παπάζογλου με τον ανταποκριτή του BBC και με ανοικτή διαμαρτυρία καταγγέλλει τις απαράδεκτες αυτές ενέργειες και τα σχέδια εκφοβισμού των χουντικών.

Σε μια εκπομπή του αμέσως μετά τα Χριστούγεννα, το BBC, σχολιάζοντας τις πρώτες φοιτητικές εκλογές, θα μεταδώσει και την είδηση ότι απειλείται και κινδυνεύει σοβαρά η ζωή των μελών του ΔΣ της Σχολής Τοπογράφων του ΕΜΠ, του μοναδικού δημοκρατικού φοιτητικού συλλόγου που κατάφερε να επιβιώσει από τις πρόσφατες εκλογές βίας και νοθείας της χούντας. Ταυτόχρονα θα καταγγείλει απόπειρα κατά της ζωής του Προέδρου της Γενικής Συνέλευσης Νίκου Ρεβελάκη.

Στο διάστημα ενός μηνός, από τις 24 Νοέμβρη που ανέλαβαν τα νέα ΔΣ που προέκυψαν από τις εκλογές της νοθείας μέχρι τις 22 του Δεκέμβρη, παραμονές των Χριστουγέννων, η κλιμάκωση του αγώνα και η ανοικτή αντιπαράθεση στο καθεστώς παίρνει μια γρήγορη και έντονη μορφή.

Είναι η αρχή της πιο κρίσιμης περιόδου του φοιτητικού κινήματος. Ο Ρεβελάκης σ' αυτό το διάστημα, λόγω ιδιοσυγκρασίας, θα βρεθεί ξανά στο μάτι του κυκλώνα. Δεν το βάζει κάτω όμως. Προσπαθεί να πετύχει, με την πολύτιμη εμπειρία που διαθέτει, μια μαχητικότητα και μια μαζικότητα στο κίνημα, που αρχίζει έντονα να μεγαλώνει, ώστε να ξεπεραστεί η περίοδος των διακοπών των Χριστουγέννων που φτάνουν χωρίς συνέπειες και χωρίς να χάσει το ρυθμό της αγωνιστικότητάς του.

Για να είναι περισσότερο σίγουρος γι' αυτό, τις παραμονές των Χριστουγέννων, λίγο πριν τις διακοπές, καταγγέλλει τα συμβούλια των φοιτητικών συλλόγων που προέκυψαν από τις νόθες εκλογές ότι έχουν χάσει το κύρος τους και ότι βρίσκονται σε πλήρη αδράνεια και πλήρη ανυκανότητα. Και προτείνει, αμέσως μετά τις γιορτές, τη σύγκληση ανοιχτών συνελεύσεων σε όλες τις σχολές για την εκλογή νέων εκλεγμένων επιτροπών από μαχόμενους σπουδαστές για την αντιμετώπιση των νέων προβλημάτων.

Η τελευταία του αυτή ενέργεια κατά βάθος ήταν πολύ μελετημένη και έγινε για αντιπεριστασμό στις πιέσεις και τον εκφοβισμό που ασκούσε η Ασφάλεια, αλλά κι ο ίδιος ο Καραπαναγιώτης, για να επιτύχει την παραίτηση των μελών του μοναδικού δημοκρατικού συμβουλίου στο φοιτητικό χώρο.

Έτσι, μετά τις διακοπές των Χριστουγέννων, ο αγώνας δε θα καλύπτει ούτε λεπτό —οι αντιδικταρικές εκδηλώσεις αρχίζουν πιο έντονα. Και το σπουδαιότερο, ακολουθούν πιστές στο κάλεσμα του Ρεβελάκη οι πρώτες γενικές συνελεύσεις με πρωτοβουλία των μαχόμενων σπουδαστών.

Στη γενική συνέλευση των τοπογράφων, σε ανοικτή συζήτηση και μετά την ψηφοφορία που θα ακολουθήσει, θα βγει η πρώτη εκλεγμένη επιτροπή του αγώνα. Έτσι, μετά τις μυστικές και τις παρανομες, σειρά έχουν τώρα οι εκλεγμένες επιτροπές του αγώνα. Το κίνημα με τη λαϊκή δύναμη

αυτών των επιτροπών θα φτάσει στο κορύφωμα της δράσης του.

Ο Νικόλας είναι τώρα και αιρετός σύμβουλος και εκλεγμένο μέλος των επιτροπών πάλης κάτω από τις γρήγορες εξελίξεις του αγώνα.

Ο Παττακός θα 'ρθει στην ανάγκη να καλέσει τα «αιρετά διοικητικά συμβούλια» για να τους δώσει οδηγίες. Σε μια καυστική παρατήρηση του Παττακού εναντίον των εκλεγμένων, δηλαδή των παράνομων επιτροπών, ο Ρεβελάκης θα πάρει το θάρρος και θα του πει:

«Εγώ είμαι και αιρετός και εκλεγμένος. Θέλω λοιπόν να σας πω ότι οι εκλεγμένες επιτροπές δεν καθοδηγούνται από τους παλαιοκομιματικούς ούτε από τους κομμουνιστές, όπως λέτε, αλλά εκφράζουν τα αιτήματα και τα προβλήματα του φοιτητικού χώρου με δημιοκρατικές διαδικασίες...»

»Όσο για τη γνώμη σας, «ότι οι εκλογές που έγιναν ήταν τίμιες και αντιπροσωπευτικές», ας μου επιτραπεί να έχω άλλη γνώμη: που κι αν ακόμα συνέπιπτε με τη δική σας, πρέπει να ξέρετε ότι «η γυναίκα του Καίσαρα δεν αρκεί μόνο να είναι τίμια αλλά και να φαίνεται τίμια».»

Ο Παττακός θα καταλάβει καλά —θα προσπαθήσει να χαμογελάσει και θα του πει: «Τότε χαίρομαι, διότι είστε ένα άτομο κοινής αποδοχής.» Το πόσο χάρηκε θα φανεί αμέσως παρακάτω.

Ο Νίκος πηγαίνει πάντα μπροστά και, μαζί με άλλα συνδικαλιστικά στελέχη που έχουν αναδειχθεί μέσα από την ίδια την πάλη και την αντιπαράθεση με το καθεστώς, προσπαθεί για μεθόδευση νέων διεκδικητικών αγώνων.

Υποστηρίζει ότι η προμετωπίδα του αγώνα πρέπει να περιέχει ένα πλατύ φοιτητικό αίτημα για να προβληματίζει και τους μη πολιτικοποιημένους φοιτητές. Και γι' αυτό καταγγέλλει ανοιχτά την προσπάθεια του καθεστώτος, πρώτο να ιδρύσει ξενόγλωσσα Πανεπιστήμια στην Αθήνα, δεύτερο να ισοβαθμίσει τις σχολές Αστυνομίας και Χωρο-

φυλακής με τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, με τον προφανή σκοπό να ανοίξουν οι πόρτες των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων στους αστυνομικούς και τους χαριέδες, για να διαβρωθεί και να αλωθεί από τα μέσα το φοιτητικό κίνημα.

Αυτό το τελευταίο, σε συνάρτηση με μια σειρά άλλα γεγονότα που θα ακολουθήσουν, και ειδικά με την πρώτη μεγάλη μαζική αντιπαράθεση της χρονιάς και το ταυτόχρονο κλείσιμο των σχολών του Πολυτεχνείου λόγω της αποχής των σπουδαστών από τα μαθήματα, δίνει την ευκαιρία στην Ασφάλεια κατά τις 26 Γενάρη του '73 να συλλάβει τον Ρεβελάκη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Αμέσως μετά το άνοιγμα των σχολών από τις διακοπές των Χριστουγέννων, η χούντα, διαισθανόμενη ίσως αυτά που θα επακολουθούσαν, κάνει την τελευταία προσπάθεια αποπροσανατολισμού του φοιτητικού κινήματος.

Στις 10 και 12 Γενάρη γεμίζουν προκηρύξεις και φεγγιβολάν οι χώροι του Πολυτεχνείου, με περιεχόμενο τις δήθεν υλικές παροχές που ετοιμάζει η κυβέρνηση προς τους σπουδαστές.

Το καθεστώς, με τις ενέργειες αυτές, προσπάθησε για μια ακόμα φορά να επιβάλει το δικό του μοντέλο συμπεριφοράς και τρόπου ζωής, που ήθελε τους σπουδαστές ανεύθυνους και απολίτικους και τους άλλους πολίτες καταναλωτές, φιλοτομαριστές, στραμμένους στον καταναλωτισμό που τους πρόσφερε, κάτω από διεθνείς συγκυρίες, η διακυβέρνηση των στρατοκρατών.

Από όλες αυτές τις προκηρύξεις, ο Ρεβελάκης εντοπίζει μία, της οποίας το περιεχόμενο ήταν περισσότερο αποπροσανατολιστικό και επικίνδυνο, γιατί έκανε έκκληση στους σπουδαστές για ελευθερίες στο... σεξ, προτρέποντάς τους σε μια σεξουαλική επανάσταση.

Είναι απίστευτο, αλλά σ' αυτό το σημείο έφτασε ο μηχανισμός καταστολής της χούντας —έκανε την ύστατη προσπάθεια αποπροσανατολισμού του κινήματος, κτυπώντας το πιο ευαίσθητο και ίσως το πιο καταπιεσμένο σημείο της νεολαίας εκείνη τη δύσκολη εποχή.

Ο Ρεβελάκης θα καταλάβει και θα επισημάνει τον κίνδυνο, βλέποντας ότι η μπροσούρα αυτή για το σεξ είχε απήχηση ιδίως στις φοιτήτριες και στις σπουδάστριες.

Θυμάματι τα καυστικά καλαμπούρια που πετούσε κάθε φορά που διάβαζε αυτές τις προκηρύξεις: «Ελευθερίες δεν έχουμε και το σεξ για την όρεξη μας έλειπε. Εδώ είναι που κυριολεκτικά “ο κόσμος καίγεται και το... μουνί χτενίζεται”».

Το θέμα όμως τότε ήταν σοβαρό και δεν άντεχε σε πολλά καλαμπούρια.

Η διαπίστωση ότι μερικές συνδικαλίστριες από όλες τις σχολές του Πολυτεχνείου έβλεπαν την κίνηση αυτή υπέρ του σεξ τουλάχιστον με ανοχή, υποστηρίζοντας μάλιστα ότι ο σοσιαλισμός στη Σουηδία ξεκίνησε, λέει, από το σεξ, έκανε τον Νικόλα αλλά και μερικούς από τις επιτροπές, όπως τον Μίμη τον Ανδρουλάκη, να λάβουν έντονα μέτρα.

Καταρχήν εντοπίστηκαν εκείνοι που μοίραζαν τις προκηρύξεις και διαπιστώθηκε ότι αρκετοί σπουδαστές απ' αυτούς δεν ανήκαν στο χουντικό χώρο. Ένας μάλιστα, ο πιο δραστήριος, προκαλούσε τους αγωνιστές σπουδαστές, λέγοντας ότι όπως αυτοί κήρυτταν ελευθερίες για δημοκρατία, το ίδιο έκανε κι αυτός για το σεξ.

Ο Ρεβελάκης τον «στρίμωξε» άγρια, του έδωσε να καταλάβει ότι σε ζητήματα ελευθερίας δεν αστειεύεται και τον έπεισε ότι πρόκειται για προβοκάτσια. Αυτός τον οδήγησε σε έναν όμιλο χουντικών φοιτητών οι οποίοι χρηματίζονταν από το υπουργείο Προπαγάνδας της χούντας για να κάνουν αυτή τη δουλειά.

Πολύ δύσκολα μπορεί να καταλάβει κανείς σήμερα τα προβλήματα που μας δημιούργησε τότε αυτό το ζήτημα.

Έγιναν πολλές συζητήσεις και αρκετοί από τις επιτροπές αναγνώρισαν ότι η χούντα διάλεξε την κατάλληλη ώρα και το κατάλληλο θέμα για να απορροσανατολίσει το ενδιαφέρον των σπουδαστών από το φοιτητικό κίνημα, που τότε άρχισε να παίρνει τις πραγματικές διαστάσεις του.

Ο Ρεβελάκης, σε κατ' ιδίαν συσκέψεις, θα τονίσει ότι δεν πρέπει να μας ξαφνιάζει το πρόβλημα που δημιουργήθηκε, γιατί είναι φυσικό χουντικό επακόλουθο και θα πρέπει με συζητήσεις και επιχειρήματα να αντιμετωπιστεί. Μάλιστα πρότεινε να δημιουργηθεί ειδική επιτροπή που ν' ασχοληθεί διεξοδικά με τα προσωπικά προβλήματα των σπουδαστών.

Θυμάματι σε μια απ' αυτές τις συζητήσεις, ο Νικόλας, με το γνώριμο ύφος του, έλεγε: «Συνάδελφοι, όσο θα υπάρχει σεξ και κεφάλαιο, η βασιλεία των ουρανών που δίδασκε ο Χριστός και η αταξική κοινωνία που πρέσβευε ο Μαρξ, πολύ φοβάμαι πως υπήρξαν μόνο στα κεφάλια αυτών των δυο και πουθενά αλλού.» Τότε ένας αριστερός συνάδελφος τον διέκοψε, λέγοντας ότι δεν έχει δίκιο και ότι ήδη στις σοσιαλιστικές χώρες δεν υπάρχει κεφάλαιο. Ο Νίκος του απάντησε με χαμόγελο: «Δεν ξέρω, συνάδελφε, γιατί δεν έχω πάει, αλλά σίγουρα μουνί θα υπάρχει.»

Αυτός ήταν ο Ρεβελάκης —πολλές φορές δεν είχε σημασία τι έλεγε, σημασία είχε ο τρόπος που το έλεγε.

Επάνω στα συναισθηματικά και γενικά στα σεξουαλικά προβλήματα της γενιάς μας είχε μια αντιφατικότητα, αλλά πάντοτε έλεγε καθαρά αυτό που σκεπτόταν.

Ενώ έκανε πολλά καλαμπούρια με φοιτήτριες και σπουδάστριες, ενώ πολλές φορές ήταν αθυρόστομος στα πειράγματά του, ποτέ δε θυμάματι να είχε τότε, έστω και για ένα μικρό διάστημα, δεσμό με μια κοπέλα.

Όταν μια μέρα θα του θίξω αυτό το θέμα, θα μου πει:

«Δεν είμαι πονριτανός, όσο όμως διαρκεί το κίνημα το θεωρώ ιεροσυλία να κρατώ την γκόμενα από το χέρι και να φωνάζω “ψωμί, παιδεία, ελευθερία”. Ξέρω ότι μπορεί να μην είναι σωστό αυτό που σου λέω, αλλά έχω αυτή τη γνώμη.

»Ο άνθρωπος πρέπει να ιεραρχεί τις ανάγκες του. Πιστεύω ότι ο έρωτας είναι αίσθημα και σαν τέτοιο περνά από τον εγκέφαλο κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, με βασική αυτή της ελευθερίας, γι' αυτό διαφέρουμε από τα

ζώα. Πρέπει λοιπόν πρώτα να αγωνιστούμε να διώξουμε τη χούντα. Να αποκτήσουμε τα δημοκρατικά μας δικαιώματα πρώτα και μετά όλα τα άλλα.

»Ο έρωτας και η αγάπη για να εκφραστούν, πιστεύω ότι πρώτα από όλα έχουν ανάγκη την ελευθερία. Χωρίς ελεύθερη βούληση και σκέψη δεν μπορείς να αποκτήσεις τα αγαθά. τα οποία ονομάζονται πνευματικές και ψυχικές απολαύσεις και τα οποία διαφέρουν στην πληρότητα.

»Θα σου αναφέρω ένα παραδειγμα: Όσο φαγητό και να φας είναι φυσικό να ξαναπεινάσεις, έρχονται στιγμές που θα ξαναφάς. Όσο και ωραίο να είναι το φαγητό, η ποσότητά του παίζει πρωταρχικό ρόλο.

»Στον έρωτα όμως δε συμβαίνει το ίδιο. Η ποσότητα δε μετράει όσο η ποιότητα. Είναι φυσικό να ερωτευτείς μία μόνο φορά, γιατί σημαίνει ότι ο έρωτας και η αγάπη σου έχουν πληρότητα.

»Το να έρθεις στην ανάγκη να ερωτευτείς δεύτερη φορά, σημαίνει αποτυχία τουλάχιστον στην πρώτη. Για τρίτη, χρειάζεσαι πολλή δύναμη και στην τέταρτη αδειάζεις τελείως, ώστε δεν έχεις τίποτα να δώσεις ούτε να πάρεις, και τότε ο έρωτας καταντά σκέτο σεξ σαν αυτό που κάνουν τα ζώα. Σαν αυτό που διαφημίζει στα φεγγιβολάν η χούντα.

»Πιστεύω στην ελευθερία του έρωτα, γιατί μπορεί να σου δώσει δύναμη να αγαπήσεις μία φορά όλους τους ανθρώπους ταυτόχρονα. Όχι όμως στην ελευθερία του σεξ για το σεξ, γιατί δε σε γεμίζει· αισθάνεσαι μόνο μια ηδονή χωρίς πληρότητα, που σε ωθεί σε ένα αδιάκοπο κυνήγι χωρίς τελειωμό, που το λιγότερο καταντά σε εθισμό μιας τελείως υποκειμενικής ηδονής, όπως τα πρεξόνια και οι ναρκομανείς.

»Εμείς οι νέοι δεν έχουμε πολλές εμπειρίες, έχουμε όμως καλές εμπειρίες. Και όσοι καταγόμαστε από επαρχία, και ιδίως από την Κρήτη, έχουμε ακόμα λιγότερες, αλλά ποιοτικά ωραιότερες.»

Και θυμάμαι πως τότε μου διηγήθηκε μια ιστορία:

«Όταν πήγαινα Γυμνάσιο στην τετάρτη τάξη, ξέπεσε στο Γυμνάσιο μας, στο Καστέλι, ένας Ρεθυμνιώτης τελειόφοιτος που τον είχαν αποβάλει από όλα τα Γυμνάσια της περιφέρειας Ρεθύμνης με κοσμία διαγωγή. Ο γυμνασιάρχης μας λυπήθηκε, λέει, τον πατέρα του και τον έγραψε στο Γυμνάσιο μας.

»Ήταν όμορφο, σοβαρό παιδί και εγώ, αν και μικρότερος, τον έκανα παρέα γιατί ερχόταν στην τάξη μου, επειδή του άρεσε μια κοπελιά —Λενιώ τη λέγανε. Το γυμνάσιο μας, σαν περιφερειακό, ήταν μικτό.

»Η Λενιώ ήταν μια μελαχρινή κοπελίτσα, αδύνατη και ψηλή σαν γαζέλα, είχε μεγάλα αμυγδαλωτά μελιά μάτια που είχαν μια μελαγχολία, αλλά ταυτόχρονα έπαιρναν μια χαρούμενη φωτεινάδα καθώς σε κοίταζαν.

»Τρώγαμε στη λέσχη —αριστερά σε έναν πάγκο τα κορίτσια, δεξιά τα αγόρια. Από την αρχή της χρονιάς κοιτάζονταν οι δυο στα μάτια. Είχαν φτάσει όμως οι διακοπές του Πάσχα και δεν είχαν ανταλλάξει ούτε μια κουβέντα. Πού να τολμήσουν —αυτός ξένος με χαλασμένη τη διαγωγή του, ο κύκλος του γυμνασίου μικρός, ανάπνεες και σε έπαιρναν χαμπάρι.

»Σ' εκείνες τις διακοπές για το Πάσχα είχαμε κατέβει στο πρακτορείο των αυτοκινήτων —θα έφευγε κάθε μαθητής για το χωριό του. Εγώ θα έπαιρνα το φίλο μου να τον φιλοξενήσω δυο-τρεις μέρες. Κατέβηκε και η Λενιώ να τον αποχαιρετήσει, μα η πλατεία του χωριού μικρή, τη μια ο Πρόεδρος, την άλλη οι καθηγητές... Είχαμε μπει με το φίλο μου στο πίσω μέρος ενός αυτοκινήτου και από το τζάμι κοιτάζαμε τη Λενιώ, που κάτασπρη σαν το πανί μας κοίταζε στα κλεφτά, μα δεν τολμούσε να απλώσει το χέρι της για να μας χαιρετήσει, γιατί φοβόταν μην τη δει κανείς.

»Σαν ξεκίνησε το αυτοκίνητο και ετοιμαζόταν να στρίψει στη γωνία, είπα στο φίλο μου: «Χαιρέτησέ την, τώρα

δεν πρόκειται να σε δει κανείς, δε βλέπεις πώς σε περιμένει;» Εκείνος σήκωσε το χέρι και πριν καλά-καλά προλάβει να το κουνήσει, η Λενιώ ξέσπασε σε έναν έντονο χαιρετισμό με τα δυο της χέρια και λιποθύμησε στην αγκαλιά μιας φίλης της που τη συνόδευε.

»Έτσι κάναμε εμείς έρωτα στην επαρχία —με τα μάτια, μπαμ και κάτω. Αυτό τον καιρό δεν έχω χρόνο για τέτοιά πράγματα.»

Μετά σταμάτησε, με κοίταξε με νόημα και συμπλήρωσε: «Βέβαια, αν είναι να όφει ας έρθει, αλλιώς ας προσπεράσει.»

Μια άλλη φορά τον θυμάμαι σε μια σύσκεψη που κάναμε στη Νομική Σχολή. Προέδρευε στη συζήτηση γιατί τα πράγματα εκείνη τη μέρα ήταν πολύ δύσκολα. Η αστυνομία είχε κινδύνει το κτίριο και δεν μπορούσες ούτε να μπεις αλλά ούτε και να βγεις. Ο Νίκος είχε απαγορεύσει να μας ενοχλήσει κανείς για οποιοδήποτε λόγο. Ξαφνικά, πάνω στο φόρτε της συζήτησης, ανοίγει η πόρτα και μια άγνωστη κοπέλα ορμά μέσα, κλαίγοντας και φωνάζοντας: «Σας παρακαλώ, συνάδελφοι, σώστε με.»

Ήταν μια πολύ ωραία κοπέλα, αλλά ήταν από εκείνες που παρακολουθούσαν τα γεγονότα και τα μαθήματα από το σπίτι τους. Εκείνη τη μέρα είχε έλθει για να δώσει ένα μάθημα, έπεισε όμως στα γεγονότα, κλείστηκε μέσα χωρίς να το θέλει, είδε τους μπάτσους κάτω να βραδάνε και από το φόρτο της είχε πάθει σοκ. Πολλοί από μας γέλασαν ειδωνικά με συγκατάβαση, ο Νικόλας όμως έκανε έντονη παρατήρηση, λέγοντας ότι ο φόρτος είναι πέρα από τη θέληση και τη βούληση του ανθρώπου, και φώναξε εμένα να τη φυγαδεύσω έξω από τη σχολή. Όπως τη συνόδευα και περάσαμε δίπλα του, εκείνος της χάιδεψε προστατευτικά τα μαλλιά και της είπε: «Κι εγώ στη θέση σου, κοπελιά, το ίδιο θα 'κανα, η ομορφιά και ο φόρτος δεν κρύβονται.» Εκείνη σταμάτησε, τον κοίταξε και του 'πε: «Ναι, μόνο που σε μένα και τα δυο είναι αληρονομικά.»

Ο Νίκος όμως δεν την άκουσε, γιατί η προσοχή του στράφηκε αμέσως στη συζήτηση που γινόταν. Την οδήγησα σε μια μικρή πίσω πόρτα της σχολής που ήταν δίπλα στο ανατομείο.

Πριν βγει έξω, αφού με ευχαρίστησε, έβγαλε μια αλυσίδα με ένα σταυρό ή κάτι σαν φυλαχτό και μου το έδωσε λέγοντας: «Δώσ το στο φίλο σου, ξέρω ότι αυτός δεν το 'χει ανάγκη, εγώ όμως τώρα φοβάμαι και για κείνον.»

Όταν ανασηκώθηκε στις μύτες των ποδιών της και με φίληση στο κούτελο, διαπίστωσα ότι τα μάτια της ήταν ακόμα γεμάτα δάκρυα, τα χείλια της τρέμανε από το φόβο και ήταν πολύ ιρύα, σαν πεθαμένου.

Σε όλο το διάστημα της συμμετοχής του στα γεγονότα, ο Νικόλας προστάτευε και σεβόταν όλα τα κορίτσια, ανεξάρτητα αν συμμετείχαν ή όχι στο φοιτητικό κίνημα Πολλές φορές έπαιρνε μέρος στα αστεία, στα πειράγματα και στα καλαμπούρια μαζί τους, αρκεί να γίνονταν σε κατάλληλες στιγμές. Τα απόφευγε όμως στις συσκέψεις και στις πολιτικές συζητήσεις. Όταν τύχαινε να συμβεί κάτι τέτοιο, ο Νίκος πάντοτε έβρισκε έναν τρόπο να επεμβαίνει αποτελεσματικά.

Θυμάμαι μια συζήτηση για τα δικαιώματα των δύο φύλων. Τα πνεύματα ήταν οξυμένα και ένας χοντρικός σπουδαστής, υπό τύπον χονδρού αστείου, έλεγε σε μια συνδικαλίστρια για να την πειράξει ότι θα αποκτήσουν ίσα δικαιώματα οι γυναίκες με τους άνδρες μόνο όταν κρεμάσουν από κάτω τους ένα κιλό αρχίδια.

Ο Νίκος θα επέμβει δραστικά λέγοντας: «Ας μου επιτραπεί να πω ότι ένα τέτοιο φαλλοκρατικό επιχείρημα, πάνω σε τέτοιο θέμα, αποδεικνύει ότι πολλοί τα κρεμάνε αλλά λίγοι τα έχουν...»

Μια άλλη φορά πάλι ετοιμαζόταν μια σύσκεψη των εκλεγμένων επιτροπών και κάποιος ρώτησε πειραχτικά αν σ' αυτή θα έπαιρναν μέρος τα κορίτσια. Ο Νίκος θα του

πει: «Βεβαίως, επειδή όμως είναι πολύ ωραία, εσύ να περάσεις πρώτα από την τουαλέτα να τραβήξεις μια “παχιά” και μετά να μου έρθεις.»

Τέτοια πειράγματα και αστεία πολλές φορές λέγονταν, όχι μόνο από τον Ρεβελάκη αλλά και από άλλα παιδιά, είτε ήταν συνδικαλιστές είτε όχι.

Στο σύνολό τους όμως οι σπουδαστές εκείνης της εποχής ήταν περισσότερο συντηρητικοί. Δε λέω ότι τότε δεν υπήρχε φλερτ μεταξύ των σπουδαστών, αυτά πάντοτε υπήρχαν. Οι σπουδαστές όμως τότε, και ιδίως την περίοδο των γεγονότων, είχαν πολλά άλλα έντονα και βασικά προβλήματα για να λύσουν, που δεν τους έμενε και πολὺς χρόνος για τις προσωπικές τους ασχολίες.

Για τη ζωή των σπουδαστών και των φοιτητών εκείνης της εποχής, καλό είναι να γράψω καθαρά την άποψή μου πάνω σ' αυτό το θέμα.

Τα αισθηματικά προβλήματα πάντοτε είναι βασικά για τη νεολαία, δεν πάνουν όμως πάντοτε να είναι και ειδικά, δηλαδή δεν μπορεί να έχουν μαζική αντιμετώπιση.

Είναι φυσικό λοιπόν σε ένα κίνημα, όπως ήταν τότε το φοιτητικό κίνημα, να αντιμετωπίζονται προβλήματα και αιτήματα κοινωνικού ενδιαφέροντος, όπως η παιδεία, η ελευθερία και η δημοκρατία, και να παραβλέπονται μερικά άλλα που μπορεί να είναι βασικά αλλά δεν έχουν μαζικό χαρακτήρα.

Βέβαια η ένταση και οι δυσκολίες ενός μαζικού αγώνα φέρνουν πιο κοντά τους ανθρώπους που συμμετέχουν στις διαδικασίες της πάλης. Δημιουργούνται πολλά ανθρώπινα συναισθήματα που «δένουν» περισσότερο ψυχολογικά αυτούς που συμμετέχουν στους διάφορους κινδύνους, αλλά δεν μπορούν να δώσουν μαζική λύση στα αισθηματικά και ερωτικά προβλήματα του πλήθους.

Γι' αυτό, το οποιοδήποτε τέτοιο γεγονός που συνέβη τότε —και είμαι σε θέση να γνωρίζω αρκετά— είχε την

ένταση και την ποιότητα των στιγμών εκείνων, αλλά δεν αποτέλεσε, δυστυχώς ή ευτυχώς, μαζικό κανόνα και ούτε παραδειγμάτισε το σύνολο για τέτοια δράση.

Οι συνδικαλιστές ιδίως της εποχής εκείνης και η τότε πρωτοπορία των φοιτητών και σπουδαστών, η οποία αναδείχτηκε κάτω από την πίεση των καταστάσεων, παρότι είχαν το θαυμασμό του συνόλου, παρότι αποτελούσαν παράδειγμα προς μίμηση στον κοινό αγώνα, δεν είχαν την ευκαιρία να αντιμετωπίσουν τέτοια προβλήματα, γιατί ήταν γι' αυτούς τουλάχιστον πολυτέλεια, μέσα στον αγώνα.

Βλέπετε, η οποιαδήποτε φαντασία δεν ταυτίζεται με την πρακτική και μάλιστα τις δύσκολες ώρες. Αν φτάσουμε στο σημείο να δεχθούμε ότι υπάρχει μαζικός ερωτισμός, δυστυχώς ή ευτυχώς, αυτός δεν ανεβαίνει στις δύσκολες στιγμές ενός αγώνα. Μα και να δεχθούμε ότι ανεβαίνει, σίγουρα αυτός διαχέεται στις ηρωικές και όχι ερωτικές στιγμές του.

Αναγκάστηκα να σημειώσω τα παραπάνω, γιατί αρκετοί έχουν αναφερθεί, γραπτά και προφορικά, σ' έναν ερωτισμό που δήθεν δημιουργήθηκε κατά τις δύσκολες στιγμές των γεγονότων του φοιτητικού κινήματος, και ιδίως στην εξέγερση του Πολυτεχνείου.

Ας επανέλθω όμως στα γεγονότα, τα αμέσως μετά τις διακοπές των Χριστουγέννων. Παρά την τρομοκρατία και τις προσπάθειες αποπρόσανατολισμού της χούντας, το φοιτητικό κίνημα ακολούθει γρήγορα το δρόμο του. Τα γεγονότα πέφτουν σαν χιονοστιβάδα και κανείς πια δεν έχει τη δύναμη να τα σταματήσει.

Ο Ρεβελάκης, σαν μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Σχολής Τοπογράφων-Μηχανικών, συμμετέχει σε όλες τις ενέργειες που γίνονται τότε για τα δύο μεγάλα σπουδαστικά προβλήματα, που ήταν: τα επίμαχα προνόμια των υπομηχανικών και η προσπάθεια για ίδρυση των ξενόγλωσσων Πανεπιστημίων στην Ελλάδα.

Αφού οι έντονες διαμαρτυρίες προς τους τότε αρμοδίους και τα διαβήματα του διορισμένου και εκλεγμένου από

τις νόθες εκλογές Προέδρου του Διοικητικού Συμβουλίου των πολιτικών μηχανικών Λευτέρη Γενεράλη, βλέπει ότι δεν αποδίδουν, καταγγέλλει ανοικτά την κυβέρνηση στον Τύπο και πιέζει για αποχή τους σπουδαστές της Σχολής Πολιτικών Μηχανικών και τον Πρόεδρο τους.

Πράγματι, στις 15 Γενάρη του 1973, η Σχολή Πολιτικών Μηχανικών κηρύσσει την πρώτη σπουδαστική απεργία στο χώρο του Πολυτεχνείου και γενικά της εκπαίδευσης.

Ο ίδιος ο Γενεράλης ομολογουμένως εργάστηκε γι' αυτή την απεργία των σπουδαστών, άσχετα αν μετά την πρώτη εβδομάδα αναγκάστηκε να κάνει ενέργειες για τη διακοπή της κάτω από τις πιέσεις των άλλων χουντικών.

Το θέμα των υπομηχανικών, σε συνδυασμό με την κομπίνα των ξενόγλωσσων Πανεπιστημίων στη χώρα, τότε ήταν τόσο χονδροειδώς σκηνοθετημένο, που και αυτός ακόμη δεν μπορούσε να το ανεχτεί. Συγκέντρωσε λοιπόν αρκετά στοιχεία και, το σπουδαιότερο, τάχθηκε με τη μεριά των σπουδαστών στα δυο αυτά φλέγοντα και τεράστια ζητήματα.

Αργότερα, στην απολογία του, στο Σύλλογο Πολιτικών Μηχανικών, θα τα χρησιμοποιήσει για να ελαφρύνει τη θέση του. Αξίζει να καταγραφούν τα πιο ουσιώδη απ' αυτά, για να γίνει αντιληπτό πώς η χούντα προσπαθούσε να επιλύσει τα προβλήματα στο χώρο της παιδείας τότε.

Αναφέρει λοιπόν ο Γενεράλης:

«Συγκεκριμένως, περί τα τέλη Δεκεμβρίου ('73), περιήλθεν εις γνώσιν μου, τυχαίως από συνάδελφόν μου εις το Πολυτεχνείον, ότι κάποιος Έλλην καθηγητής εις το Πανεπιστήμιον της Αμερικής, ονόματι Αντωνιάδης, έχει έλθει εις την Ελλάδαν, εις επαφήν με ορισμένους υπομηχανικούς (επικεφαλής και διοργανωτής ήταν κάποιος Κ. Φουρναράκης του υπουργείου Παιδείας) και τους χορηγούσε διπλώματα αρχιτεκτονικής. Δηλαδή τους ανεγνώριζε τα μαθήματα που είχαν διδαχθεί εις την Σχολήν Υπομηχανικών και τα οποία αντιστοιχούσαν εις ορισμένους πόντους και με

την "διδαχήν" ολίγων ακόμα μαθημάτων, ούτως ώστε να συμπληρώσουν το υπό του κανονισμού του αμερικανικού Πανεπιστημίου προβλεπόμενο άθροισμα πόντων και με ολίγα χρήματα ως ελέχθη —60.000 δρχ. περίπου— θα τους χορηγούσε το επιθυμητόν δίπλωμα αρχιτεκτονικής. Το θέμα ήτο τεράστιον.

»Καταρχήν, παριστάνων τον ενδιαφερόμενον, επήγα δίχως να υπολογίσω τίποτα και βρήκα τον εν λόγω Έλληνα καθηγητή εις το σπίτι του (κατοικούσε εις την περιοχήν άνω του Αεροδρομίου) και εζήτησα λεπτομερείας. Μου είπε ότι έχει το τμήμα μεταγραφών του New York Institute of Technology και ότι είναι αρμόδιον να αναγνωρίζη τα μαθήματα των σπουδαστών που ζητούν μεταγραφή εις το NYIT. Έτσι σκεφθήκαμε, μου είπε, ότι αντί να έρχονται οι ενδιαφερόμενοι εις την Αμερικήν, να έλθω ο ίδιος εδώ, με την συνοδείαν τριών Αμερικανών καθηγητών και να διδαχθούν εδώ πια οι ενδιαφερόμενοι τα υπολειπόμενα μέχρι του διπλώματος μαθήματα. Το ζήτημα ήτο τερατώδες εις την σύλληψήν του. Άλλα το πλέον ανησυχητικόν ήτο ότι διέθετε, ως μου έδειξε, έγκρισιν του υπουργείου Παιδείας και ότι είχε σκοπόν να πραγματοποιήσει και διαφήμισιν δια του Τύπου.

»Οι δε καθηγηταί που είχαν έλθει εξ Αμερικής, θα έμεναν εδώ μόνον τας διακοπάς των Χριστουγέννων και η διδασκαλία θα κρατούσε 15 ημέρας περίπου. Εν συνεχείᾳ, θα τους έδιναν μιαν εργασίαν κατ' οίκον, την οποίαν θα παρελάμβαναν το καλοκαίρι και θα απένειμαν μετά το δίπλωμα. Και δι' αυτάς τας 15 ημέρες διδασκαλίας θα επλήρωναν οι ενδιαφερόμενοι 60.000 δρχ.

»Επανέρχομαι εις το σημείον όπου αι Γενικαί Συνελεύσεις της Σχολής Πολιτικών εξετάζουν και αντιμετωπίζουν το φλέγον θέμα των υπομηχανικών. Αναφέρω χαρακτηριστικήν επαφήν ενδεικτικήν και αυτή του τρόπου "συνεργασίας" μου με τους στρατιωτικούς. Εις τα πλαίσια της ενη-

μερώσεως των τότε φορέων της κρατικής εξουσίας σχετικώς με το εν λόγω θέμα, εξητήσαμεν ακρόασιν και από τον Παππακόν.

»Μετά από πολύν κόπον και εξονυχιστικήν ανάλυσιν των λόγων που επιθυμούσαμε να δούμε τον “αντιπρόεδρο”, μας εδέχθη ένα πρωί. Τον υπογράφοντα ως Πρόεδρον του συλλόγου και τον Γενικόν Γραμματέαν. Προτού τον εκθέσουμε το θέμα, μας εδήλωσε με εκείνον τον αγέρωχον και χαρακτηριστικόν κοφτόν τρόπον που αντιμετώπιζε τα πάντα ότι: “Έχω ενημερωθεί δια εσάς, και σας δηλώνω ότι εγώ είμαι επαναστάτης και δεν φοβάμαι τίποτε, μπορώ να σας δώσω δυο χαστούκια και να σας κουρέψω τώρα αμέσως. Η επιστολή που μου στείλατε ήτο απαράδεκτη και δι' αυτό και επεστράφη.” Τα ανωτέρω έγραψε την επομένην ο Τύπος. (Νέα, Μηνάς Παπάζογλου). Η εν λόγω αντιμετώπισης μας άφησε εμβρόντητους.»

Παρακάτω ο Γενεράλης συνεχίζει:

«Όταν δε του εκθέσαμε την επικρατούσαν κατάστασιν και την αναταραχήν και αγανάκτησιν που κατέχει αυτήν την στιγμήν τους σπουδαστάς και τις εξελίξεις που δυνατόν να υπάρξουν, μας απήντησε κατηγορηματικά ότι “έαν τολμήσετε οιανδήποτε μορφήν απεργίας, θα κατεβάσω τα τανκς να περάσουν από επάνω σας”, και μας έδιωξε. Φύγαμε από εκείνην την συνάντησιν αμίλητοι και προβληματισμένοι περισσότερον παρά ποτέ.»

Μετά την απεργία της Σχολής Πολιτικών Μηχανικών, στις 20 του Γενάρη κηρύσσουν αποχή από τα μαθήματα οι σπουδαστές της Αρχιτεκτονικής και της Σχολής Χημικών Μηχανικών του Πολυτεχνείου, για τον ίδιο ακριβώς λόγο.

Παντού γίνονται καταγγελίες για την προσπάθεια του καθεστώτος, πίσω από τις πλάτες των σπουδαστών, να ιδρύσει ξενόγλωσσα Πανεπιστήμια στην Ελλάδα, καθώς και τη λειτουργία ξενόγλωσσων ανώτερων σχολών στην Αθήνα.

Ο Ρεβελάκης, σε όλο το διάστημα των απεργιών, κάνει

ότι μπορεί για να κλιμακωθεί ο αγώνας. «Πρέπει να ωθήσουμε τα γεγονότα σε τέτοιο βαθμό, που να μην έχουν πισωγύρισμα», έλεγε.

Με υπερένταση γυρνά από αίθουσα σε αίθουσα του Πολυτεχνείου στις συνελεύσεις και στις συγκεντρώσεις, στο προαύλιο, συντονίζεται και συντονίζει τον αγώνα με τους άλλους σπουδαστές των εκλεγμένων τώρα πια επιτροπών. Έχει αποκτήσει πια ειδικότητα στο να προσθέτει την κατάλληλη στιγμή καινούργια αιτήματα μέσα στα ήδη υπάρχοντα, για να κλιμακώνεται ο αγώνας.

Γι' αυτό, μέσα στις καταγγελίες για την ίδρυση των ξενόγλωσσων Πανεπιστημίων, προσθέτει και καταγγέλλει το περιεχόμενο του σχεδίου του Καταστατικού Χάρτη των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, καθώς και το γεγονός ότι δεν κλήθηκαν στη σύνταξη του εκπρόσωποι του σπουδαστικού χώρου.

Γι' αυτό το τελευταίο, ο Ρεβελάκης είχε πιέσει ξανά τον Γενεράλη και, σε μια έντονη λογομαχία που είχαν, του είπε:

«Σαν μοναδικό δημοκρατικό Διοικητικό Συμβούλιο μέσα στο σπουδαστικό χώρο, το Συμβούλιο Τοπογράφων Μηχανικών έπρεπε να εκπροσωπηθεί στη σύνταξη του Καταστατικού Χάρτη της Παιδείας. Αυτό όμως δεν έγινε. Σαν νόμιμος εκλεγμένος εκπρόσωπος της δημοκρατικής παράταξης, έχω την υποχρέωση να σας καταγγείλω στον ελληνικό λαό ακόμα μια φορά.»

Ο Γενεράλης θα του πετάξει: «Πρόσεξε, γιατί εσύ και οι επιτροπές σου μονοπωλείτε τον αγώνα των κατακτήσεων στο χώρο της παιδείας για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας και θα είστε υπεύθυνοι για αυτό.»

Ο Νίκος θα καταλάβει την απειλή και θα του πει: «Εμείς δε μονοπωλούμε αλλά καθοδηγούμε τις διεκδικήσεις των σπουδαστών. Αυτή που έχει μονοπώλιο, και μάλιστα πωλεί για 60.000 δρχ. τα σπουδαστικά δικαιώματα των σπουδαστών για ένα πτυχίο, είναι η παρούσα Κυβέρνηση.»

Αυτή η καταγγελία του Νίκου θα θορυβήσει πάρα πολύ

τους χουντικούς. Οι σκληροπυρηνικοί, όπως ο Ντενίσης, ο Κάρλος, ο Κανελλόπουλος, θα τον απειλήσουν πως με αυτά που λέει θα φάει το κεφάλι του. Ο Νίκος όμως δεν κάνει πίσω.

Μετά την καταγγελία για τον Καταστατικό Χάρτη, οι καταγγελίες από τους άλλους σπουδαστές πέφτουν βροχή. Ζητείται ελεύθερος φοιτητικός συνδικαλισμός, ριζική αναμόρφωση του περιεχομένου σπουδών της ανώτατης παιδείας, καθώς και η κατάργηση των χουντικών καταπιεστικών νόμων (93/69, 180/69, 720/70 και άλλων).

Στις 25 του Γενάρη, η Σύγκλητος του Πολυτεχνείου, κάτω από τις πιέσεις αυτές των σπουδαστών, απαντά με κλείσιμο των σχολών της Αρχιτεκτονικής και των Χημικών Μηχανικών μέχρι τις 3 του Φλεβάρη και παρατείνει επί ίσο χρονικό διάστημα τη λήξη των μαθημάτων των ίδιων σχολών, δηλαδή μέχρι το τέλος του Μάη του '73, ενώ μεταθέτει αντίστοιχα τις ημερομηνίες διεξαγωγής των προαγωγικών και των διπλωματικών εξετάσεων.

Αμέσως την άλλη μέρα, οι επιτροπές του αγώνα καλούν τους σπουδαστές σε συνεδριάσεις και συνελεύσεις κατά σχολές. Γίνονται διαμαρτυρίες για τα μέτρα της Συγκλήτου και για άλλα σπουδαστικά αιτήματα που έχουν τεθεί.

Η χούντα θορυβείται και για πρώτη φορά ετοιμάζεται να επέμβει η αστυνομία. Ο πρύτανης Αντώνης Λοΐζος και η Σύγκλητος συνεδριάζουν αλλεπάλληλα παρουσία του κυβερνητικού Επιτρόπου, στρατηγού ε.α. Μπεληγιάνη, ο οποίος εκβιάζει με επέμβαση της αστυνομίας και κατάλυση του ασύλου. Για να αποφύγει αυτό το γεγονός, η Σύγκλητος αποφασίζει, ομόφωνα, την αναστολή της λειτουργίας του ιδρύματος την ίδια μέρα.

Στη διάρκεια της συνεδρίασης της Συγκλήτου, 1.500 και πάνω σπουδαστές, που είναι συγκεντρωμένοι στο προαύλιο του Πολυτεχνείου, διαμαρτύρονται σε ανοικτή συγκέντρωση διαμαρτυρίας. Πέφτουν συνθήματα όπως: «Κάτω ο

Καταστατικός Χάρτης», «Δεν περνά ο φασισμός», «Έξω ο επίτροπος», «Ελεύθερη παιδεία», ενώ ισχυρές αστυνομικές δυνάμεις έχουν πάρει θέση γύρω από το ίδρυμα.

Ο Νίκος Ρεβελάκης πρωτοστατεί στα γεγόνότα, σχηματίζει επιτροπή και ζητά να μιλήσει με τον πρύτανη Λοΐζο, ο οποίος όμως δε δέχεται αλλά συνιστά στους σπουδαστές να περιμένουν την απόφαση της Συγκλήτου. Εν τω μεταξύ, οι πόρτες κλείνουν και απαγορεύεται από την αστυνομία η είσοδος των σπουδαστών στο προαύλιο.

Από τη Νομική Σχολή όμως, συγκέντρωση των φοιτητών που σχηματίζεται τάχιστα καταφθάνει έξω από το Πολυτεχνείο και προσπαθεί να σπάσει τον κλοιό και να μπει στο προαύλιο.

Ο Ρεβελάκης στην κεντρική πύλη προσπαθεί να ανοίξει την καγκελόπορτα, αλλά εμποδίζεται από τους κλητήρες που ζητούν παραπλανητικά την άδεια του Πρύτανη. Ο Νίκος όμως επεμβαίνει δυναμικά μέσα στο μικρό θυρωδείο, στριμώχνει τον κλητήρα και του παίρνει τα κλειδιά. Πηγαίνει στην πόρτα, ετοιμάζεται να ανοίξει, αλλά οι μπάτσοι απέξω προσπαθούν να τον εμποδίσουν.

Ένας βάζει τα χέρια του στα κάγκελα και πιάνει τον Νίκο από τα μαλλιά. Εκείνος όμως καταφέρνει να ξεφύγει και τον πιάνει από το λαιμό, τον σφίγγει με τα δυο του χέρια δυνατά στα κάγκελα και του λέει σφυριχτά στο αυτί: «Φώναξε, πούστη, δυνατά, ζήτω η Δημοκρατία, και πεθαίνουμε μαζί.»

Εν τω μεταξύ, οι απέξω φοιτητές σπάζουν τον κλοιό των αστυνομικών που μπροστά στο πλήθος, το οποίο δεν περιμένειν, αφήνοντας το συνάδελφό τους στα κάγκελα και υποχωρούν. Ο Νίκος τον κρατά και του ξαναλέει: «Αν θες να ζήσεις φώναξε, πούστη, ζήτω η Δημοκρατία.» Κάνει νόημα, οι φοιτητές που είναι στην κεντρική πύλη παραμερίζουν και έτσι ο κόσμος που έχει συγκεντρωθεί στο απέναντι πεζοδρόμιο της Πατησίων και παρακολουθεί τα επεισόδια

θα ακούσει τον αστυνομικό να φωνάζει, κάτω από το σφριχτό εναγκαλισμό του Νίκου, δύο φορές «Ζήτω η Δημοκρατία». Βέβαια, μετά το αρχικό ξάφνιασμα, η δύναμη των αστυνομικών θα επανέλθει και με κλοτσιές και με κλοιμπς θα προσπαθήσει να διαλύσει τους φοιτητές. Για πρώτη φορά τώρα οι σπουδαστές αντιδρούν δυναμικά —πέφτει ξύλο και από τις δύο μεριές.

Μερικοί πυροβόλοι στον αέρα, οι απέξω φοιτητές εγκαταλείπουν την είσοδο και πραγματοποιούν διαδήλωση κατευθυνόμενοι τώρα προς τη Νομική Σχολή. Ταυτόχρονα, οι σπουδαστές που βρίσκονται στο προαύλιο, με τη βοήθεια πάντα του Ρεβελάκη, κατορθώνουν και βγαίνουν από μια μικρή πόρτα που είναι στην πλευρά της οδού Στουντούρα, πραγματοποιούν διαδήλωση και ενώνονται με τους άλλους.

Διασχίζουν κατά μήκος την οδό Σόλωνος και φτάνουν, ρίχνοντας συνεχώς αντικαθεστωτικά συνθήματα, μέχρι την οδό Ιπποκράτους. Εκεί, μετά από επίθεση ισχυρών αστυνομικών δυνάμεων, θα δημιουργηθούν επεισόδια που κρατούν μέχρι της 2 το μεσημέρι. Στο σημείο αυτό συλλαμβάνεται ο Νίκος Ρεβελάκης και πολλοί άλλοι σπουδαστές που οδηγούνται στην Ασφάλεια. Προς στιγμή, νομίσαμε ότι ο Νίκος πιάστηκε λόγω του επεισοδίου της πόρτας και φοβήθηκαμε για τη ζωή του λόγω του ηθικού ρεζιλέματος που έκανε στο Σώμα της Αστυνομίας, αναγκάζοντας έναν αστυνομικό με στολή να φωνάζει στη μέση της Πατησίων «Ζήτω η Δημοκρατία».

Μάθαμε όμως την άλλη μέρα ότι στον Νίκο είχαν χρεώσει τις αποχές του Πολυτεχνείου και ότι είχε προαποφασισθεί η σύλληψή του λόγω της δράσης του με εντολή του Παττακού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Την ίδια μέρα που πιάστηκε ο Ρεβελάκης, συγκεντρώνονται εκατοντάδες φοιτητές στο κτίριο της Νομικής Σχολής και συζητούν τα μέτρα που θα πάρουν για τα τελευταία γεγονότα.

Σχηματίζεται μια επιτροπή φοιτητών που επισκέπτεται τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Κ. Τούντα, στον οποίο καταγγέλλει την εντεινόμενη συνεχώς παρουσία οργάνων του Σπουδαστικού Τμήματος της Ασφάλειας στις σχολές, τις συλλήψεις των φοιτητών, καθώς και του Ρεβελάκη. Επίσης τις συλλήψεις καταγγέλλουν οι εξής τοπικοί σύλλογοι των φοιτητών: Δωδεκανήσων, Ηλείων, Ηπειρωτών, Κρήτων, Πατρινών και Χίων, και διαμαρτύρονται για το νέο κύμα διώξεων που έχει εξαπολύσει το καθεστώς κατά του συνόλου των σπουδαστών και των φοιτητών.

Παρότι στις τρεις του Φλεβάρη ανοίγει ξανά το Πολυτεχνείο, οι σπουδαστές των σχολών Μηχανολόγων-Ηλεκτρολόγων και Αρχιτεκτονικής συνεχίζουν την αποχή με νέες καταγγελίες για τη σύλληψη του Ρεβελάκη και των άλλων σπουδαστών, ζητούν την κατάργηση των νόμων 93 και 180 του 1969, καθώς και την κατοχύρωση του πανεπιστημιακού ασύλου και των άλλων βασικών αιτημάτων.

Στις 5 του Φλεβάρη, η αποχή ολοκληρώνεται με την κάθιση και των σπουδαστών της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών και όλων των άλλων σχολών του Πολυτεχνείου, με

αποφάσεις έκτακτων γενικών συνελεύσεών τους, σε ένδειξη συμπαράστασης στον κοινό αγώνα για τη μη ικανοποίηση των αιτημάτων.

Ο Παντελής Ρεβελάκης, καθηγητής της ΑΣΚΤ τότε, θα αναφερθεί και θα διαμαρτυρηθεί για τις συλλήψεις και τις διώξεις των σπουδαστών της Σχολής Καλών Τεχνών. Σε ομιλία προς τους σπουδαστές, θα αναγνωρίσει ότι το φοιτητικό κίνημα παίρνει πολιτική μορφή πλέον και ότι αγωνίζεται για την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Ελλάδα.

Στις 7 του Φλεβάρη, παραιτείται ο αγωνιστής καθηγητής του ΕΜΠ Ευτύχης Κοκκινόπουλος για λόγους «ακαδημαϊκής και προσωπικής ευθιξίας». Θα τονίσει ότι: «Η παραίτησί μου είναι αρρώκτως συνδεδεμένη προς το θέμα της αυτοτελείας των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.»

Μπροστά στους σπουδαστές του και τους καθηγητές, καταγγέλλει τη σύλληψη του Νίκου Ρεβελάκη και τις παραβιάσεις του κυβερνητικού Επιτρόπου στην εκλογή των νέων καθηγητών. Ζήτησε ακόμα την κατάργηση των χουντικών νόμων 39 και 18 του 1969.

Την άλλη μέρα οι ξένοι σταθμοί, όπως το BBC και η Ντόιτσε Βέλε, μεταδίδουν την είδηση για τη σύλληψη του Νίκου Ρεβελάκη μαζί με την παραίτηση του καθηγητή Κοκκινόπουλου, καθώς και το ακόλουθο υπόμνημα των εκλεγμένων επιτροπών του ΕΜΠ.

«Οι σπουδαστές του Πολυτεχνείου εμμένουμε στα δίκαια αιτήματά μας παρά τις αποφάσεις που αποβλέπουν στην αντιστράτευση των στοιχειώδων ελευθεριών των φοιτητών και συνεχίζουμε την αποχή. Ζητάμε από τους καθηγητές, τη δύσκολη τούτη στιγμή, να αναλογισθούν τις ευθύνες τους και να συμπαρασταθούν στο δίκαιο αγώνα μας. Απευθύνουμε έκκληση στους φοιτητές όλης της χώρας να αγωνιστούν για την πνευματική ελευθερία και την ακαδημαϊκή μας αξιοπρέπεια. Έλληνες φοιτητές, αξιότιμοι καθηγητές, «όποιος

συλλογάται λεύτερα, συλλογάται καλά». Δε μας τρομάζουν οι συλλήψεις και οι διώξεις, γιατί γνωρίζουμε ότι αγωνιζόμαστε για το συμφέρον του Έθνους μας.»

Εν τω μεταξύ η Σύγκλητος του Πολυτεχνείου υποχωρεί σε πολλά σημεία, αφού ο απεργιακός αγώνας και οι μαζικές εκδηλώσεις των σπουδαστών του ιδρύματος έχουν εξαναγκάσει τη χούντα να δεχτεί τις πρώτες παραχωρήσεις.

Τα μέλη της Συγκλήτου, ύστερα από αλλεπάλληλες συνεδριάσεις που πραγματοποιούν στις 8 του Φλεβάρη, παίρνουν τις ακόλουθες αποφάσεις:

1) Δέχονται ότι πρέπει να αποκλειστεί η σύσταση και η λειτουργία ξένων ιδρυμάτων Ανώτατης Τεχνικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

2) Δέχονται τη συμμετοχή των εκπροσώπων των σπουδαστών (τον πρώτο κάθε τάξης) στις συνεδριάσεις της Συγκλήτου και του Συλλόγου των καθηγητών κάθε σχολής.

3) Δέχονται την εκλογή αντιπροσώπων για το Πανσπουδαστικό Συνέδριο (που έχει συγκαλέσει για το Μάη του 1973 η χουντική ΕΦΕΕ).

4) Δέχονται να εκφράσουν τις απόψεις τους για την κατάρτιση του Καταστατικού Χάρτη.

5) Εμμένουν στην πιστή εφαρμογή των διατάξεων και των θεσμών που κατοχυρώνουν το πανεπιστημιακό άσυλο.

6) Υπογραμμίζουν ότι «το ίδρυμα επέδειξε και επιδεικνύει ιδιαιτέρα εναισθησίαν εις κάθε θέμα που έχει σχέσην με την αυτοτέλειαν των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων».

Τα άλλα αιτήματα, όπως την κατάργηση των νόμων 93 και 180/69 για ανάκληση της διακοπής στράτευσης και τις κλήσεις των σπουδαστών στην Ασφάλεια, η Σύγκλητος επίσης αναφέρει στη σχετική ανακοίνωση ότι θα τα διαβιβάσει στο αρμόδιο υπουργείο.

Παρ' όλα αυτά όμως, στις 12 του Φλεβάρη, η χούντα εκδίδει το φασιστικό Νομοθετικό Διάταγμα 1347/73, με το

οποίο συμπληρώνει το διάταγμα 720/70 περί στρατολογίας. Μ' αυτό το νόμο, η χούντα των συνταγματαρχών που νεμόταν την εξουσία επί έξι ολόκληρα χρόνια, προσπαθούσε να καταφέρει «βαρύ και παραδειγματικό πλήγμα» κατά των αντίπαλων συνδικαλιστών φοιτητών και της ηγεσίας του φοιτητικού κινήματος.

Σύμφωνα με το Νόμο 1347, ο «υπουργός» Εθνικής Άμυνας δικτάτορας Παπαδόπουλος μπορούσε να διατάσσει τη διακοπή αναβολής κατάταξης στο στράτευμα που είχε χορηγηθεί στους φοιτητές, για οποιαδήποτε πειθαρχική ποινή τους είχε επιβληθεί, ακόμα και για μη συμμετοχή στις παραδόσεις των μαθημάτων, στις ασκήσεις ή στις εξετάσεις, ανεξάρτητα από την πειθαρχική δίωξη που θα είχε ασκηθεί για τις πράξεις αυτές. Ο νόμος αυτός, πέρα για πέρα αντισυνταγματικός, αντιλαϊκός και φασιστικός, έδειχνε ξεκάθαρα την πλήρη αδυναμία στην οποία είχε περιέλθει το καθεστώς.

Με την ενέργειά του αυτή προσπαθούσε να διακόψει τις απεργίες και αποχές μέσα στους σπουδαστικούς χώρους· να εξαναγκάσει τους Συγκλητικούς των σχολών να πάρουν αποφάσεις υπέρ της διακοπής των αποχών.

Δεν καταλάβαινε όμως τη δομή και τη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος. Έτσι, με τα μέτρα που έπαιρνε κάθε φορά, έφερνε το αντίθετο ακριβώς αποτέλεσμα από αυτό που επεδίωκε. Κάθε μέτρο απόγνωσης των στρατοχρατών συσπείρωνε περισσότερο τις αντιδικτατορικές δυνάμεις και δυνάμωνε ακόμα πιο πολύ το αντιφασιστικό φοιτητικό κίνημα.

Βέβαια, τα μέτρα αυτά έφερναν σε πολύ πιο δύσκολη θέση τους τότε καθηγητές μας που, ευρισκόμενοι μεταξύ «σφύρας» και «άκμονος», ήταν για να τους λυπάσαι.

Έτυχα σε μια τέτοια σκηνή. Παρά τα μέτρα στράτευσης και την όλη καταπίεση, η αποχή στο Πολυτεχνείο συνεχίζοταν σχεδόν επί τριάντα δύο ημέρες. Γινόταν τόσος πόλεμος

για να ανέλθει το ποσοστό προσελεύσεως των σπουδαστών, που ο ίδιος ο Παττακός έπαιρνε τη Σύγκλητο και ωστόσε τα ποσοστά, ενώ η εφημερίδα *Βραδυνή* κάθε μέρα είχε ειδική στήλη και ειδικά σχόλια για το νούμερο της αποχής. Ο Γενεράλης κάθε μέρα την έφερνε στο προαύλιο και έκανε ανακοινώσεις για τα ποσοστά προσέλευσης των σπουδαστών.

Είχαμε αρχίσει να κουραζόμαστε, παρ' όλα αυτά το ποσοστό προσέλευσης μόλις έφτανε το 29%.

Είχαμε σχηματίσει μια επιτροπή, δε θυμάμαι για ποιο θέμα ακριβώς, και είχαμε ζητήσει ακρόαση από τον Πρύτανη, που μαζί με τους άλλους Συγκλητικούς είχαν υποτίθεται μόνιμες συνεδριάσεις εκείνο τον καιρό. Μας είχαν δεχτεί και ετοιμαζόμαστε να αναφέρουμε το θέμα μας όταν κτύπησε το τηλέφωνο. Ήταν ο Παττακός και ζητούσε το ποσοστό της αποχής. Μου έκανε εντύπωση ο φόβος και το χλίμα που επικρατούσε στην αίθουσα ακόμα και πριν το τηλεφώνημα. Οι Συγκλητικοί, κουρασμένοι από το φόβο και την αγωνία, κάθονταν, πίνανε καφέδες και πορτοκαλάδες και υποτίθεται ότι συνεδριάζαν, αλλά στο βλέμμα τους έβλεπες πως δεν είχαν καμιά πρωτοβουλία, ήταν έρματα των καταστάσεων.

Μετά το τηλεφώνημα του Παττακού, η παγωμάρα που έπεσε δεν είναι δυνατό να περιγραφεί. Ο Παττακός ζητούσε τον Πρύτανη, ο οποίος, κυριολεκτικά τρέμοντας από το φόβο του, πήγε στο τηλέφωνο.

Από τα λόγια του καταλαβαίναμε, οι άλλοι που παρακολούθουσαμε το τηλεφώνημα, πως ο Παττακός δεν ήταν καθόλου ευχαριστημένος από το ποσοστό προσέλευσης των σπουδαστών και ζητούσε κορτά από τον Πρύτανη και τους Συγκλητικούς να πάρουν έντονα μέτρα. Και μόνο όταν καταφέρουν να σταματήσουν την αποχή, να τον πάρουν στο τηλέφωνο.

Ο καθηγητής Σκουλικίδης, μέσα στη βουβαμάρα των

άλλων καθηγητών, βρήκε το θάρρος να μιλήσει και είπε στον Λοΐζο: «Γιατί δεν του είπες ότι εμείς δεν μπορούμε να εξαναγκάσουμε τους φοιτητές να προσέλθουν με τη βία στα μαθήματά τους; Να τους, εδώ είναι», και έδειξε εμάς, «γιατί δεν του έδωσες έναν απ' αυτούς να του μιλήσει στο τηλέφωνο για να καταλάβει ότι οι σπουδαστές δεν αστειεύονται; Πες του τέλος πάντων κάτι για να καταλάβει. Πρύτανης είσαι...»

Τότε ο Λοΐζος θα ξεσπάσει: «Πρύτανης είμαι, μαριονέτα της συμφοράς είμαι! Να τι είμαι.» Αυτά είπε και έπεσε σαν άδειο σακί σε μια πολυθρόνα.

Εμείς φύγαμε. Κάποιος συνάδελφος από την επιτροπή, τη στιγμή που βγαίναμε, θα μου πει: «Τους βλέπεις; Έτσι θα καταντήσουμε και εμείς μεθαύριο.» Ένιωσα πολύ άσχημα, γιατί σκέφτηκα πως η χούντα ήταν πολύ επικίνδυνη, όχι για τη βία και την τρομοκρατία που ασκούσε, αλλά για τον εξευτελισμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας που μεθόδευε.

Την άλλη μέρα όμως, που άκουγα τους σπουδαστές στο προαύλιο να τραγουδούν, σε διασκευή του τότε σουνέ της εποχής «αν ήμουν πλούσιος», το «αν ήμουν πρύτανης», σκεφτόμουν ότι δεν είναι δυνατόν, εμείς όταν μεγαλώσουμε θα ζούμε καλύτερα· όχι επειδή θα είμαστε πιο θαρραλέοι από τους καθηγητές μας, αλλά επειδή το σύστημα τότε θα είναι δύσκολο να γεννά χούντες για να μας εξαθλιώνουν. Ο κόσμος δε γυρίζει πίσω, σκεφτόμουν.

Με την ευκαιρία αυτή θα αναφερθώ σε μερικές «διασκευές» που τραγουδούσαμε όταν μας τέλειωναν τα τραγούδια της αντίστασης και του αγώνα, οι οποίες ήταν προσαρμοσμένες σε καταστάσεις και γεγονότα που αντιμετωπίζαμε τότε.

Μετά από εκείνο το επεισόδιο στην Πρυτανεία με τον Λοΐζο, κυκλοφόρησε, σε παραλλαγή του «αν ήμουν πλούσιος», το «αν ήμουν πρύτανης». Έλεγε:

Αν ήμουν πρύτανης,
για συγκεντρώσεις άδειες θα έδινα σειρά,
για να μη δέρνουν στην ταράτσα τα παιδιά.
Μα είμαι μαριονέτα συμφορά
και τώρα σέρνουν με τραγούδια το χορό
και ξεσηκώνουν παραδόξως το λαό.

Στη μουσική του Καζατζόφ:

Έλα, γλυκιά μανούλα, να σου δώσω
ένα ολόθερμο φιλί,
γιατί πάω να απεργήσω
μες στη Νομική Σχολή
Κι αν με παν στη Μεσογείων
κι αν με πάνε στο στρατό,
ένας είμαι που θα φύγω
και θα μείνουν εκατό.

Στη μουσική του «γιούπι-γιάγια» υπήρχε η εξής διασκευή:

Γιατί πήρανε φαντάρους τα παιδιά,
γιατί ήτανε λεβέντες
γιατί ήταν παλικάρια
και φροντίζανε τ' ακαδημαϊκά.

Λέγαμε με μια παραλλαγή για την Ασφάλεια:

Ασπρες, κόκκινες, κίτρινες, μπλε
μελανιές στο πρόσωπό μου
με ταράξανε καλέ.
Κι ένα και δυο μετρώ τα χτυπήματα
αχ και το σταυρό μου κάνω,
αν δε με βγάλεις από την Ασφάλεια
να το ξέρεις θα πεθάνω.

«ΜΕΓΑΛΗ ΤΕΤΑΡΤΗ»

Στην προσπάθειά της να σταματήσει τις αποχές στα ανώτατα ιδρύματα, η χούντα δημοσίευσε το Νομοθετικό Διάταγμα 720/1970 για τις στρατεύσεις. Αυτό όμως έφερε την άμεση αντίδραση των σπουδαστών, που σαν αποτέλεσμα είχε τα αιματηρά γεγονότα στις 14 Φλεβάρη, που έμειναν γνωστά στο φοιτητικό κίνημα σαν «Μεγάλη Τετάρτη» ή «Σφαγή του Φλεβάρη».

Επειδή από την ημέρα των γεγονότων αυτών το φοιτητικό κίνημα εισέρχεται στην προτελευταία του φάση, με κύριο χαρακτηριστικό τους άγριους ξυλοδαρμούς και τις συγκρούσεις μεταξύ αστυνομικών και σπουδαστών, που εντείνουν τον αγώνα τους περνώντας σε νέες μεθόδους πάλης, όπως είναι οι καταλήψεις και οι ανοιχτές συγκεντρώσεις στους δρόμους της Αθήνας, αξίζει να περιγράψουμε, έστω και περιληπτικά, τι ακριβώς συνέβη τότε.

Οι σπουδαστές συγκεντρώνονται στις 14 του Φλεβάρη το πρωί στο προαύλιο του Πολυτεχνείου, περιμένοντας απόφαση της Συγκλήτου για το Νομοθετικό Διάταγμα 1347, που αφορούσε την αυθαίρετη στρατευση των συνδικαλιστών ή μη φοιτητών και σπουδαστών του κινήματος.

Με την ευκαιρία, στη διάρκεια της συνεδρίασης αυτής των Συγκλητικών, οι εκλεγμένες επιτροπές των σπουδαστών υπογράφουν ένα κείμενο στο οποίο, εκτός των άλλων, τονίζουν:

«Οι εκλεγμένες επιτροπές δεν αποτελούν αναρχική μειονητική. Είμαστε εντεταλμένοι από τις γενικές συνελεύσεις σαν εκφραστές της θέλησής τους. Την έκφραση αυτή την κατοχυρώνει και η πρόσφατη αποχή της πλειοψηφίας των 4.000 σπουδαστών του Πολυτεχνείου.

»Δεν είμαστε το 1/500, αλλά από τα πράγματα μια δυνατή φοιτητική φωνή, πρωτοπόρα και όχι κατευθυνόμενη, όπως θέλουν να την παρουσιάσουν, επικαλούμενοι ανακοι-

νώσεις ξένου ραδιοσταθμού, για το οποίο έχουμε άγνοια.»

Αυτό έγινε γιατί, την προηγούμενη μέρα, ο υπουργός Προπαγάνδας της χούντας είχε αναφέρει σε δήλωσή του ότι οι επιτροπές καθοδηγούνται από τους κομμουνιστές διαμέσου της ραδιοφωνικής εκπομπής «Φωνή της αλήθειας».

Η συνέλευση της Συγκλήτου αποφάσισε να ζητήσει από την Κυβέρνηση τη μη εφαρμογή του διατάγματος της στρατεύσεως για τους σπουδαστές που απεργούν και παράλληλα αποφάσισε να διακόψει τα μαθήματα για να αρχίσουν οι εξετάσεις, με σκοπό «να κατευνασθούν τα πνεύματα και να μην τεθεί θέμα στρατεύσεως».

Στις 12.30 το μεσημέρι, ο Πρύτανης και ο δυο Αντιπρύτανεις του Πολυτεχνείου επισκέπτονται τον Παττακό, τότε αντιπρόεδρο, και του γνωστοποιούν τις αποφάσεις και το αίτημα αυτό της Συγκλήτου. Επέστρεψαν στις 2.30, ενώ η συνεδρίαση των καθηγητών συνεχίζόταν. Εκεί, αφού κάλεσαν τους εκπροσώπους των επιτροπών των σπουδαστών, τους ανακοινώνουν την απόφασή τους για τη διακοπή των μαθημάτων και την έναρξη των εξετάσεων.

Την ώρα εκείνη έξω επικρατούσε έντονη κατάσταση. Χίλιοι οχτακόσιοι με δύο χιλιάδες φοιτητές είχαν συγκεντρωθεί στο προαύλιο του Πολυτεχνείου και φώναζαν συνθήματα —«Ελευθερία», «Δημοκρατία», «Κάτω η στρατεύση», «Δεν περνάει ο φασισμός», «Ζήτω ο συνδικαλισμός» κλπ. Όλες οι κτιριακές εγκαταστάσεις του ΕΜΠ είχαν περικυρωθεί από ισχυρές αστυνομικές δυνάμεις, οι οποίες έλεγχαν ακόμα και τις παρακείμενες διασταυρώσεις.

Οι αστυφύλακες και αξιωματικοί του Σπουδαστικού της Ασφάλειας, με πολιτικά, κάνονταν έλεγχο στην κεντρική πύλη του Πολυτεχνείου, ενώ μερικοί απ' αυτούς βρίσκονται μέσα στο προαύλιο λίγα μέτρα από την πόρτα. Κάποιοι βρίζουν χυδαία τους συγκεντρωμένους, οι οποίοι τους φωνάζουν: «Έξω η Ασφάλεια, έξω οι βασανιστές». Στο μεταξύ, 500 περίπου φοιτητές από τη Νομική Σχολή κατα-

φέρνουν να φθάσουν στο Πολυτεχνείο, από την πλευρά της οδού Στουρνάρα, για συμπαράσταση στους συναδέλφους τους. Τους διαλύει όμως με άγριο ξύλο η αστυνομία. Κατά τις 3μμ η Σύγκλητος έχει διακόψει τη συνεδρίασή της και οι πρώτοι σπουδαστές εξέρχονται από την κεντρική είσοδο, ξυλοκοπούνται όμως άγρια και συλλαμβάνονται από την αστυνομία.

Οι σπουδαστές υποχωρούν, αντιπροσωπία ενημερώνει την Πρυτανεία για τις συλλήψεις και ζητά την προστασία της για να φύγουν από το προαύλιο.

Ο β' αντιπρύτανης κύριος Λαδόπουλος καλεί το διευθυντή της αστυνομίας Νίκο Δασκαλόπουλο, ο οποίος καταφέρνει και μετά από λίγο διαβεβαιώνει ότι οι σπουδαστές δεν πρόκειται να ενοχληθούν. Διατάξει μάλιστα τους αστυνομικούς να απομακρυνθούν από την έξοδο.

Ο αντιπρύτανης και άλλοι καθηγητές συνοδεύουν ορισμένους που βγαίνουν από το προαύλιο, αλλά δυστυχώς συλλαμβάνονται εκατό μέτρα πιο κάτω. Αυτό το γεγονός αναγκάζει το μεγαλύτερο μέρος των σπουδαστών να παραμείνει στο προαύλιο, αρνούμενο την έξοδο χωρίς την πλήρη αποχώρηση της αστυνομίας.

Μετά από την άρνηση των σπουδαστών να εγκαταλείψουν το χώρο του Πολυτεχνείου, καταφέρνει επιτόπου ο αντιεισαγγελέας κύριος Σπυρόπουλος, ο οποίος μαζί με τη Σύγκλητο και τον αστυνομικό διευθυντή συζητούν μέσα στο προαύλιο το θέμα.

Ενώ συνεχίζεται η συζήτηση, ξαφνικά αστυνομική δύναμη εισβάλλει από την πόρτα της οδού Τοσίτσα και μαζί με τους αστυνομικούς που βρίσκονται στην κεντρική είσοδο του Πολυτεχνείου, επιτίθενται στους σπουδαστές, τους οποίους άρχισαν να ξυλοκοπούν αλύπητα κι από τις δυο πλευρές. Το μεγαλύτερο μέρος των σπουδαστών καταφεύγει στην αίθουσα συνεδριάσεων της Συγκλήτου και στα γραφεία των καθηγητών, οι αστυνομικοί όμως τους καταδιώκουν από παντού.

Μαζί με τους σπουδαστές δέρνονται και οι καθηγητές. Ακόμα και ο αντιεισαγγελέας μένει εκτεθειμένος στην ξαφνική επιδρομή των αστυνομικών, την τελευταία όμως στιγμή τον προστατεύει ο παριστάμενος εκεί διευθυντής της αστυνομίας.

Οι αστυφύλακες εισβάλλουν μέσα στην αίθουσα της Συγκλήτου, καθώς και στα γραφεία των καθηγητών, όπου ξετυλίγονται σκηνές τρόμου και φρίκης. Οι αστυνομικοί πτυπούν, ποδοπατούν φοιτητές και φοιτήτριες, κυνηγώντας τους πάνω στο μεγάλο τραπέζι των συνεδριάσεων.

Φωνές, ουρλιαχτά και κραυγές πόνου ακούγονται. Μερικές φοιτήτριες τις βγάζουν από την αίθουσα της Συγκλήτου σέργοντάς τες από τα μαλλιά. Οι καθηγητές μέσα στους ξυλοδαρμούς φωνάζουν: «Άφήστε τα παιδιά μας», «Μας καταργήσατε, είναι απαράδεκτο», «Αίσχος, αίσχος». Οι αστυνομικοί όμως συνεχίζουν με την ίδια βαρβαρότητα, λες και έχουν πάθει αμόκ, χωρίς να παίρνουν υπόψη τις εκκλήσεις των καθηγητών.

Στο διάδομο και μπροστά στην πόρτα του πρυτανικού γραφείου, αστυνομικοί, με επικεφαλής τον αστυνόμο του Σπουδαστικού Κώστα Σμαΐλη, υποδέχονται ιδιαιτέρως, με γροθιές και κλοτσιές, δυο-τρεις συνδικαλίστριες που έτυχε να αναγνωρίσουν —μεταξύ αυτών την Άννα Παλιεράκη και τη Μαρία Δαμανάκη— ενώ αρκετοί σπουδαστές κατορθώνουν και ξεφεύγουν από το ξυλοκόπημα, κρύβονται σε διάφορα σημεία της Γραμματείας και το βράδυ φυγαδεύονται από τον αντιπρύτανη Λαδόπουλο και τους άλλους καθηγητές.

Στην έπιχειρηση της βίαιης αυτής διάλυσης της συγκέντρωσης, τραυματίστηκαν πολλοί σπουδαστές, ενώ αυτοί που συνελήφθησαν μέσα και έξω από το Πολυτεχνείο ξεπέρασαν τους εκατό.

Αμέσως μετά τα επεισόδια, σε ένδειξη διαμαρτυρίας, παραιτείται ολόκληρη η Σύγκλητος του Πολυτεχνείου.

Έντεκα από τους συλληφθέντες σπουδαστές και φοιτητές

παραπέμπονται στο Αυτόφωρο Πλημμελιοδικείο, το οποίο σε δίκη στις 17 του Φλεβάρη καταδικάζει με αναστολή τους οκτώ από αυτούς. Συγκεκριμένα, σε 8 μήνες φυλάκιση για περιύβριση αρχής καταδικάζει τον Στέλιο Δημακόπουλο της Νομικής, Βασίλη Λιαροκάπη και Βασίλη Χριστόπουλο του Πολυτεχνείου. Επίσης σε 10μηνη φυλάκιση για περιύβριση και θρασύτητα κατά της αρχής, τον Γεράσιμο Μπαλαούρα της Ανωτάτης Εμπορικής, Θεόδωρο Παπαθεοδώρου, Άκη Πρέπη και Δημήτρη Αρχοντή του Πολυτεχνείου, ενώ σε 11 μήνες φυλάκιση για περιύβριση, θρασύτητα και εξύβριση του αστυνόμου Σμαΐλη, καταδικάζει τον Ε. Τζανετή και αθωώνει τους Π. Βάγια της Σχολής Υπομηχανικών, Κυριάκο Σταμέλο και Ήλια Κατωπόδη του Πολυτεχνείου.

Στις 15 του Φλεβάρη, την επομένη των αιματηρών γεγονότων του Πολυτεχνείου, η χούντα αναγγέλλει τη στρατεύση 80 σπουδαστών και φοιτητών «... οίτινες προέτρεπτον εις αποχήν εκ των μαθημάτων ἄλλους σπουδαστάς, παρακλήνοντες την προσέλευσιν τούτων εις τους χώρους διδασκαλίας». Ανάμεσα στους στρατευθέντες είναι σχεδόν όλο το δημοκρατικό Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου Τοπογράφων Μηχανικών του ΕΜΠ: Γιάννης Αλαβάνος, πρόεδρος. Ποταμιάνος Γεράσιμος, αντιπρόεδρος. Και Νυσταζάκης Ιωάννης, Αντώνης Φρατζεσκάκης, μέλη της εκλεγμένης επιτροπής αγώνα από την ίδια σχολή.

Έτσι, αφού δεν κατάφεραν να ωθήσουν σε παραίτηση το Διοικητικό Συμβούλιο της Σχολής Τοπογράφων, το διέλυσαν, συλλαμβάνοντας τον Ρεβελάκη και στρατεύοντας τα υπόλοιπα μέλη του.

Ο αγώνας όμως δε θα σταματήσει, αντίθετα η αιματηρή εισβολή στο Πολυτεχνείο και οι στρατεύσεις, η διάλυση του μοναδικού δημοκρατικού συλλόγου των τοπογράφων, θα προκαλέσουν τη λαϊκή αγανάκτηση και θα ξεσηκώσουν θύελλα διαμαρτυριών τόσο στο εσωτερικό όσο και το εξωτερικό.

Χιλιάδες διαμαρτυρίες, μηνύματα συμπαράστασης και ψηφίσματα υπογράφτηκαν εκείνες τις μέρες. Οι ξένοι σταθμοί της Ευρώπης μετέδιδαν συνέχεια τη λαϊκή αναταραχή και τη δυσφορία των άλλων Ευρωπαίων για την καταπάτηση των ανθρώπινων ελευθεριών και δημοκρατικών δικαιωμάτων στη χώρα όπου γεννήθηκαν.

Κάτω από τη διεθνή αυτή κατακραυγή, η χούντα, πιστεύοντας ότι έχει «αποκεφαλίσει» το φοιτητικό κίνημα με τις στρατεύσεις, για να θολώσει λίγο τα νερά, αναγκάζεται να απολύσει από την Ασφάλεια τους σπουδαστές που κρατούσε από τις 26 του Γενάρη, και μαζί μ' αυτούς τον Ρεβελάκη.

Ο Νίκος βέβαια, μετά την αποφυλάκισή του, δε θα πάει σπίτι του ούτε θα αποσυρθεί από τις επάλξεις του αγώνα, όπως οι στρατοκράτες επιδιώκουν.

Αντίθετα, μέσα στην Ασφάλεια, μετά από τα τόσα βασανιστήρια, θα καταλάβει ότι η χούντα, για πολλούς και διάφορους λόγους, δεν μπορεί να τον θανατώσει, γιατί φοβάται τη διεθνή κατακραυγή.

Ο Ρεβελάκης, κερδίζοντας τη δημοσιότητα, με το απαράμιλλο θάρρος και τον αγώνα του, εξασφάλισε προς στιγμή την ελευθερία του και θα αρχίσει τη δεύτερη και τελευταία περίοδο της δράσης του, μέχρι την τελική πτώση, γιατί ξέρει τι ακριβώς τον περιμένει. Μια μέρα θα εμπιστευτεί στον καλύτερο του φίλο, τον Κώστα Ζάμπα: «Κώστα, άκου, εξασφαλίσαμε το σαρκί μας, αλλά ήρθε ο καιρός να δώσουμε την ψυχή μας για τον αγώνα τούτο.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

Για τη σύλληψη και το βασανισμό του Ρεβελάκη θα μπορούσε να γραφτεί ξεχωριστό βιβλίο. Θα αρκεστώ για την ώρα σε μια σύντομη ρεπορτάζιακή περιγραφή της ιστορίας αυτής, παίρνοντας αποσπάσματα από ένα ρεπορτάζ που δημοσίευσα στο περιοδικό *Ταχυδρόμος*.

Θα σημειώσω μόνο ότι η περίπτωση του βασανισμού του Ρεβελάκη είναι μοναδική στα μεταπολεμικά χρονικά ολόκληρης της Ευρώπης. Η μεθοδικότητα και ο τρόπος με τον οποίο ασκήθηκε τόσο η σωματική όσο και η ψυχολογική βία, η διάρκεια και η έντασή της, για να καμφθεί η σωματική και ψυχική αντίσταση ενός νέου ανθρώπου, είναι άξια επιστημονικής μελέτης.

Αρκεί να αναφέρω ότι ο περιβόητος θεωρητικός της χούντας Γεώργιος Γεωργαλάς, στο βιβλίο του, που δεν είναι τυχαίο ότι είχε εκδοθεί εκείνη τη χρονιά, με τίτλο *H προπαγάνδα: Μεθοδική και τεχνική της αγωγής των μαζών*, στο κεφάλαιο «Μαζική πλύσις εγκεφάλου», βλέπουμε να αναφέρει ότι η «πλύσις εγκεφάλου» δε γίνεται μόνο στους φυλακισμένους και στους αιχμαλώτους. Γίνεται και στους εχθρούς και στους υπόπτους, αλλά και σ' αυτούς που διεγίρουν και ξεσηκώνουν τις μάζες ενάντια στην εξουσία.

Παρακάτω στο κεφάλαιο II, όπου αναφέρεται στα φάρμακα που χρησιμοποιούνται για την πλύση εγκεφάλου, γράφει:

«Αρκεί μισό γραμμάριο σκοπολαμίνης δια να περιπέσει ένας υγιής άνθρωπος εις κατάστασιν πλήρους αδιαφορίας και αποκτηνώσεως. Η βούλησί του παραλύει. Είναι ανίκανος να κρίνῃ λογικά. Χάνει την μνήμην του. Δεν παρουσιάζει καμίαν ανακλαστικήν αντίδρασιν και δεν απαντά παρά με ένα ναι ή όχι. Υπόκειται εις τον επηρεασμόν από την βούλησιν άλλου ανθρώπου. Ο προστατευτικός τόνος μίας γνωρίμου φωνής τον συγχλονίζει. Η αδύνατη θέλησί του μπαίνει υπό την επιρροήν της ισχυροτέρας θελήσεως.»

Αναφέρω τα παραπάνω γιατί θέλω να δώσω μια μικρή περιγραφή του τρομερού φαρμάκου σκοπολαμίνη, που δόθηκε στον Ρεβελάκη κατά τη διάρκεια του βασανισμού του.

Στο ότι η περιγραφή γίνεται σε βιβλίο της εποχής εκείνης, και μάλιστα από το θεωρητικό της χούντας Γεώργιο Γεωργαλά, ας θεωρηθεί εντελώς... συμπτωματικό.

Προστρέφεται σ' αυτό γιατί οι εγκυκλοπαίδειες απλώς αναφέρουν: Σκοπολαμίνη, επικίνδυνο φάρμακο, δέκα φορές ισχυρότερο της ατροπίνης... Ενώ ο κύριος Γεωργαλάς περιγράφει και άλλα τέτοια φάρμακα που χρησιμοποιούνται εναντίον του εγκεφάλου από... νοσηρούς εγκεφάλους σαν τον δικό του.

Ξέχασα όμως τη σύλληψη του Νικόλα.

Τον πηγαίνοντας λοιπόν στη Μεσογείων κατευθείαν στον Μπάμπαλη:

«Ρεβελάκη, εγώ δεν ασχολούμαι με τα κατηχητικά, έχω όμως ειδική εντολή για σένα επειδή, λέει, είσαι έξυπνος και “δραστήριος” νέος, να σου προτείνω μερικά πράγματα. Να εγκαταλείψεις την Ελλάδα και να πας να σπουδάσεις έξω με υποτροφία του ΙΚΥ. Έτσι κι αλλιώς τη δικαιούσαι γιατί σου έχει αφαιρεθεί. Θα γίνεις ένας λαμπρός τεχνοκράτης και μπορεί να προσφέρεις αργότερα υπηρεσίες στη χώρα και στην Κυβέρνηση, ακόμα και σαν υπουργός Δημοσίων Έργων...»

»Εκτιμούμε τις ικανότητές σου και τις ανησυχίες σου

γιατί είσαι νέος, αλλά δε θέμε να πας χαμένος. Γιατί διαφορετικά είσαι χαμένος, Ρεβελάκη, χώνεψε το, έχεις 24 ώρες καιρό να το σκεφτείς...»

Παρ' όλο που ο Νίκος θα απαντήσει αμέσως αρνητικά, η προθεσμία θα τηρηθεί. Όχι ένα, αλλά επί δύο εικοσιτετράωρα, ο Νίκος θα δέχεται τις ψυχολογικές και υλικές πιέσεις για να εγκαταλείψει το φοιτητικό κίνημα. Ο Μάλλιος, ο άλλος βασανιστής, θα του πει: «Ρεβελάκη, ένας πατριώτης σου λέει ότι είσαι... είσαι έξυπνος, αλλά εσύ είσαι τρελός...»

Και ο Νίκος θα του απαντήσει: «Σας κοιτάζω στα μάτια και σας λέω ότι έχω βαθύμο ευφυΐας δέκα, αλλά δεν είμαι διατεθειμένος να προδώσω τις ιδέες μου και τους συμφοιτητές μου.»

Ο Μάλλιος θα καταλάβει, και το σκηνικό την άλλη μέρα θ' αλλάξει. Τον πάνε στο διοικητή του Σπουδαστικού Καραπαναγιώτη, ο οποίος του δηλώνει απερίφραστα: «Ρεβελάκη, από σήμερα είσαι μελλοθάνατος, αύριο κιόλας σε έχω πετάξει από το παράθυρο. Σκύψε και δες, δεν έχεις καμιά πιθανότητα να γλιτώσεις.»

Ο Νίκος όμως κι εδώ έχει έτοιμη την απάντηση: «Καλύτερα, γιατί θα γίνω εγώ Ανδρούτσος και συ Γκούρας.»

Και τα βασανιστήρια θ' αρχίσουν από εδώ. Στο ρεπορτάριο του περιοδικού *Ταχυδρόμος*, περιγράφοντας μόνο τα γεγονότα περιληπτικά, αναφέρω:

«Όνομα: Νίκος Ρεβελάκης. Τόπος γέννησης: Καλυβιανή Γραμβούσας της επαρχίας Κισσάμου Κρήτης. Έτος γέννησης: 1951. Γονείς: αγρότες. Τόπος διαμονής: Αθήνα. Έχει σπουδάσει τοπογράφος μηχανικός στο ΕΜΠ και σήμερα εργάζεται στο υπουργείο Πολιτισμού.

»Φοιτητής στην περίοδο της τυραννίας (1970-73) και πρωτοπόρος μαχητής και ηγέτης, οργάνωσε και κατεύθυνε τους αγώνες του φοιτητικού κινήματος που κατάληξε είχαν την εποποιία του Πολυτεχνείου. Γι' αυτή τη δράση κυνηγήθηκε, συνελήφθη και υποβλήθηκε σε φοβερά βασανι-

στήρια. Την άγνωστη ιστορία-ντοκουμέντο του Ρεβελάκη φέρνει για πρώτη φορά στη δημοσιότητα ο *Ταχυδρόμος*.»

«Θυμάμαι ότι επί δέκα περίπου μέρες έχι ξεκούραστοι βασανιστές τον έδερναν με βάρδιες ένας-ένας κι όλοι μαζί. Ο Ρεβελάκης έχει αντέξει το περισσότερο ξύλο που έχει φάει ποτέ άνθρωπος —εκατόν είκοσι ώρες με το ρολόι. Κατά τη διάρκεια του ξυλοδαρμού έχασε 15 κιλά. Είχαμε ρητή εντολή από τον Μπάμπαλη. Μας κάλεσε και μας είπε: «Θα τον δέρνετε μέχρι να σας πει: σταματήστε, δεν αντέχω άλλο, τα παρατάω και πάω σπίτι μου, ή κάτι τέτοιο. Αυτό θέλω. Προσοχή όμως, έχουμε ειδική διαταγή να μην τον σκοτώσουμε ή σακατέψουμε. Για την ώρα. Αν πάθει τίποτε, αλίμονό σας. Είστε έξι. Από τέσσερις ώρες ο καθένας (σε σιγανό ρυθμό), μόλις κουράζεστε να σταματάτε... όχι νεύρα. Θέλουμε μεθοδική δουλειά γιατί αυτός ο μπαγάσας είναι ικανός να μας τα τινάξει όλα στον αέρα...»

»Εγώ δεν άντεξα, μετά τρεις ημέρες τα παράτησα. Ξέρεις, αυτό το ξύλο είναι δύσκολο... όσο κτυπάς ανάβεις, μπορεί να υπολογίσεις καμά στραβά και τότε... άντε να καθαρίσεις. Άσε που αυτός ήταν «θεριό».

»Θυμάμαι που όταν την πρώτη φορά πέσαμε πάνω του, μας είπε: «Ένας-ένας βρε, αν είστε άντρες.» Του χυθήκαμε σαν θεριά, μέχρι να πεις τρία τον είχαμε λιποθυμήσει. Λάθος... πάπαλα η δουλειά, άλλο να λιποθυμάς από το φόβο σου βλέποντας ότι θα φας ξύλο κι άλλο να λιποθυμάς επειδή τρως ένα γερό κατάλληλο χτύπημα. Το πρώτο είναι περισσότερο ψυχολογικό, το δεύτερο είναι ζήτημα τεχνικής. Να σου πω να καταλάβεις: σε κλείνουν σε ένα κελί απότομα, παθαίνεις κλειστοφοβία και τσακ λιποθυμάς χωρίς να σ' αγγίξει άνθρωπος.

»Όταν όμως συνέλθεις και είσαι μέσα στο κελί ακόμα, τι να κάνεις; Σιγά-σιγά συνηθίζεις, το πολύ-πολύ να ξαναλιποθυμήσεις —ο εθισμός ξεπερνά τη φοβία— συνηθίζεις και έτσι πια δε φοβάσαι. Το παν σε τέτοια πράγματα είναι ο

φόβος. Κι αυτός, παιδί μου, δεν ήξερε τι πάει να πει φόβος, άντε πια να καθαρίσεις μαζί του.

»Τον χτύπαγες και μόρφαζε από τους πόνους, έβλεπες όμως στα μάτια του πως δε σε φοβόταν. Τώρα η αντοχή του πόνου είναι άλλο πράγμα, κι αυτός όμως συνηθίζεται., Αν καταφέρεις με την πρώτη να πονέσει ο άλλος σε σημείο που να μην αντέχει, τότε καθάρισες. Αν όμως αντέξει, την έχεις βάψει, γιατί τη δεύτερη φορά είσαι βέβαιος πως θα αισθανθεί τον πόνο, όμως θα πονέσει λιγότερο. Αυτό το καταλαβαίνεις από τη φωνή, όσο πονά κανείς τόσο ουρλιάζει περισσότερο.

»Στον Ρεβελάκη εμείς την πατήσαμε από την αρχή, δεν το ψυχολογήσαμε καλά πάνω στο φόβο, ήταν αποφασισμένος. Ούρλιαζε δυνατά σαν θεριό, μα δεν έλεγε αυτό που θέλαμε εμείς. Ούρλιαζε, ούρλιαζε, μέχρι που ο Σμαΐλης μας φώναζε: σταματήστε, θα τον σακατέψετε. Κι εμείς σταματάναμε.

»Να σου πω τη γνώμη μου. Ο Ρεβελάκης ήταν ξύπνιος, ήταν, λέει, «φίρμα» και δεν μπορούσαν να τον κρατήσουν πολύ, γιατί μόλις τον γραπτώσαν, μίλησαν οι ξένοι σταθμοί και στο Πολυτεχνείο έγινε το σώσε, ήταν, λέει, και νόμιμος και παράνομος. Άντε να καταλάβεις εσύ τώρα, που δουλειά σου είναι να δίνεις ξύλο, τι γινόταν μ' αυτό τον άνθρωπο. Άκουσα τον Γκραβαρίτη μια μέρα να λέει: «Παίρνω όρκο ότι ο πούστης δεν είναι κομμουνιστής, είναι ένας Κρητικός ξεροκέφαλος και έχει μια μέθοδο να ξεσηκώνει τους φοιτητές, γιατί τους μιλάει για αιτήματα και Δημοκρατία.»

»...Είχε φάει του κόσμου το ξύλο γιατί υποτίθεται ότι τον ανακρίναμε για συμμετοχή του στο Ρήγα Φεραίο, κάθε φορά που τον ρωτάγαμε όμως μας έλεγε: «Δεν ξέρω τίποτα, αλλά και να ήξερα δε θα σας έλεγα.»

»Θυμάμαι ότι είχε λιποθυμήσει αρκετές φορές. Τα μούτρα του ήταν ολόμπλαβα και κατακόκκινα από τα αίματα,

εμείς του χύναμε νερό... Ήταν ξαπλωτός μπρούμπυτα και δεν κουνιότανε καθόλου. Φοβηθήκαμε μήπως είχε πάθει καμιά ανακοπή... Ο Σμαΐλης τρέχει και τον πιάνει από τα μαλλιά και του στρώνει το κεφάλι.

»...Το πρόσωπό του δε φαινόταν από τα αίματα, βαριανάσσαινε, είχε όμως τη δύναμη και μας είπε: «Μου έχει απομείνει μόνο η ψυχή και τα κόκαλα, μα μέχρι να ζω θα σας φωνάζω, να μπορούσα να σας έπινα το αίμα και να το ξεράσω εμετό.» Αυτή τη σκηνή δε θα την ξεχάσω ποτέ μου. Τόση παλικαριά και θάρρος μετά από τόσο ξύλο.

»Την ίδια στιγμή βγήκα έξω και τα παράτησα. Είπα πως είμαι άρρωστος και ζήτησα άδεια...»

Η εφιαλτική περιγραφή ανήκει σ' έναν από τους έξι βασανιστές του Ρεβελάκη. Και βέβαια εκείνες οι σκοτεινές εποχές πολλούς «Ρεβελάκηδες» ανάδειξαν. Άλλα αυτός ήταν μια περίπτωση. Ξεχωριστή ίσως. Να πώς περιγράφουν την «περίπτωση» γνωστοί και φίλοι του Ρεβελάκη:

«... Η κρητική καταγωγή του, η σωματική του διάπλαση (1,85) και προπάντων η μεγάλη εξυπνάδα του συνέθεταν ένα φαινόμενο. Γιατί πρέπει να γραφτεί καθαρά ότι ο Νίκος υπήρξε ένα σπάνιο φαινόμενο ηγετικής φυσιογνωμίας.»

Τα βασανιστήρια όμως δε σταμάτησαν εδώ. Με πρόφαση ότι του δίνουν μια πορτοκαλάδα, θα τον ποτίσουν σκοπολαμίνη (το τρομερό φάρμακο που αναφέραμε παραπάνω). Το ρεπορτάζ σημειώνει: φάρμακο δέκα φορές ισχυρότερο της ατροπίνης, κάμπτει τη θέληση και την αντίσταση του οργανισμού.

Ο Ρεβελάκης, κάτω από την επίδραση του φαρμάκου και την επιτήρηση γιατρού σ' όλη τη διάρκεια του βασανιστηρίου, μεταφέρεται σαν άδειο σακί, σερνόμενος παραμάσχαλα από δυο βασανιστές του, ενώ ο Σμαΐλης θα έχει το θράσος να δοκιμάσει την πνευματική αντοχή του σφυρίζοντάς του σαν φίδι: «Η γυναίκα του Καίσαρα δεν πρέπει μόνο να είναι τίμια αλλά και να φαίνεται τίμια...» Ο Νίκος θ' απα-

ντήσει: «Αυτό το 'χω πει εγώ», και ίσως να κατάλαβε ποιος έδωσε τη διαταγή για τη σύλληψή του —ο ίδιος ο Παππακός.

Η περιγραφή και η αντίδραση του Ρεβελάκη κάτω από την επίδραση της σκοπολαμίνης είναι συγκλονιστική και ακολουθεί σε άλλο σημείο.

Εδώ θα αναφέρω μονάχα ότι, αφού του επιβλήθηκαν όλα τα σωματικά βασανιστήρια που τότε συνηθίζονταν στην Ασφάλεια, δηλαδή φάλαγγα, άγριος μεθοδικός ξυλοδαρμός, το μαρτύριο της πείνας, της δίψας, της απομόνωσης, αφού προσπάθησαν να του συνθίλψουν τους όρχεις, στο τέλος, για να προσβάλουν τον ανδρισμό και την παλικαριά του Νίκου και να κάψουν την ηθική του αντίσταση και τη λεβεντιά του, τον παλούκωσαν μέσα στην Ασφάλεια.

Ο Μίμης ο Ανδρουλάκης είχε κάνει αναφορά σ' αυτό το φρικτό γεγονός και ίσως έχει στοιχεία. Ο ίδιος ο Νίκος αποφεύγει να μιλήσει ακόμη και σήμερα γι' αυτό. Μια μέρα μόνο του ξέφυγε: «Όταν κυριολεκτικά μας πηδούσαν στην Ασφάλεια, μερικοί όψιμοι αντιστασιακοί έπιναν τον καφέ τους στο Κολωνάκι...» Έκανα μια ερώτηση, ο Νίκος τότε την απέφυγε, και από σεβασμό δεν έδωσα συνέχεια.

Συνεχίζω όμως την περιγραφή από το ρεπορτάριο του Ταχυδόμου.

«Εν τω μεταξύ, στο Πολυτεχνείο και γενικά στο φοιτητικό χώρο, γίνεται χαμός. Οι ξένοι σταθμοί μεταδίδουν την εξαφάνιση του Ρεβελάκη. Ο αντιπρύτανης του Πολυτεχνείου καθηγητής Ευτύχης Κοκκινόπουλος διαμαρτύρεται για τη σύλληψή του και παραιτείται για λόγους “ακαδημαϊκής και προσωπικής ευθυξίας”. Στις αρχές του Φλεβάρη, η Ασφάλεια θορυβημένη, αλλά και βάσει προμελετημένου σχεδίου, αφήνει ελεύθερο τον Ρεβελάκη.

»Ο Νίκος, αφού συνέλθει στο σπίτι του, μόλις μπορέσει και σταθεί στα πόδια του κατεβαίνει ξανά στον αγώνα. Με τα μάτια του ακόμα μαύρα από το ξύλο και με μελανιές στο πρόσωπο και στα χέρια, θα κυκλοφορεί μέσα στο Πολυτε-

χνείο για να εμψυχώνει τα παιδιά σε νέους αγώνες.»

Ήταν στις 16-17 του Φλεβάρη που επέστρεψε στο Πολυτεχνείο.

Τα γεγονότα εξελίσσονται ραγδαία και το φοιτητικό κίνημα είναι στο φόρτε του. Τα σημάδια του βασανισμού στο πρόσωπο και στα χέρια είναι έντονα. Σε μερικούς προξενούν δέος και αρχετοί συνδικαλιστές υποστηρίζουν ότι δεν έπρεπε να εμφανιστεί έτσι γιατί τρομοκρατούνται οι σπουδαστές, ο Νίκος όμως δεν έχει καιρό. Αμέσως την ίδια μέρα, στα σκαλάκια της βιβλιοθήκης, ενώπιον όλων των παρακρατικών, των χουντικών και των χαριέδων, θα μιλήσει σε ανοιχτή συγκέντρωση στους σπουδαστές του Πολυτεχνείου, που θα τον υποδεχθούν με εκδηλώσεις χαράς αλλά και με αισθήματα οργής για τη χούντα.

Είναι πολύ δύσκολο να προσπαθήσω να περιγράψω αυτόν το λόγο και τις στιγμές εκείνες, ύστερα από δεκαέξι χρόνια. Θα αναφέρω μόνο ότι έχω συγκρατήσει. Σ' εκείνη την ομιλία πρωτακούστηκε πάντως το γνωστό σύνθημα «ΕΣΑ, ΕΣ-ΕΣ, Βασανιστές». Το πρωτοφώναξε ο Γιώργος Παπαβασιλόπουλος, ένας χημικός συνδικαλιστής που πολύ θαύμαζε και αγαπούσε τον Νίκο.

Η συγκέντρωση εκείνη την ημέρα ήταν μεγάλη και ο αναβρασμός των σπουδαστών πολύ έντονος. Οι χαριέδες είχαν λουφάξει και μόνο ο αρχιχαριές Γεράνιος, κρυμμένος στο διάδρομο της βιβλιοθήκης, τόλμησε προς στιγμή να βγάλει το άδειο του κεφάλι για να δει τι γίνεται, αλλά αμέσως εξαφανίστηκε κάτω από τα γιουχαϊσματα και τις αποδοκιμασίες των σπουδαστών.

Ο Νίκος εκείνη τη μέρα θα αρχίσει έτσι:

«Συνάδελφοι και συναδέλφισσες, κάτω η χούντα και ζήτω ο δίκαιος αγώνας της Ελευθερίας και της Δημοκρατίας, ζήτω τα αδούλωτα νιάτα της χώρας μας, ζήτω το φοιτητικό κίνημα της σπουδάζουσας νεολαίας. Ο φασισμός των ανδρεικέλων και των συνταγματαρχών δε θα περάσει, γιατί

καταρρέει κάτω από τη δημοκρατική ανάσα του λαού μας.

»Οι στρατεύσεις και οι φυλακίσεις δε θα κάμψουν τον αγώνα μας, που γίνεται για να αποκτήσουμε τα στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα μας σαν σπουδαστές αλλά και σαν ανθρώποι.

»Αυτό θέλω να τονίσω όχι προς εσάς, αλλά προς εκείνους που αυτή τη στιγμή λουφάζουν και κρύβονται πίσω από τις κολόνες και τους τοίχους του Πολυτεχνείου.

»Σ' αυτούς που από το φόβο τους στηρίζουν το χαφιεδισμό και την τρομοκρατία μέσα στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας μας.

»Σ' αυτούς που με απειλούν, για να μην επιστρέψω στο Πολυτεχνείο, με θάνατο, επειδή ακριβώς δεν είναι ικανοί να το κάνουν. Όχι επειδή δεν το θέλουν, αλλά επειδή φοβούνται εσάς, φοβούνται το φοιτητικό κίνημα.

»Σ' αυτούς που είναι οι φορείς του σκοταδισμού και της ανελεύθερης γνώσης, σ' αυτούς που καταπολεμούν την ελεύθερη σκέψη και την ελεύθερη έκφραση, σ' αυτούς που εμποδίζουν την αστείρευτη ανάγκη της νεολαίας μας για μάθηση, για επιστημονική έρευνα, για ελεύθερη κριτική.«

Είπε και πολλά άλλα που δεν μπόρεσα να τα συγκρατήσω. Αυτό που όμως θυμάμαι και το οποίο έκανε εντύπωση σε όλους μας ήταν και πάλι η ανοικτή δήλωση και καταγγελία του, που είχε την τόλμη να ξεκαθαρίσει για πρώτη φορά ανοικτά το σκοπό του φοιτητικού κινήματος.

«Από αυτά εδώ τα σκαλιά όπου άρχισε ο πρώτος αγώνας μας σε πείσμα του Βασιλακόπουλου, του Μαρκονίκου και της παρέας του, θα κάνω μια δήλωση:

»Το φοιτητικό κίνημα δεν πνίγεται με ομαδικές στρατεύσεις, συλλήψεις και βασανισμούς, γιατί είναι δίκαιο και αληθινό και προπάντων πολιτικό και θα υπάρχει μέχρι να σταματήσει η πνευματική καταπίεση στις ανώτατες σχολές, θα υπάρχει μέχρι να αποκατασταθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι ανθρώπινες ελευθερίες στη χώρα όπου γεννή-

θηκαν. Θα υπάρχει μέχρι να αποκατασταθεί η Δημοκρατία στην Ελλάδα.

»Για να γίνει αυτό, το φοιτητικό κίνημα επικεντρώνει όλα τα προηγούμενα αιτήματά του σε ένα μοναδικό και κύριο αίτημα:

»Ζητάμε γνήσιες και ελεύθερες εκλογές για μια Ελλάδα δημοκρατική και ανεξάρτητη.«

Ο ενθουσιασμός των σπουδαστών μετά από εκείνα τα λόγια του Νίκου δύσκολα περιγράφεται. Για πρώτη φορά τέθηκε ανοικτά το θέμα της επαναφοράς της Δημοκρατίας στη χώρα μας, και μάλιστα τέθηκε το αίτημα για γνήσιες, ελεύθερες εκλογές.

Μετά την ενέργεια του αυτή, η σύγκρουσή του με το καθεστώς θα είναι ανοικτή και χωρίς προσχήματα.

Ο Νίκος έχει καταλάβει ότι η χούντα για την ώρα δεν μπορεί να τον σταματήσει, μια που δεν έχει αποτολμήσει τη φυσική του εξόντωση για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας, γι' αυτό τα δίνει όλα με υπερένταση αλλά και με συνέπεια.

Αναλαμβάνει την προεδρία του συλλόγου της Σχολής Τοπογράφων Μηχανικών, μια που ο Αλαβάνος, ο Ποταμιάνος και οι άλλοι έχουν στρατευθεί.

Αυτό το τελευταίο δεν το περίμεναν οι χουντικοί, γιατί μετά την αναγκαστική στράτευση των δημοκρατικών είχαν αναλάβει αυτοί το σύλλογο σαν αναπληρωματικοί. Συγκεκριμένα, στο πρώτο εκλεγμένο Διοικητικό Συμβούλιο από τις εκλογές στις 20 Νοέμβρη, είχε εκλεγεί μόνο ένας χουντικός υπουργός, ο Φραντζόλας, με 61 ψήφους.

Μετά απ' αυτόν ακολουθούσαν οι αναπληρωματικοί χουντικοί. Με τον αρχιχουντικό Αντώνη Τσελάλη (57 ψήφους), τον Γιώργο Τζινιέρη (46 ψήφους) και τον Γιώργο Δεντάκο (45 ψήφους), ανέλαβαν αυτοί το σύλλογο. Γι' αυτό εξάλλου γινόταν ο πόλεμος παραίτησης των δημοκρατικών συμβουλίων του συλλόγου που κατέληξε στη στράτευσή τους.

Ο Ρεβελάκης είχε εκλεγεί με 84 ψήφους, μετά από τον

Ποταμάνο, και ως εκ τούτου απαίτησε την προεδρία του συλλόγου σε μια συνέλευση που τη μεθόδευσε έξυπνα, θέτοντας ένα άλλο άσχετο θέμα.

Η επεισοδιακή ψηφοφορία που θα ακολουθήσει θα οδηγήσει τον Νίκο στην προεδρία του συλλόγου, ενώ οι χουντικοί θα παραιτηθούν όλοι μαζί.

Την άλλη μέρα, στις πιέσεις του Σπουδαστικού της Ασφάλειας και στις ειρωνείες του Βασιλακόπουλου και του αρχιχαφιέ Γεράνιου, ο Νίκος θα απαντήσει σε έντονο ύφος και θα τους δώσει να καταλάβουν ότι είναι αποφασισμένος για όλα.

Καταγράφω το διάλογο όπως μου τον περιέγραψε ο Ρεβελάκης.

«Ο Γεράνιος μαζί με τον Βασιλακόπουλο και δυο-τρεις άλλους με στρίμωξαν. Την ώρα που έβγαινα από το κυλικείο θα ακολουθήσει ο εξής διάλογος:

»Γεράνιος: «Νίκο, θέλουμε να σου πούμε.»

»Ρεβελάκης: «Γεράνιε, δε θέλω να με λες Νίκο. Δεν είμαστε φίλοι.»

»Γεράνιος: «Πώς θέλεις να σε λέω, κύριε πρόεδρε;»

»Ρεβελάκης: «Όχι, θα με φωνάζεις σκέτο Ρεβελάκη, όπως εγώ σε φωνάζω Γεράνιο.»

»Βασιλακόπουλος: «Εξαναγκάζοντας τους δικούς μας σε παραίτηση τι κέρδισες; Διάλυσες το Διοικητικό Συμβούλιο του συλλόγου σου.»

»Ρεβελάκης: «Εσείς το ξέρω πως αυτό επιδιώκετε, γι' αυτό παραιτήθηκαν και οι δικοί σας, εγώ όμως δε θα σας κάμω τη χάρη. Όσο υπάρχω εγώ, Βασιλακόπουλε, θα υπάρχει το Διοικητικό Συμβούλιο της σχολής μου και μάλιστα θα λειτουργεί δημοκρατικά, είτε είναι μέσα οι δικοί σας είτε όχι. Για την ώρα εγώ είμαι ο πρόεδρος, εγώ ο αντιπρόεδρος, εγώ και ο γενικός γραμματέας και ο ταμίας. Εγώ τους αναπληρώνω όλους τους δικούς μας που στρατεύτηκαν με τη βία και τους αναπληρωματικούς τους δικούς σας που παραιτήθηκαν για να με εκβιάσουν.

»»Βασιλακόπουλε, θα σου πω καθαρά, όπως καθαρά το 'πα και στους δικούς σου στη Μεσογείων. Αν είσαι πράγματι αληθινός εθνικόφρονας και θέλεις να προσφέρεις υπηρεσίες σε αυτούς που υπηρετείς, αν είσαι πληρωμένος φρονιάς, βγάλε το πιστόλι σου και εκτέλεσέ με, όλα τα άλλα για μένα είναι μασκαραλίκια. Για την ώρα όμως εσύ και οι όμοιοι σου είστε μονάχα πληρωμένοι χαφιέδες, και το πολύ-πολύ πληρωμένοι τρομοκράτες. Την τρομοκρατία σας όμως, Βασιλακόπουλε, εγώ την ξεπέρασα. Τώρα μονάχα ένας πληρωμένος δολοφόνος θα καταφέρει να με σταματήσει, αλλά ακόμα δεν έχει βρεθεί γιατί δεν έχει δοθεί η διαταγή. Αργότερα βέβαια θα συμβεί και αυτό, είμαι βέβαιος, γι' αυτό δε σας φοβάμαι, είμαι λεύτερος. Κι όταν είσαι ελεύθερος, Βασιλακόπουλε, δε φοβάσαι κανέναν, ούτε το θάνατο. Κατάλαβέ το λοιπόν, άι παράτα με.»

Οι μπάτσοι τα μάζεψαν και έφυγαν. Από τότε όμως θα αρχίσει ένας έντονος, οργανωμένος ψυχολογικός πόλεμος για να καμφθεί και να τεθεί εκτός μάχης ο Ρεβελάκης. Η ΚΥΠ, η ΕΣΑ και η Ασφάλεια θα εφαρμόσουν ένα σατανικό σχέδιο, που αποβλέπει όχι στο σωματικό αλλά στον ψυχικό θάνατο ενός νέου ανθρώπου.

Θα αρχίσουν στην αρχή πολύ διακριτικά, μ' ένα μεθοδικό σύστημα, ικανό να σπάει μονάχα τα νεύρα. Όταν δουν όμως ότι το υποψήφιο θύμα είναι αντοχής, θα γίνει έντονο και απροκάλυπτο, ψυχρό και εξοντωτικό.

Ο Ρεβελάκης όμως, λες και δεν καταλαβαίνει τίποτα, με την ίδια μεθοδικότητα και ψυχρότητα ακολουθεί και αυτός το δικό του σχέδιο και τη δικιά του πορεία.

Στις 26 του Φλεβάρη αποκαλύπτει όλο το σχέδιο επέμβασης, άγριου ξυλοδαρμού και εκφοβισμού της Ασφάλειας στα γεγονότα της 14ης του Φλεβάρη και καταγγέλλει το διευθυντή της αστυνομίας Ν. Δασκαλόπουλο σαν κύριο εκτελεστή του, θέτοντας μερικά καιίρια ερωτήματα:

Πρώτο, γιατί δέκα λεπτά πριν από την επίθεση της αστυνομίας, πλησίασε τον προϊστάμενο του Σπουδαστικού της

Ασφάλειας Κ. Καραπαναγιώτη, και τι του είπε εμπιστευτικά; Μήπως του έδωσε την εντολή; Γιατί εκείνος αμέσως κατευθύνθηκε προς την πλευρά της οδού Τοσίτσα και σε δέκα περίπου λεπτά θα επακολουθήσει η εισβολή.

Δεύτερο, γιατί ο αστυνομικός διευθυντής Νίκος Δασκαλόπουλος δεν έκανε καμιά προσπάθεια να σταματήσει την επίθεση των αστυνομικών που πάνω από μια ώρα ξυλοκόπουσαν μπροστά στα μάτια του τους σπουδαστές;

Και τρίτο, γιατί κλήθηκε ο εισαγγελέας αμέσως μετά την άρνηση των σπουδαστών να εγκαταλείψουν το ίδρυμα; Μήπως, άσχετα με την εντολή του, αλλά για να καλυφθεί νομικά η προαποφασισμένη βίαιη ενέργεια της αστυνομίας;

Αυτές οι κατηγορίες θα περάσουν στον Τύπο «υπό μορφή καλόπιστης κριτικής» και θα φέρουν σε δύσκολη θέση τόσο τον ίδιο το διευθυντή της αστυνομίας όσο και την ίδια τη χούντα.

Ο Ρεβελάκης όμως δε σταματά εδώ. Στις 4 του Μάρτη, μέσα στις συγκεντρώσεις των σπουδαστών, με κοινή απόφαση των επιτροπών, θα καταγγείλει την εξάμηνη διαθεσιμότητα του καθηγητή Νίκου Αθανασιάδη, την οποία συνδέει με τα γεγονότα στις 14 του Φλεβάρη, υποστηρίζοντας και καταγγέλλοντας ότι ο αγωνιστής καθηγητής μας διώκεται επειδή είχε το θάρρος στις 15 του Φλεβάρη, μετά τα γεγονότα της προηγούμενης μέρας, να καλέσει τους τέσσερις σπουδαστές που ήταν αξιωματικοί εν ενεργείᾳ και να διαμαρτυρηθεί έντονα για τη στάση της Κυβέρνησης και της αστυνομίας κατά την ημέρα των γεγονότων, που χαρακτηρίζοταν μάλιστα σαν άδικη και βάρβαρη.

Στις 8 του Μάρτη, ο Ρεβελάκης, από τα ίδια σκαλιά της βιβλιοθήκης του Πολυτεχνείου, θα καταγγείλει στους σπουδαστές τον ίδιο το δικτάτορα Παπαδόπουλο, αποκαλύπτοντας στη συγκέντρωση αυτά που είπε στην ομιλία του στα μέλη των διοικήσεων των φοιτητικών συλλόγων, όπου συμμετείχε και ο Νίκος σαν ο μοναδικός δημοκρατικός σύμ-

βουλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου των Τοπογράφων.

Εδώ ο Νίκος είναι άξιος θαυμασμού, γιατί προέβλεψε και κατάγγειλε όλο το σχέδιο «φιλελευθεροποίησης» που ετοίμαζε τότε ο Παπαδόπουλος.

Θυμάμαι τα λόγια του, αλλά και την απορία και τα σχόλια των άλλων συνδικαλιστών, που μερικοί είπαν ότι από το πολύ ξύλο δεν ξέρει τι λέει.

Τότε βέβαια, σε όσους από εμάς δεν είχανε την οξυδέρκεια αλλά και την αγωνιστική εμπειρία του Ρεβελάκη τέτοιες προβλέψεις φαίνονταν τελείως απίθανες.

Εν πάση περιπτώσει, πέρα από τις τότε προσδοκίες και τις προβλέψεις όχι μόνο των φοιτητών αλλά και των πολιτικών, ο Ρεβελάκης θα πει σαν εκλεγμένο μέλος του ΔΣ της Σχολής Τοπογράφων που συμμετείχε στη συζήτηση-ομιλία με τον Παπαδόπουλο:

«Έχω χρέος να καταγγείλω σε όλους τους σπουδαστές ότι η τωρινή κυβέρνηση θα έχει το θράσος να προχωρήσει σε φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος. Θα καλέσει γι' αυτό σε βοήθεια τους παλαιοκομματικούς και εν ολίγοις μας υπόσχεται “φύκια για μεταξωτές κορδέλες”, αρκεί να υποστείλουμε τη σημαία του αγώνα μας.

»Ξέρω καλά πού μπορεί να οδηγήσει αυτή η φάση. Ξέρω όμως ένα πράγμα, ότι ο αγώνας μας μπορεί να γίνεται περισσότερο δύσκολος, αλλά οι υποσχέσεις και οι αποπροσανατολιστικές ψευτοδημοκρατίες δεν είναι δυνατόν παρά να αθήσουν ολόκληρο τον ελληνικό λαό σε ένα γενικό ξέσπασμα έξω από τους πανεπιστημιακούς χώρους, που θα φέρει οπωσδήποτε νωρίτερα τη Δημοκρατία στην Ελλάδα.»

Μετά την ομιλία του αυτή, θα κινηθούν δραστήρια όλοι οι μηχανισμοί καταστολής για να τον εξουθενώσουν, εφαρμόζοντας το προμελετημένο σχέδιό τους. Τη μια μέρα τον συλλαμβάνει η Ασφάλεια και την άλλη η ΕΣΑ, τον μεταφέροντας νύχτα με περιπολικά της Άμεσης Δράσης έξω από την

Αθήνα και αφού τον ξυλοκοπούν, τον αφήνουν και φεύγουν. Την άλλη μέρα τον ξαναβλέπουν βέβαια μέσα στο Πολυτεχνείο και τρίβουν τα μάτια τους.

Ο Νικόλας δε μιλά σε κανέναν, γιατί αυτά που τραβάει τα θεωρεί σχεδόν φυσιολογικά. Εξάλλου ξέρει ότι λίγο ή πολύ τρομοκρατούν και εμάς τους άλλους, γι' αυτό είναι της γνώμης ότι όσο λιγότεροι το ξέρουν τόσο καλύτερα είναι. Ο Νίκος εξάλλου είναι αποφασισμένος, βαδίζει το δρόμο του αγώνα του και θέλει να τα δώσει όλα, πιστεύοντας ότι το τέλος του θα φέρει γενικό ξεσηκωμό, γι' αυτό το επιδιώκει. Τους προκαλεί ο ίδιος για να τους εξαναγκάσει να το κάνουν, γιατί αυτό που του ετοιμάζουν το διασθάνεται και δεν το θέλει.

Μια μέρα θα μου πει έτσι απλά:

«Το ότι θα με ξεκάνουν είναι πολύ φανερό, για το πώς θα με ξεκάνουν γίνεται η μάχη. Εγώ είμαι αποφασισμένος να τους δώσω τη ζωή μου, αυτοί οι πούστηδες όμως θέλουν την ψυχή μου περασμένη σε σούβλα και αυτό είναι ταπεινωτικό, όχι για μένα αλλά για όλο το φοιτητικό κίνημα. Γι' αυτό τους προκαλώ, θέλω να τους χαλάσω τα σχέδια... Θα τ'αν ευτυχία να πήγαινα από μια σφαίρα στο μεσόφρουνδο. Εδώ όμως βλέπεις δεν είναι Βολιβία ούτε Ταϊλάνδη. Είμαστε πολιτισμένοι, λέει, Ευρωπαίοι. Εδώ οι εξουσιαστές και οι δυνάστες σου παίρνουν την ψυχή με το ξυράφι σιγά-σιγά... για να σε βλέπουν οι άλλοι και να τρέμουν, για να μην τολμούν να σηκώνουν κεφάλι ποτέ.»

Τον άκουγα παγωμένος από φόβο, οργή και αγανάκτηση.

Μια φορά τους προκάλεσε έντονα, νομίζω πως ήταν στη γιορτή για κάποια επέτειο του Πολυτεχνείου. Εκείνη τη μέρα ανάμεσα σε μας και τους μπάτσους επικράτησε ένα είδος εκεχειρίας, δεν είχαμε επεισόδια.

Τότε ήταν που ο Νίκος προκλητικά και μόνος παραμέρισε επιδεικτικά τους μπάτσους που με πολιτικά φύλαγαν την είσοδο και πέρασε μέσα. Όσοι τον είδαμε τρέξαμε με

προφύλαξη προς την είσοδο και περιμέναμε να δούμε τι θα συνέβαινε, εκείνοι όμως ξέρανε καλά τη δουλειά τους. Δεν του μίλησε κανείς, μονάχα όταν έβγαινε ο Μαρκονίκος ή ο Βασιλακόπουλος του είπε: «Ρεβελάκη, μη μας κολλάς γιατί εσένα και τα κουμπιούνια σου θα σας διαλύσουμε.» Ο Νίκος σταμάτησε, τον κοίταξε και του 'πε προκλητικά: «Θα μου κλάσετε τα αρχίδια, τσόγλανοι.»

Εμείς τρέξαμε και τον πήραμε αγκαζέ για να φύγουμε και εκείνη τη στιγμή κάποιος απ' αυτούς του ψέλλισε: «Βρε συ, είσαι θεότρελος.» Ο Νίκος γύρισε απότομα και τον έπιασε από το γιακά λέγοντας: «Αυτό, πούστηδες, θέτε, αλλά δε θα το πετύχετε ποτέ.»

Τον πήραμε και φύγαμε χωρίς άλλο επεισόδιο, εγώ όμως τότε κατάλαβα ότι ο Νίκος διαισθανόταν καλά όλο το σατανικό σχέδιο που πλεκόταν γύρω του και επεδίωκε να το αποφύγει, όχι από φόβο αλλά από ανθρώπινη αξιοπρόπεια.

Στα μέσα του Μάρτη του '73, σε αντίποινα για τα γεγονότα που συνεχίζονταν πολύ έντονα, η χούντα διαλέγει ακόμα μια φορά από την ηγεσία του κινήματος τον Ρεβελάκη από το Πολυτεχνείο και μαζί με τον Λαφαζάνη από τη Φυσικομαθηματική και τον Βαρλάμη από τη Νομική, τους παραπέμπει στο έκτακτο στρατοδοκείο της Αθήνας για απείθεια σε στρατιωτική αρχή και σύσταση συμμορίας.

Η χούντα για άλλη μια φορά πιστεύει ότι, αν αποκόψει το φοιτητικό κίνημα από τους ηγέτες του, αυτό θα περιορίσει τη δράση του, αλλά μάταια. Στις 16 και 24 του ίδιου μήνα, θα ακολουθήσουν οι δυο καταλήψεις της Νομικής Σχολής, ενώ φουντώνει η μαζικοποίηση του αγώνα.

Εκείνη την κρίσιμη περίοδο για τη χούντα, εισέρχονται ανοιχτά στο σπουδαστικό χώρο η ΚΥΠ, η ΓΔΕΑ, η ΕΣΑ, ο ΟΑΣ και προσπαθούν να περιορίσουν τη δράση των σπουδαστών και, εν όψει της φιλελευθεροποίησης που ετοιμάζει ο Παπαδόπουλος, κάνουν ότι μπορούν ώστε να ελέγξουν την κατάσταση.

Έκείνο τον καιρό εμείς μαθαίνουμε πως η ΚΥΠ ζητάει επίμονα να χρθει σε επαφή με την ηγεσία του φοιτητικού κινήματος για να μάθει υπεύθυνα τους σκοπούς και τις επιδιώξεις του. Τις επαφές αυτές τις επιδιώκει ο συνταγματάρχης της ΚΥΠ Σουρβίνος και είναι αυτός που αργότερα θα κάνει τις ίδιες επαφές με τους πολιτικούς εκείνης της εποχής, εν όψει της φιλελευθεροποίησης με τον Μαρκεζίνη.

Το πώς κατάφερε η ΚΥΠ να εισχωρήσει μέσα στο Πολυτεχνείο είναι απλό και μην πηγαίνει το μυαλό σας πολύ μακριά. Βέβαια αυτό της ήταν αδύνατο να το πετύχει διαμέσου των σπουδαστών και γι' αυτό πλησίασε τους καθηγητές μας. Και να πώς.

Ο επιμελητής Παύπετης ήταν συμπατριώτης του συνταγματάρχη Σουρβίνου και έτσι ο τελευταίος άρπαξε την ευκαιρία. Λέγεται μάλιστα ότι η μητέρα του Παύπετη, σαν εκπαιδευτικός, είχε προτρέψει τον πατέρα του Σουρβίνου να τον στείλει στη σχολή των Ευελπίδων και να μην τον αφήσει στο νησί του να γίνει αγρότης όπως ήθελε αυτός.

Ο Σουρβίνος λοιπόν χρωστούσε ευγνωμοσύνη στην οικογένεια Παύπετη και με την πρόθεση να βρει αφορμή για να την εκπληρώσει, εκείνη τη δύσκολη εποχή πλησίασε τον Παύπετη, ο οποίος ήταν επιμελητής στη Σχολή Πολιτικών Μηχανικών και του υποσχέθηκε ότι, αν τον έφερνε σε επαφή με την ηγεσία του κινήματος, θα βοηθούσε την κατάσταση και, το σπουδαιότερο, θα σταματούσε τις στρατεύσεις και τις φυλακίσεις των σπουδαστών. Λέγεται ακόμα πως ο ίδιος αξιωματικός του έκανε γνωστό το σχέδιο φιλελευθεροποίησης του Παπαδόπουλου, για να τον πείσει για τις καλές του προθέσεις.

Έτσι λοιπόν, κάτω από την εγγύηση του καθηγητή, έγιναν οι πρώτες βολιδοσκοπήσεις για το ποιος από τους ηγέτες του φοιτητικού κινήματος θα δεχόταν αυτή τη συνάντηση.

Σε μια από αυτές, ο Ρεβελάκης είπε σοβαρά και χαριτολογώντας: «Εγώ θα πάω να τους συναντήσω και δε θέλω

ούτε έξοδα παραστάσεως.» Έγινε κομφούζιο, κανείς δεν ήθελε να πάει ο Νίκος στο στόμα του λύκου. Τελικά γίνεται δεκτό να γίνει η συνάντηση με δική του ευθύνη και δικό του περιεχόμενο απάντησης, αλλά μέσα στο Πολυτεχνείο και σε συγκεκριμένη αίθουσα.

Έτσι, ο συνταγματάρχης της ΚΥΠ Σουρβίνος μαζί με τον αντισυνταγματάρχη της ίδιας υπηρεσίας Αλεξόπουλο θα συναντήσουν τον Νικόλα μέσα στο Πολυτεχνείο σε καθορισμένη αίθουσα και ώρα. Την απάντηση του Νίκου την ξαναγράφουμε γιατί αξίζει τον κόπο.

«Το φοιτητικό κίνημα είναι πολιτικό και θα καταντήσει λαϊκό. Η ηγεσία του και να θελήσει δεν μπορεί πια να το σταματήσει. Ως εκ τούτου, τα αιτήματά μας είναι Συντακτική Συνέλευση από όλα τα στρώματα του λαού μας, από γνήσιους δημοκρατικούς αντιπροσώπους και κατόπιν γνήσιες και ελεύθερες εκλογές, για μια Ελλάδα δημοκρατική και ανεξάρτητη...»

Οι αξιωματούχοι της ΚΥΠ θα αντιτείνουν το επιχείρημα ότι τον αγώνα του φοιτητικού κινήματος θα τον εκμεταλλευτούν οι πολιτικοί και οι παλαιοκομματικοί, οι οποίοι είναι πάντα υπεύθυνοι για την κατάσταση της χώρας. Και μετά ο Σουρβίνος θα του αναλύσει και αυτός τη φιλοσοφία της υπηρεσίας του, την οποία μέσες άκρες θυμάται ο Ρεβελάκης.

«Επειδή είσαι αγωνιστής και νέος, θα σου πω μερικές αλήθειες που πιστεύω και τις οποίες δεν κρύβω ότι τις έμαθα και εγώ στην υπηρεσία που υπηρετώ.

«Μια μέρα η ιστορία θα γράψει ότι σε όλους τους λαούς του πλανήτη μας, από τα παλιά τα χρόνια μέχρι την εποχή που ζούμε σήμερα, έχουν ειπωθεί πολλά ψέματα. Δεν μπορώ να σου πω για τα ψέματα που ειπώθηκαν πριν από μένα, θα σου πω αυτά που εγώ έζησα. Άκου λοιπόν, νεαρέ επαναστάτη, μερικές αλήθειες στα τόσα ψέματα που σε δίδαξαν οι γονείς σου, οι δάσκαλοί σου και οι καθηγητές

σου, που δε φταίνε σε τίποτα γι' αυτό, γιατί σ' αυτούς αυτά τα ψέματα άλλοι τα είπαν και έτσι το ψέμα θα μεταβιβάζεται και θα διαιωνίζεται.

»Άκου λοιπόν. Είναι φοβερό και μεγάλο ψέμα ότι ο πλανήτης μας είναι διαιρεμένος σε κράτη και δημοκρατίες, τίποτα απ' αυτά δεν υπάρχει. Ο κόσμος μας σήμερα κυριαρχείται από δύο πανίσχυρους μηχανισμούς που έχουν δημιουργήσει και αναπτύξει τα δύο συστήματα που υπάρχουν: τον καπιταλισμό και τον κομμουνισμό. Τους δύο μηχανισμούς αυτούς τους συναντάς παντού σε όλα τα υποτιθέμενα κράτη του κόσμου, είναι παντού οι ίδιοι και κάνουν παντού την ίδια δουλειά, μόνο που διαφέρουν στην ονομασία. Αυτοί οι δύο πανίσχυροι μηχανισμοί των δύο συστημάτων ονομάζονται CIA και KGB. Και ανήκουν ο μεν πρώτος στο καπιταλιστικό και ο άλλος στο κομμουνιστικό σύστημα.

»Πρόσεξε, μιλάμε για συστήματα, γιατί στην ουσία κράτη και πολύ περισσότερο δημοκρατίες είπαμε πως δεν υπάρχουν, όλα είναι ψέματα.

»Τον καπιταλισμό τον διατηρεί και τον εκτρέφει το χρήμα, το κεφάλαιο και γενικά η ελεύθερη οικονομία, που στηρίζεται κυρίως στο εμπόριο των όπλων και των ναρκωτικών, άλλα και στους τεράστιους ατομικούς και πυρηνικούς εξοπλισμούς που υπάρχουν σήμερα. Τη CIA τώρα τη διευθύνουν αυτοί που έχουν το χρήμα, οι κεφαλαιούχοι και γενικά αυτοί που παράγουν τα όπλα και τα ναρκωτικά. Αυτοί, ξέρεις, οι οποίοι είναι και πάρα πολλοί λίγοι, αυτοί είναι οι άρχοντες του κόσμου, αυτούς υπηρετεί το σύστημα του καπιταλισμού, γι' αυτούς υπάρχει. Οι λαοί του κόσμου αυτούς υπηρετούνε και γι' αυτούς δουλεύουν.

»Το σύστημα του κομμουνισμού στηρίζεται και αυτό στον πανίσχυρο μηχανισμό των μυστικών υπηρεσιών του, που εμείς γνωρίζουμε σαν KGB. Η θεωρία του κομμουνισμού διδάσκει την ανθρώπινη ισότητα. Την εξουσία όμως

στο κομμουνιστικό σύστημα την έχει το κομμουνιστικό κόμμα, που απαρτίζεται από τα κομματικά στελέχη που στην ουσία διοικούν όπως οι δικοί μας οι καπιταλιστές, μόνο που ό,τι κάνουν το καλό δήθεν των λαών. Αυτό είναι άλλο μεγάλο ψέμα.

»Μια φορά ένας συνάδελφός μου στην KGB μου έδειξε σε μια κομμουνιστική ευρωπαϊκή χώρα ένα παλάτι και μου είπε: «Κοίτα, όταν υπήρχε ο καπιταλισμός σ' αυτή τη χώρα, το ουίσκι εκεί μέσα έτρεχε σαν ποτάμι. Τώρα που έχουμε κομμουνισμό, η βότκα τρέχει σαν ποτάμι.»

»Η εξουσία παντού είναι η ίδια, τα μέσα εξουσίας διαφέρουν. Και εσύ αγωνίζεσαι για δημοκρατία και ελευθερία. Πρόσεξε, φουκαρά μου, είσαι μικρός, αλλά όσο γρήγορα το μάθεις τόσο καλύτερα θα είναι για σένα. Το σύστημα σου καθορίζει ακόμα και την αναπνοή σου και εσύ νομίζεις πως είσαι ελεύθερος. Αυτό είναι ειρωνεία και ένα ακόμα μεγάλο ψέμα.»

Ο Νίκος θα πει ότι θύμωσε τόσο από την κουβέντα αυτή του συνταγματάρχη, που σηκώθηκε, τον έπιασε και τον οδήγησε στο παράθυρο και εκεί του έδειξε τους σπουδαστές που φώναζαν τα συνθήματα και του είπε:

«Το παραμύθι που μου είπες τώρα, εγώ θα σου το πω διαφορετικά. Μπορεί να λέει τα ίδια ψέματα με το δικό σου, διαφέρει μόνο σε ένα πράγμα: είναι νεανικό παραμύθι, έχει ελπίδα και αισιοδοξία, σε αντίθεση με το δικό σου που είναι ένα γέροικο και φριχτό παραμύθι.

»Ναι, συμφωνώ, στον κόσμο αυτό δεν υπάρχει τίποτα, είναι όλα ψέματα που εξυπηρετούν διάφορες σκοπιμότητες. Ένα όμως είναι σίγουρο ότι υπάρχει: το καινούργιο που συνέχεια έρχεται. Αυτό είμαι εγώ και τα παιδιά που βλέπεις να φωνάζουν κάτω. Και το παλιό που συνέχεια φεύγει, αυτό είσαι συ και οι όμοιοι σου. Το καινούργιο που έρχεται με το παλιό που φεύγει συνέχεια βρίσκονται σε μια διαρκή πάλη, όπως εγώ και συ αυτή τη στιγμή. Συνέχεια το

καθετί παλιό και γέρικο καταπιέζει το καθετί νέο και καινούργιο, γιατί γαντζώνεται επάνω του, γιατί δε θέλει να φύγει, γιατί δε θέλει να παραμερίσει.

»Έτσι τη νεολαία της εποχής μου, εσύ και οι ίδιοι σου, την καταπιέζεται σε όλα τα πλάτη της Γης. Εμείς, βλέπεις, δεν είμαστε εξουσία, εσείς είστε και τρέμετε μήπως τη χάσετε.

»Εμείς είμαστε τα νιάτα, η πηγή της ζωής και όταν εσείς μας καταπιέζετε, εμείς αύριο θα γίνουμε σαν εσάς, θα κάνουμε αυτά που εσείς τώρα κάνετε, θα νιώθουμε την ίδια ανασφάλεια και θα λέμε τα ίδια ψέματα με σας. Και εσείς υπήρξατε νέοι, αλλά και σας οι παλιοί σας καταπίεσαν περισσότερο —αυτή σας την καταπίεση πληρώνουμε εμείς σήμερα.

»Αν παλεύατε και εσείς σαν και εμάς, εκείνοι που σας καταπίεζαν θα καταλάβαιναν ότι έτσι κι αλλιώς είναι φυσικό να πεθάνουν μια μέρα και ότι ήταν ουτοπία και αδύνατο να είναι γαντζωμένοι στο δικό σας το λαμπό, γιατί έτσι σας έκαναν τη ζωή σας δύσκολη. Και ενώ έτσι κι αλλιώς πέθαιναν, επιτέλεον είχαν το άγχος του θανάτου.

»Βλέπεις είναι ζήτημα πάντα ζωής και θανάτου. Μονάχα που όποιος μαθαίνει να πεθαίνει, όποιος δε φοβάται το θάνατο, όσο ζει είναι ευτυχισμένος. Έτσι εσύ και οι ίδιοι σου, αν παραδεχθείτε ότι έτσι κι αλλιώς από αυτή την πάλη με μας γλιτωμό δεν έχετε, τότε θα είστε πιο ασφαλείς, θα σας φύγει η τρεμούλα του θανάτου και θα ζήσετε καλύτερα όσο ζήσετε.

»Η Δημοκρατία και η Ελευθερία ευτυχώς δεν είναι ανθρώπινα δημιουργήματα, γεννιόνται μαζί με τον άνθρωπο και θα υπάρχουν όσο υπάρχει το ανθρώπινο γένος.

»Τώρα μπορεί να σου αναγνωρίσω μια αλήθεια, αυτή που σου ξέφυγε στην αρχή της συζήτησής μας, ότι δηλαδή εμείς το μόνο που θα καταφέρουμε είναι να παραδώσουμε την εξουσία στους παλαιοκομματικούς. Αυτό θα είναι τρα-

γικό και σου λέω ότι θα φροντίσουμε να μη γίνει. Αν όμως δεν το αποφύγουμε, πρέπει να γνωρίζεις ένα πράγμα: καλύτερα με τους παλαιοκομματικούς παρά με τους στρατοκότες.

»Βέβαια το κέρδος μας θα είναι πολύ λίγο. Η δικτατορία σας μας φωνάζει κατάμουτρα: «Νέοι όλης της Ελλάδας, είστε βλάκες.» Ενώ η δημοκρατία των παλαιοκομματικών μας φωνάζει με ευγένεια: «Ξέρετε, παιδιά, δεν είστε έξυπνοι.» Το ίδιο πράγμα μας λέτε και οι δυο. Εμείς όμως προτιμούμε το δεύτερο, γιατί για μας τους νέους δεν έχει σημασία το τι κάνεις, αλλά ο τρόπος που το κάνεις.

»Βέβαια το κέρδος μας είναι πολύ λίγο, έχει όμως το δικαίωμα της επιλογής και κρύβει μέσα του έστω την ψευδαίσθηση της ελευθερίας, ότι εμείς οι ίδιοι διαλέγουμε τον τρόπο της διακυβέρνησής μας.

»Γι' αυτά και για πολλά άλλα που δεν είπαμε, θέλω να σας επαναλάβω να μεταβιβάσετε το αίτημά μας στο «μηχανισμό της εξουσίας σας». Να μεταβιβάσετε ότι ζητάμε Συντακτική Συνέλευση και ελεύθερες εκλογές, για μια Ελλάδα δημοκρατική και ανεξάρτητη.

»Τελειώνοντας, σας ευχαριστώ που με ακούσατε. Δε συμφωνήσαμε σε κανένα σημείο, ήταν εξάλλου τόσο φυσικό, εκφράσαμε όμως ο καθένας μας ελεύθερα τη γνώμη του και από τη συζήτησή μας βγήκε ότι η Δημοκρατία και η Ελευθερία υπάρχουν, δεν είναι ψέματα ούτε αυταπάτες. Θέλουν όμως ψάξιμο και αγώνα, γιατί δεν αποτελούν μορφή εξουσίας που μεταβιβάζεται ή κληρονομείται.»

Λίγο χρόνο πριν από το αποκορύφωμα του αγώνα, που είναι τα γεγονότα του Πολυτεχνείου, ο κλοιός γύρω από τον Ρεβελάκη θα σφίξει απελπιστικά: τον ακολουθούν και τον παρακολουθούν πέντε-πέντε χωρίς να τον αφήνουν ούτε λεπτό, στο σπίτι του υπάρχουν μόνιμες βάρδιες, τον συνοδεύουν ως το Πολυτεχνείο και πολλές φορές μέσα σ'

αυτό. Αντί να φοβηθεί, τους γελοιοποιεί, λέγοντας μια μέρα στον Βασιλακόπουλο:

«Σου επιτρέπω να με παρακολουθείς εσύ κι οι μπράβοι σου ακόμα και μέσα στην αυλή του Πολυτεχνείου, γιατί δεν έχω να κρύψω τίποτα πια. Άλλα με το κεφάλι χαμηλά. Αν τολμήσεις να το σηκώσεις, θα σου το πάρω.

»Εγώ δεν παίζω μόνο τη χρονιά μου ή το πτυχίο μου κορόνα γράμματα, παίζω και το κεφάλι μου μαζί με τα κεφάλια των φίλων μου, γι' αυτό, αν πειράξεις κανέναν, χάθηκες...»

Κατά τα τέλη του Μάρτη, η τύχη του Ρεβελάκη είχε προ-αποφασιστεί. Προσωπικά, πρώτη φορά τότε αισθάνθηκα τρεις πανίσχυρους μηχανισμούς, την ΚΥΠ, την ΕΣΑ και την Ασφάλεια, να προσπαθούν να εξουδετερώσουν μεθοδικά έναν και μόνο άνθρωπο.

Θα 'ταν απογευματάκι κι η μέρα από το πρωί μύριζε μακελειό. Ο Νίκος φεύγει από το Πολυτεχνείο και ανεβαίνει την Πατησίων. Τον ακολουθεί γκρουπ τουλάχιστον δεκαπέντε μπάτσων. Φτάνει γρήγορα στη συμβολή της λεωφόρου Αλεξάνδρας και Πατησίων. Οι μπάτσοι τον ακολουθούν σχεδόν τροχάδην. Στον πρώτο που ακούει σχεδόν την ανάσα του θα πει: «Αν δεν είσαι μόνο πληρωμένος χαριές αλλά και πληρωμένος φονιάς, βγάλε το πιστόλι και εκτέλεσέ με.» Εκείνος δεν του απαντάει. Ο Νίκος δεν αντέχει πια, φτάνοντας σ' ένα περίπτερο, το οποίο τώρα δεν υπάρχει, αγανακτισμένος θα γυρίσει απότομα και θα τους πει: «Άι στο διάβολο, μπάτσοι, δεν έχει κανείς σας το σθένος να σκοτώσει έναν άνθρωπο;» Ενώ ταυτόχρονα δίνει μια γροθιά στην οριζόντια βιτρίνα του περίπτερου και την κάνει κομμάτια.

Του χύνονται τουλάχιστον δεκαέξι, τον χλοτσούν, τον ποδοπατούν και τον ακινητοποιούν, τον δένουν με αγκυλωτές χειροπέδες και τον εξαφανίζουν σ' ένα εκατό που πρόβαλε σφυρίζοντας δαιμονισμένα.

Μετά δυο μέρες, κατά τις 12 το μεσημέρι, στο Πολυτεχνείο γίνεται χαλασμός. Στην προμετωπίδα του ιδρύματος, εκεί που γράφει Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, έχει κρεμαστεί ένα τεράστιο πανό που γράφει με μεγάλα πρόχειρα γράμματα: ΔΡΟΜΟΚΑΪΤΙΟ.

Οι φοιτητές έχουν μάθει, και φρόντισε η ΚΥΠ γι' αυτό, ότι ο Νίκος κλείστηκε από την Ασφάλεια στο Δαφνί. Σε μεγάλη συγκέντρωση διαμαρτυρίας, με συνθήματα όπως «ΕΣΑ, ΕΣ-ΕΣ, Βασανιστές», «Θέλουμε τον Ρεβελάκη», «Όχι άλλα ψυχιατρεία», θα απαιτήσουν την επιστροφή του Νίκου.

Γίνονται συνελεύσεις και αποφασίζεται να μην εγκαταλειφτεί το Πολυτεχνείο εκτός αν γυρίσει ο Ρεβελάκης. Η Πρυτανεία, μπροστά στον κίνδυνο νέας κατάληψης και κάτω από την πίεση των επιτροπών, αποφασίζει να στείλει μια επιρροπή στο Δαφνί για να δει τι γίνεται.

Συμμετέχει ο ίδιος ο πρύτανης Αντώνης Λοΐζος, ο αντιπρύτανης και κοσμήτορας της Σχολής Τοπογράφων Αργυρόκαστρου, ο συγκλητικός Θεοχάρης και ο επιμελητής του Παϊπέτης. Συμμετέχουν και δυο σπουδαστές, καθώς και ο αδελφικός του φίλος, ο Κώστας Ζάμπας, σήμερα πολιτικός μηχανικός. Επίσης έρχεται ο πατέρας του και ένας θείος του. Με δυο αυτοκίνητα θα φτάσουν στο Δαφνί. Όλα είναι έρημα, η πόρτα κλειστή. Ο πρύτανης Λοΐζος θα σταθεί στην κλειστή πόρτα και θα πει τρέμοντας το περίφημο: «Για σταθείτε, βρε παιδιά. Με τι χαρτιά και με ποια εντολή θα τους πω: «Είμαι ο πρύτανης του Πολυτεχνείου και θέλω τον Ρεβελάκη.» Θα πουν, «Ηρθε ένας τρελός που λέει ότι είναι πρύτανης» και θα με χώσουν και μένα μέσα...» Οι σπουδαστές όμως είναι αποφασισμένοι να φτάσουν «στη φωλιά του κούκου» και, περνώντας τρεις κλειδαμπαρωμένες πόρτες, θα φτάσουν στον Ρεβελάκη. Το πώς, αυτό είναι μια άλλη ιστορία.

Οι καθηγητές δε θα αντέξουν. Οι δυο θα πάθουν σοκ. Ο Ρεβελάκης έχει χαρακτηριστεί στα βιβλία του ψυχιατρεί-

ου... λίαν επικίνδυνος ψυχοπαθής, είναι δεμένος σ' ένα κρεβάτι από τα χέρια και τα πόδια και του έχει δοθεί και πάλι σκοπολαμίνη.

Ένα χαφιέ που προσπαθούσε να του αποσπάσει πληροφορίες και παρίστανε τεν τρελό φορώντας πιζάμες, θα τον συναντήσουν φεύγοντας οι σπουδαστές στην αυλή να φοράει κιόλας πολιτικά Αργότερα θα μαθευτεί ότι αυτός ο τύπος ήθελε να μάθει από τον Νίκο τις διασυνδέσεις του φοιτητικού κινήματος.

Οι Συγκλητικοί και οι τρεις φίλοι του θα πάνε τον Νίκο στο Πολυτεχνείο. Οι σπουδαστές με αλαλαγμούς χαράς θα τον υποδεχθούν.

Μια περίοδος του φοιτητικού κινήματος θα κλείσει και λίγο αργότερα μια άλλη θα ανοίξει: τα γεγονότα του Πολυτεχνείου.

Ο Νίκος όμως δε θα μπορέσει να λάβει μέρος ενεργά στον αγώνα. Τα μεθοδευμένα βασανιστήρια τον είχαν θέσει εκτός μάχης. Τα γεγονότα δεν περιμένουν κανέναν, ακόμα κι αν αυτός είναι ένας άνθρωπος με το μεγαλείο της ψυχής και τη λεβεντιά του Ρεβελάκη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο Ρεβελάκης, μετά τη συνάντησή του με τους αξιωματούχους της χούντας και σε ένδειξη διαφωνίας του με τους πολιτικούς της εποχής, θα σχηματίσει συμβολικά την πρώτη φοιτητική κυβέρνηση με πρόεδρο τον Νίκο Βούτση. Ο ίδιος ο Νίκος θα του κάνει καλαμπούρι, λέγοντάς του ότι θα είναι πρόεδρος με τυπικές αρμοδιότητες, αλλά αυτό δεν είχε καμιά σημασία.

Κανείς δεν το περίμενε τότε ότι η σκιώδης κυβέρνηση των φοιτητών θα ήταν η μοναδική πηγή δημοκρατικής εξουσίας επί τρεις σχεδόν ημέρες, όταν ολόκληρος ο μηχανισμός της χούντας είχε παραλύσει κατά τη διάρκεια των γεγονότων του Πολυτεχνείου στις 17 Νοέμβρη του 1973.

Προσωπικά εκείνες τις στιγμές, και ιδιαίτερα την Παρασκευή κατά τις 11 το πρωί, θυμήθηκα τον Ρεβελάκη και την προσφορά του στον αγώνα. Ήμαστε με τον Μανούσο τον Τσαφαράκη και εκτελούσαμε τη «βάρδια» μας έξω από την πόρτα της αίθουσας της Αρχιτεκτονικής, τη στιγμή που τα άλλα μέλη της Συντονιστικής συνεδρίαζαν.

Υποτίθεται εκείνη την ώρα ότι ήμαστε η ανώτατη πηγή «εξουσίας» μέσα στην κρισιμότητα των περιστάσεων. Ήμαστε αναγκασμένοι να λύσουμε χιλιάδες προβλήματα εμείς οι δυο επιτόπου, γιατί οι άλλοι συνεδρίαζαν για την κοινή ανακοίνωση στον Τύπο.

Θυμάμαι πως κάποια στιγμή έφτασε ο ταχυδρόμος φέρ-

νοντας τηλεγραφήματα συμπαράστασης στον αγώνα μας από τους αγρότες Μεγάρων. Δεν ήθελε όμως να μας τα παραδώσει αν δεν υπογράφαμε σε μια κατάσταση ότι τα... παραλάβαμε.

Μερικά παιδιά «του επιτελείου» μας είπαν: «Ζήτω η γραφειοκρατία που δεν πεθαίνει ποτέ, γιατί αυτή είναι η πραγματική εξουσία», και κάτι τέτοια. Ο Τσαφαράκης ο Μανούσος θυμάμαι πως γέλασε και έκαμε καλαμπούρι στον ταχυδρόμο λέγοντας: «Δε σχηματίσαμε ακόμα Κυβέρνηση, πέρασε αργότερα.»

Αυτή η κουβέντα του Μανούσου εκείνη τη στιγμή μου θύμισε έντονα τον Ρεβελάκη. Από το μυαλό μου πέρασαν μεμιάς ένα εκατομμύριο σκέψεις, άρπαξα από το γιακά τον ταχυδρόμο και του είπα αυστηρά: «Μου φαίνεται πως είσαι χαφιές, αλλιώς δεν εξηγείται να χύνεται αίμα δίπλα σου και εσύ να μαζεύεις υπογραφές.»

Ο ανθρωπάκος άρχισε να τρέμει διπλά τώρα, μια γιατί δεν του έβαζα υπογραφή και μια γιατί τον έλεγα χαφιέ άδικα. Μόλις μετά βίας ψέλλισε: «Για όνομα του Θεού, εγώ τη δουλειά μου κάνω, πού να ξέρω τι γίνεται, δεν έχω ιδέα.»

Εκείνη τη στιγμή κρατούσα ένα σπασμένο ξύλινο καρεκλοπόδαρο, που στην κάτω άκρη είχε λάστιχο για να μη γλιστράει. Επάνω σ' αυτό το λάστιχο είχαμε χαράξει ένα μεγάλο Β και το χρησιμοποιούσαμε σαν μοναδική σφραγίδα της Συντονιστικής Επιτροπής για την ελεύθερη κυκλοφορία των σπουδαστών μέσα στο προαύλιο του Πολυτεχνείου. Ο ταχυδρόμος σοβαρά άπλωσε την κατάσταση επάνω στο πρόχειρο γραφείο μου και εγώ τύπωσα επάνω της το σήμα της νίκης.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΜΙΑΣ ΜΑΘΗΤΡΙΑΣ ΛΥΚΕΙΟΥ

Αθήνα, 23 Νοεμβρίου 1990

Διαβάζοντας τα χειρόγραφα ενημερώθηκα για την κατάσταση που επικρατούσε πριν 20 χρόνια στην παιδεία της χώρας μας.

Οι ομοιότητες είναι εκπληκτικές. Νόμοι για επιστασία και εξανδραποδισμό και εμπεριστατωμένα για τον αποροσανατολισμό της κοινής γνώμης, διατάγματα, μα στην ουσία ο σκοπός είναι ίδιος: η χειραγώγηση, αλλοτρίωση και απροσωποποίηση της νεολαίας, του μόνου υγειούς κομματιού της κοινωνίας.

«Η ιστορία του Νίκου» δεν είναι απλώς το παρελθόν, η εξιστόριση ενός αγώνα, είναι το προμήνυμα της συνέχισής του στο χώρο της παιδείας. Διαβάζοντάς την, και συνδεόντάς την με το σήμερα, συνειδητοποιείς πως πάντα κάποιοι θα προσπαθήσουν να σου περιορίσουν τα δικαιώματά σου, την ελευθερία σου.

Η ιστορία αυτή σε κάνει να καταλάβεις πως εσύ μπορείς να μείνεις ελεύθερος αλλά και να βοηθήσεις τους άλλους να ξεφύγουν από το καλούπι όπου θέλουν να τους βάλουν.

Ο Ρεβελάκης, η επανάσταση του φοιτητικού κόσμου το '70, οι πρωτοπόροι της συνεχίζουν και σήμερα μέσα από έναν καινούργιο αγώνα να υπάρχουν και να επαναστατούν.

ΑΡΓΥΡΩ ΤΣΙΡΙΓΩΤΗ
Μαθήτρια της Β' τάξης
του Επ. Λυκείου Κορυδαλλού
2ας τάξης 1990-1991

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	7
Εισαγωγή	9
Κεφάλαιο πρώτο	15
Κεφάλαιο δεύτερο	36
Κεφάλαιο τρίτο	53
Κεφάλαιο τέταρτο	70
Κεφάλαιο πέμπτο	89
Κεφάλαιο έκτο	107
Κεφάλαιο έβδομο	123
Κεφάλαιο ογδόο	136
Επίλογος	161
Σημείωμα μιας μαθήτριας Λυκείου	163

Το παραπάνω σημείωμα γράφτηκε από μια συνδικαλίστρια μαθήτρια Λυκείου, την οποία συνάντησα να πρωτοστατεί στους αγώνες του περσινού μαθητικού κινήματος

Θέλοντας να συνδέσω συμβολικά τους παλιούς αγώνες με τους καινούργιους της έδωσα τα χειρόγραφα να μου πει τη γνώμη της.

Λίγο αργότερα στην Πάτρα σκοτωνόταν ένας ακόμα άνθρωπος της Γενιάς μας: Ο καθηγητής Νίκος Τεμπονέρας.

Γ. Γ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΕΛΦΙΝΙ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΕΩΡΓΑΚΑΚΗΣ:
«Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ»
ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΦΙΛΜΣ: ΤΥΠΟΙΣ ΕΠΕ
ΕΚΤΥΠΩΣΕΙΣ - ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ:
ΒΙΒΛΙΟΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΣΥΝ ΠΕ
ΦΛΕΒΑΡΗΣ 1992